

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**17. YÜZYIL DİVÂNLARINA GÖRE
IV. MURAD'IN EDEBÎ BİYOGRAFİSİ**

RUKİYE ÜTÜCÜ

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

OCAK 2015

17. YÜZYIL DİVÂNLARINA GÖRE IV. MURAD'IN EDEBÎ BİYOGRAFİSİ

Rukiye ÜTÜCÜ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2015

RUKİYE ÜTÜCÜ tarafından hazırlanan “17. YÜZYIL DİVÂNLARINA GÖRE IV. MURAD’IN EDEBÎ BİYOGRAFİSİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI Anabilim Dalı ESKİ TÜRK EDEBİYATI Bilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Neslihan İ. Koç Keskin
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

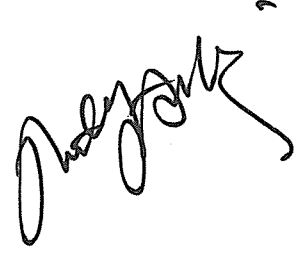
Başkan: Prof. Dr. Ahmet Mermer
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

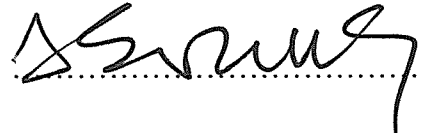
Üye : Doç. Dr. Mustafa Arslan
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 16/01/2015

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hikmet KAVRUK
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Rukiye ÜTÜCÜ

20/01/2015

17. YÜZYIL DİVÂNLARINA GÖRE IV. MURAD'IN EDEBÎ BİYOGRAFİSİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Rukiye ÜTÜCÜ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ocak 2015

ÖZET

Osmanlı Devletinin on yedinci padişahı olan IV. Murad; Bağdat ve Revan seferlerini gerçekleştirmiş, içki ve tütüne getirdiği yasaklarla toplum düzenini sağlayarak, askerî ve idarî alanda birçok başarıya imza atmıştır. IV. Murad'ın ayrıca pehlivan, sporcu, usta bir at binicisi, silah kullanıcısı, sanatkâr, şâir ve bestekâr olduğu da tarihî kaynaklarda zikredilmiştir. Onun tüm bu özellikleri 17. yüzyıl divânlarına da yansımıştır. Bu tezde, tarihî kaynaklarla birlikte 17. yüzyıl divân metinleri taranarak, edebî açıdan IV. Murad'ın biyografisinin ortaya konulması ve edebiyat dünyasına tanıtılması amaçlanmıştır. Bu çalışmamızda, ilk olarak 17. yüzyılın tarihî olayları, sosyo-kültürel yapısı ve IV. Murad'ın tarihsel kişiliği hakkında bilgi edinilmiştir. Tarihî kaynaklar ve Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme adlı eseri de incelenerek elde edilen bilgiler, 17. yüzyıl divân metinlerinden taranarak fişlenmiştir. Tarama sonucunda elde edilen edebî bilgiler, tarihî bilgilerle birleştirilerek kompoze edilmiştir. Çalışmamız doğrultusunda 17. yüzyılda yazılmış olan 70 divân taranmıştır. Divânlarda yapılan incelemeler sonucu IV. Murad'ın edebî biyografisi; doğumu, osmanlı tahtına çıkışı, askerî başarıları, saltanatı dönemindeki iç meselelerle mücadelesi, içki, kahve/kahvehâne, tütün yasakları, şahsiyeti, çocukları, edebî muhiti, şairliği, hattatlığı ve mûsikî-şinaslığı, eşyaları, spor faaliyetleri, at biniciliği ve atları, yaptırdığı mimarî eserleri, hastalığı ve ölümü olmak üzere 15 başlık altında incelenmiştir. IV. Murad'ın yukarıdaki belirtilen yönlerinin edebî açıdan ayrıntılı bir şekilde bu çalışmada incelenmesi, Divân Edebiyatı üzerinde yapılan akademik çalışmalara bir farklılık getirecek ve yeni çalışmalar için örnek teşkil edecektir.

Bilim Kodu : 309
Anahtar Kelimler : IV. Murad, 17. yüzyıl, Divân Edebiyatı, divân
Sayfa Adedi : 151
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Neslihan İlknur KOÇ KESKİN

THE LITERARY BIOGRAPHY OF SULTAN MURAD IV ACCORDING TO THE
SEVENTEENTH CENTURY DIVÂNS

(M. Sc. Thesis)

Rukiye ÜTÜCÜ

GAZI UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

January 2015

ABSTRACT

Murad IV, who was the seventeenth sultan of the Ottoman State, realized the Baghdad and Revan campaigns, provided for societal order with the prohibitions on alcohol and tobacco that he adopted and put his signature on many successes in the military and administrative fields. Furthermore, it is also mentioned in the historical resources that Murad IV was a wrestler, athlete, master horseman, user of weapons, artist, poet and composer. All of these attributes of his were also reflected in the seventeenth century divâns. This thesis has aimed to scan the seventeenth century divân texts together with the historical resources for setting forth the literary biography of Murad IV and to make it known to the world of literature. First of all, in our study, information was obtained on the historical events of the seventeenth century, the sociocultural structure and the historical personality of Murad IV. The information obtained was indexed on cards by scanning the seventeenth century divân texts and by also examining the historical resources and the work titled *Seyahatnâme* (Travel Book) by Evliya Çelebi. The literary information obtained as a result of the scanning was combined with the historical information and was composed. A total of 70 divâns written in the seventeenth century were scanned for our study. As a result of the studies made in the divâns, Murad IV's literary biography was examined under 15 headings: birth, ascension to the Ottoman throne, military successes, contentions with internal matters during his sultanate, his alcohol, coffee/coffeehouse and tobacco prohibitions; personality, children, literary milieu, his being a poet, calligrapher and lover of music; his belongings, sports activities, horsemanship and horses, architectural works of art he had built, his illness and death. The detailed examination in this study from a literary viewpoint of the aspects of Murad IV stated above will result in a difference in the academic studies made on Divân Literature and will constitute an example for new studies.

Scientific Code : 309
Key Words : Murad IV, Seventeenth century, Divân Literature, divân
Number of pages : 151
Thesis Consultant : Assist. Prof. Dr. Neslihan İlknur KOÇ KESKİN

TEŞEKKÜR

Üniversite eğitimim boyunca öğrencisi olmaktan gurur duyduğum, hem öğretmenlik mesleğine hem de hayata ve insanlara karşı yaklaşımıyla bizlere örnek olan, engin bilgilerini ve deneyimlerini her zaman çok cömertçe bizlerle paylaşan ve ayrıca değerli kütüphanesinden yararlanabilme fırsatını sunan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ahmet MERMER'e; tez dönemim boyunca ilminden ve tecrübelerinden faydalandığım, bu tez çalışmasının planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, insanî ve ahlakî değerleri ile de örnek edindiğim, yanında çalışmaktan onur duyduğum ve ayrıca tecrübelerinden yararlanırken göstermiş olduğu hoşgörü ve sabırdan dolayı değerli hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Neslihan İlknur KESKİN'e; bugünlere gelmemde büyük pay sahibi olan, maddi ve manevî hiçbir yardımı esirgmeden yanımda olan ve varlıklarıyla bana güç veren canım aileme; hayatıma girdiği ilk günden beri her konuda yoldaşım olan, her an yanımda hissettiğim ve bu tez çalışması boyunca da göstermiş olduğu büyük sabır ve hoşgörüsüyle birlikte destek ve yardımlarını benden hiçbir zaman esirgemeyen biricik eşim Erdal ÜTÜCÜ'ye, manevî destekleri ve iyi dilekleri ile beni yalnız bırakmayan değerli dostlarıma tüm kalbimle en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
1. GİRİŞ.....	1
2. DOĞUMU.....	7
3. OSMANLI TAHTINA ÇIKIŞI.....	9
4. ASKERİ BAŞARILARI.....	15
4.1. Lehistan Meselesi.....	15
4.2. Revan Seferi.....	18
4.3. Bağdat Seferi.....	25
5. SALTANATI DÖNEMİNDEKİ İÇ MESELELERLE MÜCADELESİ	41
5.1. Kadızâdeliler ve Sivâsiler'e Karşı Tutumu	41
5.2. Celâlî İsyânlarını Bastırması	43
6. KAHVE/KAHVEHÂNE, TÛTÛN VE İÇKİ YASAKLARI	47
7. ŞAHSİYETİ.....	53
7.1. Adaleti	54
7.2. Öfkesi	56
7.3. Cömertliği	59
8. ÇOCUKLARI.....	63
9. EDEBÎ MUHİTİ	69
10. ŞAIRLİĞİ.....	73

Sayfa

11. HATTATLIĞI VE MÛSİKÎ-ŞİNASLIĞI.....	79
11.1. Hattatlığı.....	79
11.2. Mûsikî-Şinaslığı	82
12. EŞYALARI	89
13. SPOR FAALİYETLERİ.....	95
14. AT BİNİCİLİĞİ VE ATLARI.....	107
15. YAPTIRDIĞI MİMARÎ ESERLERİ.....	125
16. HASTALIĞI VE ÖLÜMÜ	136
17. SONUÇ.....	139
KAYNAKLAR	143
ÖZGEÇMİŞ	151

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 3.1. Sultan IV. Murad Han (11 yaşında).....	9
Şekil 3.2. Sultan IV. Murad ordu ile birlikte	14
Şekil 4.1. IV. Murad Bağdat kalesi önünde çarpışırken	39
Şekil 7.1. Topal Recep Paşa'nın IV. Murad tarafından idam ettirilmesini tasvir eden bir resim.....	59
Şekil 9.1. IV. Murad'ın eğlence meclisini tasvir eden bir minyatür	72
Şekil 12.1. IV. Murad'ın kaftanı	93
Şekil 12.2. Sultan IV. Murad'ın kılıcı.....	93
Şekil 14.1. Sultan IV. Murad Han.....	124
Şekil 15.1. Sultan IV. Murad'ın Revan'ı fethetmesinin anısı için 1635'te yaptırılan köşk.	125
Şekil 15.2. Sultan IV. Murad'ın Bağdat fethi anısına 1639 yılında yaptırılan köşk.....	126
Şekil 15.3. Sultan IV. Murad Köprüsü	132

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklama
a.g.a.m.	Adı Geçen Ansiklopedi Maddesi
a.g.e	Adı Geçen Eser
a.g.m	Adı Geçen Makale
b.	Beyit
Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
G.	Gazel
Haz.	Hazırlayan
K.	Kaside
Kt.	Kıta
Kütb.	Kütüphane
M.	Mesnevî
mtl.	Matla
Nr.	Numara
ö.	Ölüm Tarihi
s.	Sayfa
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Terc.	Tercüman
TOEM	Ali Emirî'nin Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası
TSMH	Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı
TUDOK	V. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi

1. GİRİŞ

Osmanlı tarihinde XVII. yüzyıl her alanda değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. Önceki dönemlerde siyasî, askerî, ekonomik ve sosyal alanlarda üstün başarılar sağlayan Osmanlı Devleti, bu dönemde duraklama göstermiştir. Duraklama dönemine girilmesinde ise deneyimsiz padişahlar iradesinin yarattığı olumsuzluklar, Osmanlı yönetici sınıfının yetkinliğinin giderek azalması, kaybedilen savaşlar, Celalî isyanları, ekonomik problemler ve Kadızâdeliler-Sivasîler arasındaki dinî çatışmalar etkili olmuştur. Hatta bu yüzyılın sonunda imzalanan Karlofça Antlaşması (1699)'yla gerileme dönemine girilmiştir. Bu yüzyılda çok sık padişah değişikliği yaşanmıştır: I. Ahmed (1603-1617), I. Mustafa (1617-1618), II. Osman (1618-1622), I. Mustafa (1622-1623/İkinci kez), IV. Murad (1623-1640), Sultan İbrahim (1640-1648), IV. Mehmed (1648-1687), II. Süleyman (1687-1691), II. Ahmed (1691-1695), II. Mustafa (1695-1703). Bu istikrarsızlık devlet işlerinin aksamasına ve sıkıntılı bir dönemin başlamasına sebep olmuştur.

XVII. yüzyılda tahta geçen padişahlar arasında Osmanlı Devletine duraklama dönemi içinde yükselme yaşatan padişah IV. Murad olmuştur. Saltanatı sırasında IV. Murad, aldığı sert tedbirlerle Osmanlı Devleti'nin problemlerini çözmeye çalışmıştır ve başarılı da olmuştur.

I. Ahmed ile Kösem Sultan'ın oğlu olan IV. Murad, 27 Temmuz 1612 (28 Cemâziyelevvel 1021) tarihinde İstanbul'da İstavroz bahçesinde dünyaya gelmiştir. Topkapı Sarayı'nda çocukluğunu geçiren IV. Murad, çok küçük yaşta eğitime başlamıştır. II. Osman'ın kardeşi olan IV. Murad için zamanın en değerli hocaları tayin edilmiştir. 5 yaşında Kur'an-ı Kerim okumayı öğrendikten sonra Enderun mektebindeki hocalardan hususi dersler almaya başlamıştır. Hüsamzâde, Sarı Solak ve Hacı Süleyman Efendi'lerden ok atmayı, Cümdi Halil Paşa'dan ata binmeyi öğrenen IV. Murad, Zekeriyazâde Yahya Efendi gibi zamanın önde gelen alimlerinden fıkıh dersleri almış ve I. Ahmed'in de hocası olan Aziz Mahmut Hüdâyi Hazretlerini, küçük yaşta Üsküdar'daki dergâhında ziyaret etmeye başlamıştır. IV. Murad ilim öğrenmedeki gayreti, planlı yaşayışı, spor ve silah talimlerindeki başarısı, atik ve çevikliği, çabucak serpilip yetişmesi ile dikkat çekmiştir.

Osmanlı padişahları arasında fiziksel kuvvetiyle ünlü olan IV. Murad, küçük yaşlardan itibaren güreşe, cirit ve ok atıcılığına, ağırlık kaldırmaya ilgi duymuştur. İki yüz okkalık (256.6 kg) güzr kullandığı, mızrakla sekiz kalkanı birden deldiği, pehlivan, usta bir

at binicisi ve silah kullanıcısı olduğu da tarih kaynaklarda dile getirilmiştir. Atlara ve at biniciliğine de meraklı olan padişah, sarayında birçok at yetiştirmiştir. Sert ve acımasız bir tabiatı olan IV. Murad aynı zamanda adaletli ve merhametli bir padişaktır. Hassas bir kalbe sahip olan IV. Murad'ın en çok vurgulanan özelliği ise cömertliğidir. IV. Murad'ın Şehzade Süleyman, Şehzade Ahmed, Şehzade Mehmed, Şehzade Alaaddin, Safiye Sultan, Gevherhan Sultan, İsmihan Sultan, Sahra Sultan, Zeynep Sultan, Rukiye Sultan adında şehzadeleri dünyaya gelmiş ancak hepsi erken yaşlarda yakalandıkları hastalıklardan dolayı vefat etmiştir.

Babası I. Ahmed 1617'de öldüğünde, beş yaşında olan IV. Murad, amcası I. Mustafa'nın iki kez, ağabeyi II. Osman'ın da kanlı bir ayaklanmayla son bulan dört yıllık hükümdarlıklarından sonra, henüz on bir yaşında olmasına rağmen Sadrazam Kemankeş Ali Paşa ve Şeyhülislâm Yahya Efendi tarafından 1623 yılında 17. Osmanlı padişahı ve 96. İslam halifesi olarak tahta çıkarılmış ve 1640 yılına kadar hükümdarlık yapmıştır. IV. Murad tahtta kaldığı 17 yıl boyunca birçok siyasî ve askerî başarı elde etmiştir. Onun devrindeki en önemli askerî olay 1623-1639 Osmanlı-Safevî Savaşı'dır. Bu savaşta Osmanlı orduları Revan Seferi ile Doğu Anadolu, Ahıska, Revan (Erivan) ve Kafkaslar'ın önemli bir bölümünü ele geçirmiştir. IV. Murad 1634 yılında Lehistan krizine son vermiştir ve Anadolu'da bozulan otoriteyi sağlamak için Revan ve Bağdat seferini bir fırsat olarak görmüştür. 1638 yılında Bağdat'ı fethetmiş ve "Bağdat Fatihi" olarak anılmıştır. Fetihden sonra, Türkiye'nin İran, Irak ve Ermenistan sınırlarını belirleyen Kasr-ı Şirin Antlaşması imzalanmıştır (1639). IV. Murad, Celâlî isyanlarına karşı da mücadele vermiş ve isyanları bastırmayı başarmıştır. Ayrıca bu yüzyılda Kadızâde Mehmed Efendi ile Abdülmecîd-i Sivasî Efendi arasında sigara ve kahvenin haram olup olmayacağı, Hz. Peygamber'in anne ve babasının iman derecesi, müspet ilimlerin tahsili, kabir ziyaretleri, ezan, naat ve mevlidin makamla okunması gibi birçok konuda tartışma çıkmıştır. IV. Murad'ın almış olduğu tedbirler Kadı-zâdeliler'in cesaretlenmesine sebep olsada padişah bu durumun toplum düzenini bozmasına müsaade etmemiştir. IV. Murad'ın kahve/kahvehane, tütün ve içki yasakları bu yüzyıla damgasını vuran ve Osmanlı toplumunu pek çok yönden etkileyen önemli olaylardan biri olmuştur. XVII. yüzyılda İstanbul'da tütün kullananların dikkatsizliğinden dolayı büyük bir yangın çıkmıştır. Bundan dolayı IV. Murad İstanbul'da alkol, tütün ve kahve/kahvehâneyi sert tedbirlerle yasaklamış ve yaygınlaşan rüşvet ile iltiması azaltmıştır.

IV. Murad, tarihî başarıları sebebiyle Osmanlı Devleti açısından öneminin yanında hem şairliği hem de şair ve sanatkâra olan düşkünlüğü ile bu dönem edebiyatımız açısından da önemli bir şahsiyettir. Özellikle onun edebî muhitine dikkat çeken Evliya Çelebi, IV. Murad'ın, sık sık bilgin ve şairleri bir araya topladığını, Tıflî, Cevrî, Nef'î, Nisârî, Beyânî, İzzetî ve Şeyhülislam Yahyâ Efendi gibi dîvân şairlerinin onun meclisinde sık sık bulunduğunu Seyahatname'sinin İstanbul cildinde belirtmiştir. IV. Murad'ın bir kahraman olarak yer aldığı halk hikâyeleri de yazılmıştır. IV. Murad'ın kendisi de "Muradî" mahlası ile şiirler yazmıştır hatta bir kayda göre 300 varak bir dîvân tertip etmiş, ancak bu dîvân bir kısım eksikliklerini tamamlayacak olan Vehbî Osman Çelebi'ye verilmiş ve onun ölümü ile ortadan kaybolmuştur. Musikiyi seven IV. Murad, "Şah-Murad" mahlasıyla bestekârlık yapmıştır ve talik yazı yazmada başarılı bir hattat olmuştur. IV. Murad'ın devrinde pek çok alim, şair, tarihçi ve sanatkâr da yetişerek kıymetli eserler meydana getirmişlerdir ve ilim dünyasına katkıda bulunmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nin idaresinde bulunduğu dönemde içki yasağı getiren ve yasağa uymayanları ölümle cezalandıran IV. Murad, içkiye olan düşkünlüğü nedeniyle damla hastalığına yakalanmıştır. Revan seferi sırasında ortaya çıkan hastalığı Bağdat seferinde daha da artmıştır. Avrupa'ya bir sefer hazırlığı içinde olan ve Bağdat seferinden hasta bir şekilde dönen IV. Murad, 1640 yılında İstanbul'da henüz 28 yaşında iken vefat etmiştir. Cenaze namazını Şeyhülislam Yahya Efendi'nin kıldırıldığı IV. Murad, namazdan sonra babası I. Ahmed'in türbesinde hazırlanan mezara büyük bir merasimle defnedilmiştir. IV. Murad'ın ölümünden sonra kardeşi Sultan İbrahim tahta çıkarılmıştır.¹

Osmanlı Devleti'ne duraklama dönemi içinde yükselme yaşatan IV. Murad'ın 11 yaşında padişah olmasına rağmen gösterdiği cesareti, kısa süren saltanat dönemi boyunca elde ettiği başarıları, şahsiyeti, sanata ve sanatçıya olan ilgisiyle Divân şiirine olan katkısı ve 17. yüzyıl divân metinleri içerisinde önemli bir yer teşkil etmesi incelemeye değer görülmüştür. Onun yukarıda belirttiğimiz birçok yönü, gerek tarihî gerek kişisel özelliklerinin divânlara da yansımış olması sebebiyle yüksek lisans tezimizde, tarihî

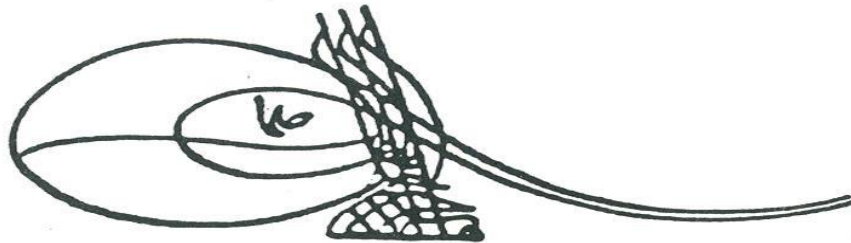
¹ Peçevi, İ. (1283). *Tarih II*. İstanbul: Amire Matbaası; Kâtip Çelebi, (1286). *Fezleke, II*, Süleymaniye Kütb., Esad Ef., Nr:2168, 262a; Solakzâde, M. H. (1298). *Tarih-i Solakzâde*, İstanbul; Koçi Bey, (1972). *Koçi Bey Risalesi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi; Uzunçarşılı, İ. H. (1983). *Osmanlı Tarihi III*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu; Hammer, J. V. P. (1990). *Büyük Osmanlı Tarihi, V*, (Haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç), İstanbul: Üçdal Neşriyat; Evliya Çelebi, (1999). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi I. Kitap*, (Haz. Orhan Şaik Gökyay). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

kaynaklarla birlikte 17. yüzyıl divân metinleri taranarak edebî açıdan IV.Murad'ın biyografisinin ortaya konması ve edebiyat dünyasına tanıtılması amaçlanmıştır.

Çalışmamızda IV. Murad'ın yaşadığı dönem olan 17. yüzyılın sosyo-kültürel ve edebî yapısı araştırılmıştır. IV. Murad'ın hayatı 17. yüzyıl divânları çerçevesinde ele alınarak ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. IV. Murad'la ilgili Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'sine de başvurulmuştur. Tezimizde 17. yüzyılda yazılmış olan aşağıdaki divânlar taranmıştır: Atâyî (ö.1045/1635), Âzim (ö.1123/1712), Bahâyi (ö. 1064/1654), Bahtî (ö.1027/1617), Behcetî (ö.1094/1683), Birrî (ö.1128/1716), Cem'î (ö.1078/1668), Cevrî (ö.1064/1654), Fâ'iz(Edirneli Faiz) (ö.1129/1717), Fâ'izî (ö.1032/1622), Fasîh (ö.1110/1699), Fehîm-i Kadîm (ö.1057/1647), Feridûn (ö.1068/1658), Fevzî (ö.1089/1679), Hüsanzâde Feyzî (IV. Murad dönemi), Sîmkeşzâde Feyzî (ö.1101/1690), Topkapılı Feyzî (ö.1099/1688), Fütûhî (ö.1054/1644), Hâfız (ö.1108/1697), Hâletî (ö.1041/1631), Hâlis (ö.1120/1709), Hevâyî (ö.1121/1710), Hikmetî (ö.1079/1669'dan sonra), Hisâlî (ö.1061/1651), İsmetî (ö.1075/1665), İzzetî (ö.1091/1681), Kadrî (ö.1081/1671), Kelîm (ö.1097/1686), Mantıkî (ö.1045/1635), Mezâkî (ö.1086/1676), Nâbî (ö.1123/1712), Nâdirî (ö.1036/1626) Nâ'ilî (ö.1076/1666), Nâmî (ö.1083/1673), Nazîf (ö.1104/1693), Nâzikî (ö.1097/1686), Nedîm-i Kadîm (ö.1080/1670), Nef'î (ö.1045/1635), Nehcî (ö.1090/1680?), Neşâtî (ö.1083/1673), Ni'metî (ö.1069/1659), Nisârî (ö.1066/1656), Ramî (ö.1050/1640), Rehâyî (17.yüzyıl), Rezmî (ö.1131/1719), Rızâyî (ö.1039/1629), Rüşdî (ö.1110/1699), Sâbir Pârsâ (ö.1089/1679), Sâbit (ö.1123/1712), Sabrî (ö.1055/.1645), Sabûhî (ö.1057/1647), Sa'dî(Hafizzade sadi) (ö.1104/1693), Sehmî (ö.1055/1645), Sırrî (ö.1110/1699), Süheylî (IV.Murad dönemi), Sükkerî (ö.1097/1686), Şehrî (ö.1070/1660), Şinâsî (ö.1113/1702), Şûhî (ö.1094/1683), Tâ'ib (ö.1094/1683), Tıybî (ö.1089/1679), Tecellî (ö.1099/1688), Tıflî (ö.1070/1660), Va'dî (ö.1088/1678), Vahyî (ö.1130/1718), Vecdî (ö.1071/1661), Vecîhî (ö.1070/1660), Yahyâ (ö.1054/1644), Zihnî (ö.1126/1715), Zuhûrî (ö.1123/1712).

Bu divânlar taranarak IV. Murad hakkında edinilen bilgiler doğumu, osmanlı tahtına çıkışı, askerî başarıları, saltanatı dönemindeki iç meselelerle mücadelesi, içki, kahve/kahvehâne, tütün yasakları, şahsiyeti, çocukları, edebî muhiti, şairliği, hattatlığı ve mûsikî-şinaslığı, eşyaları, spor faaliyetleri, at biniciliği ve atları, yaptırdığı mimarî eserleri, hastalığı ve ölümü şeklinde 15 başlıkta tezin ileriki bölümlerinde söz konusu edilmiştir.

Tezimizde divânlardan örnek olarak seçilen şiirlerin imlasına müdahale edilmemiştir. Şiirler divanlardaki gibi numaraları ve başlıklarıyla birlikte verilmiştir. Ancak Yahyâ divanında kasidelerin numaraları belirtilmemiştir. Bu sebeple Yahyâ'nın divânından örnek olarak alınan kasideler sayfa numaraları ile birlikte verilmiştir. Beyitler incelenirken öncelikle tarihî bilgi verilmiş daha sonra ise tarihî bilgi sıralamasına göre bir kompoze yapılarak beyitler yorumlanmıştır.

IV. Murad ve tuğrası²

² İnternet: IV. Murad. Web: http://tr.wikipedia.org/wiki/IV._Murad 10 Ekim 2014 tarihinde alınmıştır.

2. DOĞUMU

Sultan I. Ahmed'in, Mahpeyker Kösem Sultan'dan olan oğlu IV. Murad, 27 Temmuz 1612'de, İstanbul'da İstavroz bahçesinde dünyaya gelmiştir.¹

IV. Murad'ın doğumu ile ilgili sadece Nâbî ve Rezmî tarih düşmüştür. IV. Murad'ın doğumundan bahseden bu manzumelerde onun doğumuyla ilgili ayrıntılara yer verilmeden padişaha övgülerde bulunulmuştur.

“Târîh-i Berây-ı Vilâdet-i Şeh-zâde Sultân Murâd Bin Sultân Ahmed Hân” başlıklı tarih kıtasında IV. Murad'ın doğumundan bahseden Nâbî, Sultan Ahmed'in şehzadesinin doğumuyla mutlu olduğunu, onun doğumuyla devletin yeni bir can bulduğunu söyleyerek padişaha övgülerde bulunmuştur:

Eyledükde çeşm-i zıllu'llâh Sultân Ahmedî

Rûşenâ şeh-zâde-i hurşîd-rû Sultân Murâd

Buldı ol tâze nihâl-i gülistân-ı devletün

Makdeminden revnak-ı tab‘-ı hümâyûn izdiyâd

Makdem-i sa‘d-iktirânın itdi Fettâh-ı kerîm

Müşkilât-ı ‘ukde-i ümmîde miftâh-ı güşâd

Lâmi‘ oldukda fûrûg-ı âftâb-ı sûreti

‘Âlemün köhne metâ‘-ı şemsine geldi kesâd

Ola ‘ömr ü devleti ber-vefk-i dil-hâh-ı peder

Hem-civâr-ı ‘izz ü rif‘at hem-nişîn-i imtidâd

¹ Peçevi, İ. (1283). *Tarih II*. İstanbul: Amire Matbaası, 399; Uzunçarşılı İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi III*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 127; Danişmend İ. H. (1961). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi III*. İstanbul, 323-324.

Köhne-vassâf-ı eb ü cedd Nâbî-i âşüfte-hâl
İdicek târîh için bâlîn-i fikre istinâd

Nâgehân hâtif ser-engüşt-i işâretle didi
Lutf-ı rabbâniyle Sultân Ahmed oldu ber-murâd
Nâbî Tarih Kt.45

Rezmî de padişaha dua etmiş; kederden uzak, mutlu ve uzun hayat sürmesini istemiştir:

Hazret-i Sultân Ahmed ol hıdîv-i kâ'inât
Hak Murâd ile anı mesrûr u pîr itsün hemîn

Hıfz ide Mevlâ vücûdın dem-be-dem ekdârdan
Dâ'imâ olsun cihânda kâm-yâb u kâm-bîn

Hak budur kim âleme misli hele gelmiş degül
Ömrin efzûn ide Bârî hem hatâlardan emîn

Hamd idüp Bârîye şükr ile derûnundan bu dem
Ağlayup zann itme ey dil sen murâda irmedin

Doğdı bir gün gibi ol gevher didüm târîhini
Geldi şeh-zâde Murâdı dehre Sultân Ahmedin (1021/1612)

Rezmî Tarih Kt.4

3. OSMANLI TAHTINA ÇIKIŞI

Sultan I. Mustafa'nın ikinci saltanat devresinde devam eden karışıklıklar sırasında, Sadrazam Kemankeş Ali Paşa, devlet düzenini korumak için devlet erkânı ile yaptığı istişareler sonunda, aklî dengesi yerinde olmayan padişahın tahttan indirilmesine ve küçük yaşta olmasına rağmen Şehzade Murad'ın tahta geçmesine karar vermiştir (14 Zilkade 1032-9 Eylül 1623).¹

Şehzâde Murad rahatsız olan amcası Mustafa Han'ın tahttan indirilmesi üzerine 10 Eylül 1623 tarihinde 11 yaşında Sultan IV. Murad ünvanı ile Osmanlı padişahı olmuştur. Eyyüp Sultan Hazretleri'nin türbesinde hocası Aziz Mahmud Hüdâyi Hazretleri'nin elinden kılıç kuşanmıştır.²

Şekil 3.1. Sultan IV. Murad Han (11 yaşında)³

Osmanlı padişahları tahta çıktığında geleneksel olarak yeniçerilere ve sipahilere cülus bahşişi dağıtmıştır. IV. Murad da bu geleneğe uymuştur.⁴

¹ Solakzâde, M. H. (1298). *Tarih-i Solakzâde*. İstanbul, s:737; Kâtip Çelebi, (1286). *Fezleke*, II, Süleymaniye Kütüb., Esad Ef., Nr:2168,195b; Evliyâ Çelebi, (1999). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi I. Kitap*. (Haz. Orhan Şaik Gökyay). İstanbul:Yapı Kredi Yayınları,101; Peçevî, İ. (1283). *Tarih II*. İstanbul:Amire Matbaası,397-398; Uzunçarsılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi III*. (Dördüncü Baskı). Ankara:Türk Tarih Kurumu, 148.

² Arkun K. (2009). *Dünyaya Nizam Verenler Sultan IV. Murad Han 17. Osmanlı Padişahı 83. İslam Halifesi*. (1. Baskı). İstanbul: Akademisyen Yayınevi, 68.

³ İnternet: Sultan IV. Murad Han. Web: <http://www.devletialiyeyi.com/osmanli-devleti-sultanlari/sultan-iv-murad-han-1271.html> 28 Eylül 2014'te alınmıştır.

⁴ Hammer, J. V. (2005), *Osmanlı Tarihi II*. (4. Baskı). (Çev.: Mehmet ATA). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 334.

IV. Murad'ın sultanlığı iki devreye ayrılabilir: Birinci devrede annesi Kösem Sultan'ın nezareti altında bulunup, yaşının küçüklüğü sebebiyle ocak zorbalarının baskısı altında geçirdiği günler. İkinci devre yani Sinan Paşa Köşkü kararlarından sonra idarenin dizginlerini eline alıp, fiilen yönetime geçmesi ve bozulmuş olan devlet düzenini yeniden eski yapısına kavuşturmaya çalıştığı ve başardığı dönemdir.⁵

Sultan IV. Murad, tahta çıktıktan sonra saltanat işleri ve devlet tedbirleri hakkında bilgi almak için Koçi Bey'e layihalar hazırlatmıştır ve böylece tüm gelişmeleri yakından takip etmiştir.⁶

IV. Murad'ın tahta çıkışı ile ilgili 4 manzume tespit edilmiştir. Bu manzumeler şunlardır: Atâyî K.19, Tarih Kt.7, Cevrî Tarih Kt.9. Bununla birlikte Evliya Çelebi'de divânlarda bulunmayan iki tarih ifadesi de yer almıştır.⁷

Bu manzumelerde padişahın tahta çıkarken hutbe okutup sikke bastırıldığından, cülûs bahşişi dağıttığından, kafes sisteminde yetişmesinden bahsedilmiş ve padişaha çeşitli övgülerde bulunulmuştur. Ayrıca padişahın tahtının niteliklerine de yer verilmiştir.

Cülûs, Osmanlı İmparatorluğu'nda, tahta çıkacak şehzadenin padişahlığının ilan edilmesi için yapılan törene denilir. "Oturmak" anlamına gelen cülûs kelimesi Arapça bir kelimedir. Osmanlı Devleti için çok önemli olan cülûs töreni ülkenin her tarafına önemle duyurulur ve şenlikler yapılarak yeni padişah adına hutbe okunup sikke veya para bastırılırdı.⁸

Atâyî "Kasîde-i Cülûsiyye Berây-ı Sultân Murâd Hân Der-sıfat-ı Taht-ı Pâdişâh" başlıklı kasidesine ait aşağıdaki beyitler de IV. Murad'ın adına hutbe okunup sikke bastırıldığını söyleyerek onun tahta çıkışına divanında yer vermiştir.

⁵ Şeref, A. (1310). *Fezleke-i Tarih-i Devlet-i Osmaniye*. İstanbul: Kasbar Matbaası, 91.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Koçi Bey, (1972). *Koçi Bey Risalesi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

⁷ Fî 14 Zilka'de sene 1032. Cülûsuna târihdir güfte-i Yahyâ efendi Şeyhülişlâm: "Hân Murâdu'l-âdil."

"Dediler Sultân Murâd-ı Râbi' oldu pâdişâh sene (Evliyâ Çelebi, a.g.e. (1999), 101.)

⁸ Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu, s.56.

Hutbe vü sikkesi dîbâce ile mühr-i kabûl
Suhan ahkâmını dîvân idüp itdüm tecdîd

Atâyî K.19/58

Cülûs töreninde sadrazam, vezirler, şeyhülislâm, beylerbeyileri, kazaskerler, defterdarlar, nişancı, yeniçeri ağası, kısaca devlet erkânı denilen bütün üst düzey devlet görevlileri ve ilim adamları, medrese hocaları ayrıca yeniçeri bölüklerinin kıdemli ve itibarlı olanları bulunurlardı.⁹ Padişahlar tahta çıktıktan bir hafta sonra, Eyüp Sultan ve önceki padişahların mezarlarını ziyarete gidiyorlardı.¹⁰ Evliyâ Çelebi IV. Murad'ın rüyasında Hz. Ömer'i gördüğünü ve onun elinden kılıç kuşandığını Seyahatnâme adlı eserinde şu şekilde dile getirmiştir:

...Ol gece Murâd Hân vâkı'asında Hazret-i Ömer'i görüp, "*Yâ Murâd lâ-tehaf*" deyü Murâd Hân'ın beline bir kılıç kuşadup gılâfindan kılıcı uryân edüp Murâd Hân'ın destine verir. Hemân Murâd Hân hâb-ı râhatdan bîdâr olup ertesi ammisi Mustafâ Hân'ı Eski Sarây'a nefy edüp, "Bizim hayr du'âmıza meşgûl olsun" buyurdular.¹¹

Cülûs törenlerinde "cülûs terakkisi" adıyla yeniçeri ve devlet görevlilerinin ulûfelerine yani mevcut maaşlarına zam yapılmıştır. Ayrıca "cülûs in'âmı" veya "cülûs bahşişi" adıyla askere ve devlet erkânına yeni padişahın hediyesi olarak bir defaya mahsus cülûs ikramı denilen para verilmiştir ve bunlar o dönemin önemli uygulamalardandır. Bahşiş eski bir gelenek olup sadece para olarak verilmez hilat giydirmek veya çeşitli hediyeler vermek de bu gruba girerdi.¹²

Atâyî kasidesine ait aşağıdaki beyitte IV. Murad'ın tahta çıkarken halka dağıttığı cülûs bahşişleriyle herkesin bayram günü gibi bir gün yaşadığını ve devlet erkânına da "cülûs in'âmı" vererek geleneği yerine getirdiğini belirtmiştir:

Özge 'îd oldı cihân halkına beyne'l-îdeyn
Bahşiş-i 'îddür erkâna ol in'âm-ı sa'îd

Atayî K.19/40

⁹ Tarım Ertuğ Z. (1999). *XVI.Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri*. Ankara:Kültür Bakanlığı, s.139.

¹⁰ Tarım Ertuğ, a.g.e. (1999), 77.

¹¹ Evliyâ Çelebi, a.g.e. (1999), 104.

¹² Tarım Ertuğ, a.g.e. (1999), 81.

Kafes sistemi, şehzadelerin sancaklara çıkmasının yasaklanarak sarayda hapis hayatı yaşamaya başlamalarına denilmiştir. I. Ahmed döneminde uygulanmaya başlanan bu sistem, tecrübesiz padişahların yetişmesine sebep olmuştur.¹³ IV. Murad da babasının getirdiği bu sistemle tahta çıkmıştır. Atâyî de aşağıdaki beyitte IV. Murad'ın kafes sisteminde yetiştiğine değinmiştir:

Şeb-çerâg oldu meger kim kafes-i zer-gerde

Ya o dîvâre-i zîver dür-i şeh-vâr-ı ferîd

Atâyî K.19/20

Atâyî kasidesinde IV. Murad'ın babası, amcası ve kardeşinden sonra tahta çıktığını; kendisinden önceki karanlık günleri geride bırakarak doğruluğun peşinden gidip en büyük mutlulukları yaşattığını dile getirmiştir:

Hamdülillah peder ü ‘amm u birâder mülkin

Vâris-i vâhid olup aldı o sultân-ı vahîd

Minnet Allah’a gidüp hevl-i zalâm-ı hayret

Oldı bir necm-i hüdâ evc-i sa‘âdetde bedîd

Atâyî K.19/37-38

Atâyî, aşağıdaki beyitte Hz. Süleyman'a benzettiği IV. Murad'ın güneşin sabah vakti şeref burcuna girmesi gibi tahta çıktığından bahsetmiştir:

Subh-dem tahta geçüp şâh-ı Süleymân-te'yîd

Hamdülillah ki şeref burcına geldi hurşîd

Atâyî K.19/1

Atâyî'nin “Kasîde-i Cülûsiyye Berây-ı Sultân Murâd Hân Der-sıfat-ı Taht-ı Pâdişâh” başlıklı 19. kasidesi her ne kadar cülûsiye olsa da IV. Murad'ın tahtının özellikleri de anlatılmıştır. Şair, tahtın her çivisinin geleceğin mücevherlerle dolu hazine sandukasının kilidi olduğunu, parlak lal taşları ve altın süslemelere sahip tahtın kandil gibi ortalığı aydınlattığını, altından yapılan tahtın inci ve yakutlarla süslendiğini, kırmızı renkli

¹³ İnternet: Kafes Sistemi. <http://www.uludagsozluk.com/k/kafes-sistemi> 28 Eylül 2014'te alınmıştır.

lal taşlarının ve yakutların bulunduğu tahtın düşmana ateş gibi göründüğünü dile getirmiştir ve tahtın ne kadar değerli olduğunu vurgulamıştır:

Bârekallah zihî taht ki her mismârı
Oldı sandûka-ı pür-gevher-i ikbâle kilîd

La‘l-i rahşânı nigîn-dân ile altun kandîl
Oldı mişkât aña taht-ı hümâyûn-ı sa‘îd

Gören ol taht-ı zeri sahn-ı sarây içre sanur
Dür ü yâkût ile bir kasr-ı cinân-ı câvîd

Dîde-i düşmene bir menkal âteş gürinür
La‘l ü yâkût ile ol hirmen-i âmâl ü ümîd

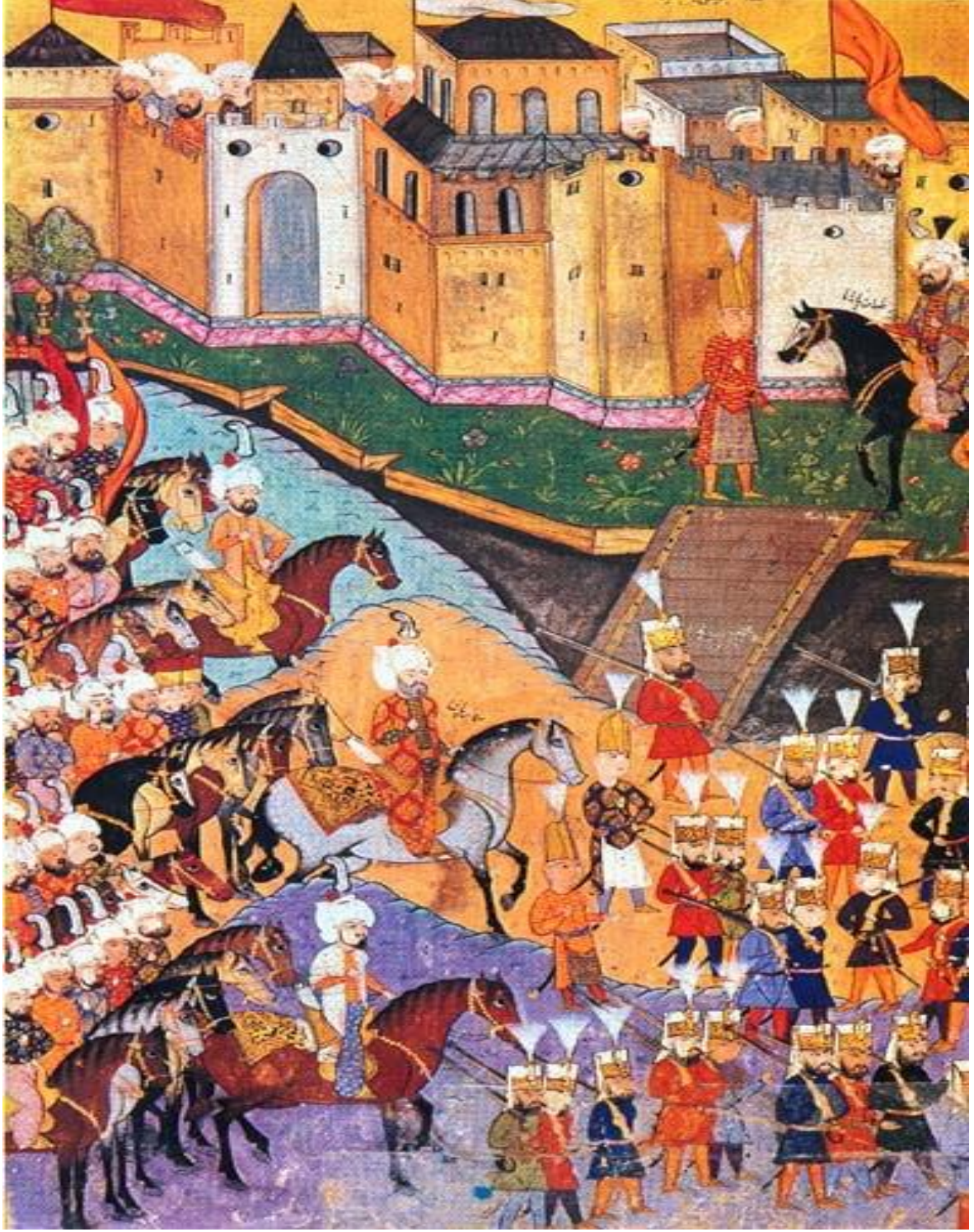
Atâyî K.19/3-5-8-12

Atâyî gibi Cevrî de IV. Murad’ın tahtının niteliklerinden bahsetmiştir. Cevrî “Târîh-i Taht-ı Merhûm ve Magfûr Sultân Murâd Han Bâ-fermân-ı ‘Âli-şân” başlıklı tarih kıtasında padişahın tahtının gümüş süslerle süslendiğini ve onu Hz. Süleyman’ın tahtıyla özdeşleştirerek bu tahtın IV. Murad’ın en yüksek ve değerli makamı olduğunu dile getirmiştir:

Bu ‘âlî taht-ı sîm-endûd-ı zîbâya virüp zînet
Gümişden oldı zîbende sûtûn-ı çâr-erkânı

Serîr-i sîm-kubbe mesned-i vâlâ-yı sultânî
Mu’allâ-kadr ü a’lâ-pâye evreng-i Süleymâni (1049/1639)

Cevrî Tarih Kt.9/5-8

Şekil 3.2. Sultan IV.Murad ordu ile birlikte¹⁴

¹⁴ İnternet: Sultan IV. Murad Han. Web: <http://www.devletialiyeyi.com/osmanli-devleti-sultanlari/sultan-iv-murad-han-1271.html> 28 Eylül 2014'te alınmıştır.

4. ASKERİ BAŞARILARI

4.1. Lehistan Meselesi

Lehistan ile Osmanlı Devleti arasındaki itilafların sebebi, Kazak'ların durumudur. Çoğu zaman Kazak'ların Osmanlı sınırını ihlal etmesi Lehistan'la Osmanlı Devleti arasında savaş sebebi olmuştur. Bunun üzerine Bosna Beylerbeyi Abaza Mehmed Paşa'nın, Özi ve Silistre muhafızlığına getirilerek, Leh topraklarına girmesi emredilmiştir. Paşa, Lehistan'a girerek birçok esir ve ganimet alıp İstanbul'a göndermiştir.¹ Lehistan, barış şartlarını görüşmek üzere Aleksandr Terzebinski'yi göndermiş, Terzebinski IV. Murad'ın huzuruna kabul edilmiştir. IV. Murad elçiye neden geldiğini sormuş; elçi, Sultan Süleyman zamanında yapılmış olan anlaşmaya uygun olarak, anlaşmayı yenilemek amacıyla olduğunu beyan edince padişah onun sözünü hiddetle keserek; barıştan değil savaştan bahsedilmesi gerektiğini, çünkü kralın vergi vermeyip, Dinyester istihkamlarını tahrip etmediğini, ayrıca kazak akınlarına engel olmadığını, bu şartları gerçekleştirmedikçe dostluğun tesis edilemeyeceğini ifade etmiştir.²

Konuşmalardan sonuç çıkmayacağına karar vererek Sultan IV. Murad, 15 Nisan 1634 tarihinde Lehistan seferine çıkmak üzere Edirne'ye gitmiş, 27 Temmuz'a kadar 3 ay Edirne'de bekleyen IV. Murad Lehistan'la yapılan müzakereleri takip etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin bir taraftan İran'la savaşırken, diğer taraftan Lehistan'a sefer açabilme kudretini ortaya koyabilmesi Sultan IV. Murad devrinde devletin kısa zamanda sağladığı üstünlüğü gösterir. Nihayet Lehistan Kralının Kazakları zaptetmeyi taahhüt etmesi, Osmanlı Devletinin Bolgorod çöllerindeki Tatarları oradan kaldırması ve her iki tarafın karşılıklı esirlerini değiştirmesi ile anlaşma sağlanmıştır. Böylece 1634 yılının bahar ve yaz ayları boyunca devam eden Lehistan krizi sona ermiş ve Sultan IV. Murad Edirne'den İstanbul'a dönmüştür.³ Lehistan meselesi ile ilgili 4 tarih kıtası tespit edilmiştir. Bunlar şunlardır: Atâyî Tarih Kt:10-11-12, Yahyâ Tarih Kt:2. Bu tarih kıtalarında IV. Murad'ın düşmanı yenip Lehistan'ı fethederek burayı kendine gezinti yeri yaptığı, oraya

¹ Aksun, Z. N. (1994). *Osmanlı Devletinin Tahlili Siyasî Tarihi II*, İstanbul,: Ötüken Neşriyat, s:143.

² Hammer, J.V. P. (1990). *Büyük Osmanlı Tarihi V*. (Yay. Haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç). İstanbul,, s:177.

³Hammer, a.g.e. (1990), s:180; IV. Murad (1999). *Osmanlı Ansiklopedisi* (Cilt 4), İstanbul:İz Yayıncılık, 57-58.

tuğ ve alemini diktiği, Lehlerin kanının Kızılırmak gibi aktığını, bu sefer sırasında evliya ve meleklerin ona yardım ettiği dile getirilmiştir.

Lehistan meselesi ile ilgili Atâyî ve Yahyâ divanlarında düşürülen tarih beyitleri aşağıda verilmiştir:

Târîhin anun lafzen ü ma‘nen didiler
Sultân-ı cihân kira bin otuzda Leh’i (1030/1620)
Atayî Tarih Kt.10/9

Ey ‘Atâyî bu cihâda târîh
Oldı Leh üstine ‘azm-i şehdür (1030/1620)
Atayî Tarih Kt.11/5

İki mısra ile didüm târîh
Eyü feth oldı bin otuzda bu bâb (1030/1620)
Atayî Tarih Kt.12/4

Bu gazâ-yı mübareke târîh
Oldı "nasr-ı ‘azîz ü feth-i mübîn (1030/1620)
Yahyâ Tarih Kt.2/9

Âtâyî “Târîh-i Gazâ-yı Leh” başlıklı tarih kıtasında IV. Murad’ın azimle Lehistan’ı fethettiğini ve orayı, atının rahatça dolaştığı gezinti yeri yaptığını söylemiştir:

Sultân-ı cihân eyledi çün ‘azm-i cihâd
Leh mülkini kıldı atınun cilvegehi
Atâyî Tarih Kt.10/1

Tuğ ve alem Osmanlı Devleti’nin hükümdarlık alametleridir. Atâyî IV. Murad’ın savaş meydanına tuğ ve alem diktirdiğini tuğ-servi ağacı, alem-güneş ilişkisi ile söylemiştir:

Meydâna tûğ u ‘alem kıldı hırâm
Gülzâr-ı safâda nitekim serv-i sehî

Zerrîn-‘alemi gün gibi olup lâmî‘
Mahv itdi hemân şa‘şa‘a-ı mihr ü mehi

Atâyî Tarih Kt.10/4-5

Atâyî aşağıdaki beyitlerinde ise Lehistan seferi sırasında düşmanın tilki gibi birçok hileye başvurduğunu ve tavşan gibi kaçtığını, IV. Murad’ın düşmana göz açtırmayıp onların emellerini yerle bir ettiğini dile getirmiştir:

Rûbeh gibi çok hîleler itdi düşmen
Harguş-sıfat yatdı tuyup ‘azm-i şehi

A’dâya göz açdurmasa şâh-ı ‘âlem
Çeşm-i emelin kör ide gerd-i sipehi

Atâyî Tarih Kt.10/7-8

Atâyî “Târîh-i Diğêr” başlıklı başka bir tarih kıtasında “Cihan Sultanı” olarak nitelendirdiği IV. Murad’ın azimle ve kararlılıkla savaştığını, evliyâ ve meleklerin de ona yardım ettiğini bu yüzden Leh halkının inat etmeden teslim olması gerektiğini belirtmiştir:

‘Azm-i rezm eyledi sultân-ı cihân
Leh ‘inâd eyler ise eblehdür

Evliyâ ile melâ’ik cümle
Şeh-i dîn-perver ile hem-rehdür

Atâyî Tarih Kt.11/1-2

Şair, IV. Murad’ın Lehistan üzerine seferine çıkıp düşmana gereken cevabı savaşıarak verdiğini söylemiştir:

Vardı Leh üstine hüsrev-i gâzî
Hasma el-hak güzel virildi cevâb

Atâyî Tarih Kt.12/1

Yahyâ ise “Târîh-i Gazâ-yı Humâyûn” başlığını taşıyan kasidesinin aşağıdaki beyitlerinde Turla suyunun (Dinyester Nehri) Lehlerin kanı ile Kızılırmak gibi aktığını, IV. Murad’ın Lehistan’da savaşarak hükmünü yerine getirdiğini, düşmanın onun kılıcının korkusundan “aman” dilediklerini ve teslim olduklarını belirtmiştir:

Kızılıрмаğa döndi Turlı suyu
Dem-i küffâr ile akup hûnîn

Leh diyârında eyledi icrâ
Hükmini tîg gibi şâh-ı güzîn

Kılıcından ‘adû aman diledi
Fitneden bahr u ber oldu emîn

Atâyî K.2/4-5-6

4.2. Revan Seferi

IV. Murad İran’ın saldırgan tutumlarına bir son vermek için bizzat sefere karar verip 1633 tarihinde sadrazam ve serdar-ı ekrem Tabanı Yassı Mehmed Paşa’yı doğu seferine memur etmiştir.⁴

Sultan IV. Murad kumandasındaki Osmanlı ordusu doğuya doğru hareket edip önce Bayburt’a, Kars’a sonra da Revan’a yürüyerek iki yüz bin asker, yirmi beş balyemez ve yüz kadar şahî top donanımıyla 10 Safer 1045/29 Temmuz 1635’te askerinin başında olarak Revan kalesine ulaşmıştır.⁵ On iki bin askeri bulunan Tahmasb Kulu ancak on üç gün dayanabilmiştir. Nihayet kaledekilerin canına dokunulmamak şartıyla anlaşma sağlanmıştır. Ertesi gün vali IV. Murad’ın huzuruna kabul edilerek, kale teslim alınmıştır.

⁴ IV. Murad. (1999). Osmanlı Ansiklopedisi. (Cilt 4). İstanbul:İz Yayıncılık, 63-64; Ünver, S. (1952). Dördüncü Murad’ın Revan Seferi Kronolojisi. *Belleten*, 16, 547.

⁵Kâtip Çelebi, (1286). *Fezleke, II*, Süleymaniye Kütb., Esad Ef., Nr:2168, 252a; Baysun, M. C. (1960). *Murad IV*. (Cilt 8). İstanbul:TDVİA, 633.

(23 Safer 1045/8 Ağustos 1635)⁶ 11 Ağustos günü, merasimle Revan'a giren Sultan IV. Murad, kalenin yıkılan yerlerinin hemen tamirini emretmiştir. 12 Ağustos günü başlatılan tamir işi kısa, zamanda tamamlanmıştır.⁷ Kaleyı tamir ettirip içine on iki bin asker ve cephane konup muhafızlığı Vezir Murtaza Paşa'ya bırakılmıştır.

Revan'ın Büyük Camii'nde IV. Murad adına hutbe okunmuştur. (10 Ağustos 1635). Revan seferi dönüşü yedi gün yedi gece şenlik yapılmasını fermanla buyuran IV. Murad, tebrikler ve dualardan sonra Cuma namazına gitmiştir. Sultan Murad Han adına hutbeyi Şeyhülislam Yahyâ Efendi okumuştur. Yahya Efendi bu güne şu kıtayı tarih düşürmüştür:

“Revân'a varınca Sultân Murâd-ı Ömer-heybet
Müyesser eyledi ona Hudâ-yı Müste‘ân fethin
Cemi‘-i ehl-i sünnet asker-i İslâm şâd oldu
Dedi Yahyâ onun tarihini gördük Revân fethin”⁸

IV. Murad'ın Revân seferi ile ilgili 1 kaside ve 5 tarih kıtası olmak üzere 6 manzume tespit edilmiştir. Bunlar şunlardır: Atâyî K.21, Tarih Kt.24-25-26-27, Sabrî Tarih Kt.1. Tespit edilen bu manzumelerde Revan seferinin tarihi, padişahın bizzat sefere katıldığı, seferde kullanılan savaş taktikleri, güçlü bir savaş donanımıyla düşmanların yenildiği, fetih öncesi fal bakma geleneğinin yerine getirildiği, Kızılbaşların ve Rafizilerin yok edildiği, padişahın bu fetih ile atalarının ruhunu şâd ettiği bildirilmiştir.

Revan seferine düşürülen tarihler aşağıda verilmiştir:

‘Atâyî hamd ü senâ eyleyüp didi târîh
Revân'dan açdı kapu ol miftahü'l-ebvâb (1040/1630)
Atâyî Tarih Kt:24/9

Didi bu feth ü nasrun târîhini ‘Atâyî
Aldı yine Revân'ı Sultân Murâd-ı Râbi‘ (1040/1630)
Atâyî Tarih Kt:25/17

⁶ Şeref, A. (1310). *Fezleke-i Tarih-i Devlet-i Osmaniye*. İstanbul:Kasbar Matbaası, 90; Ünver, a.g.m. (1952), 562.

⁷ Çabuk, V. (1999). *Büyük Osmanlı Tarihi V*. (Birinci Baskı). İstanbul: Emre Yayınları, 348.

⁸ Arkun K. (2009). *Dünyaya Nizam Verenler Sultan IV. Murat Han 17. Osmanlı Padişahı 83. İslam Halifesi*. (Birinci Baskı), İstanbul:Akademisyen Yayınevi, 182-183-192.

Kendin hisâba katup didi ‘Atâyî târîh
 Şâh-ı ‘Acem’den alduk döğe döğe Revân’ı (1040/1630)
 Atâyî Tarih Kt:26/8

De düşince didüm ana târîh
 Feth-i bâb-ı Revân mübârek ola (1040/1630)
 Atâyî Tarih Kt:27/5

Tarihlerle birlikte Atâyî’nin “Der-sitâyiş-i Sultân Murâd Hân ‘Aleyhi’r-rahme ve’l-gufrân” başlıklı kasidesinde Revân seferi ile ilgili ayrıntılar yer almıştır. Tarihî kaynaklardan edinilen bilgilere göre Revan seferi 23 Safer 1045/8 Ağustos 1635 tarihinde gerçekleşmiştir. Atâyî de kasidesinde yer alan aşağıdaki beytinde fethin safer ayında gerçekleştiğini belirterek tarihi kaynaklarla örtüşen bir bilgi vermektedir:

Bu feth-i bâba ki mâh-ı saferde oldı zafer
 Tamâm-ı sâle dek eyler fütûhı istitrâd
 Atâyî K.21/68

IV. Murad, askerinin başında bulunarak Revan seferine bizzat katılmıştır. Atâyî de aşağıdaki beytinde Revan seferinin müjdesini padişahın verdiği söyleyerek IV. Murad’ın sefere katıldığını açıkça dile getirmiştir:

Meger ki makdem-i şâhîden eyledi müjde
 Yolında her nesi var ise eyledi ber-bâd
 Atâyî K.21/62

Atâyî, IV. Murad’ın Revan seferi sırasındaki savaş taktiklerini anlattığı aşağıdaki beyitlerinde tarihî kaynaklarda bulunmayan ayrıntı bilgilere yer vermiştir. Revan seferi sırasında yaşananlardan bahseden şair, padişahın atlarının hızla yürüyerek Revan’a girdiğinden, sefer sırasında kale kenarında hendekler kazıldığından ve açılan hendeklerin sayesinde kalenin her tarafının hızla kuşatıldığından bahsetmiştir.

Revâne itdi Revân'ı hayl-ı seyli girdârın
Kuşatdı her yana handekler eyledi îcâd

Şikâf-ı handeki zahm urdı püşt-i mâ'îye
Tokındı burc-ı beden rûy-ı mâha saldı sevâd

Misâl-i sürme-i dîde kala kenârında
Eger o handeke toprak süreydi sarsar-ı 'Âd

Eger ki her birine konsa âteş-i Nemrûd
Hezâr lagm ile bir hıştı olmaya ber-bâd

Atâyî K.21/58-86-87-88

IV. Murad'ın askerlerinin tüfeğinin hileleri ile düşmanı yendiklerini böylelikle fetih ümitlerinin boşa gitmediğini belirten Atâyî, aşağıdaki beyitlerde Revan seferi sırasında tüfek kullanıldığına ve hendek kazıldığına değinmiştir:

Âb-ı revân-ı handek tahr-ı sümünde gâbir
Necm-i simâk-ı râmih burc-ı bedende lâmî'

Habb-ı tüfeng-i 'asker hasmın işin bitürdi
Tohm-ı ümîd-i âmâl olmadı ya'ni zâyî'

Atâyî Tarih Kt.25/7-11

Atâyî, "Târîh-i Feth-i Revân Bâ-Hücûm-ı Sultân Murâd Hân" başlıklı tarih kıtasında 21. kasidesinde bahsettiği gibi yine fetih sırasında açılan hendeklerden ve IV. Murad'ın Demirkapı'yı kuvvetle açıp Şirvân'a ulaşmasından söz etmiştir:

Revân'e itdi revân seyl-i fil-i cerrârın
İhâta eyledi vardı misâl-i hendek-i âb

Açup Demürkapı'yı zûr-ı pençe-i kahrı
Kılâ'-ı hıttâ-ı Şirvân'a ola nusret-i bâb

Atayî Tarih Kt.24/3-6

Revân Kalesi'nin Kuzey, Güney ve Batı olmak üzere üç kapısı bulunmaktadır. Demirkapı bunlardan biridir. Şair, aşağıdaki beyitte IV. Murad'ın Demirkapı'yı güçlü elleriyle açarak kaleye girdiğinden bahsetmiştir:

Hücûm-ı pençe-i kahrın açar Demürkapıyı
Misâl-i hamle-i Haydârdur pençe-i pûlâd
Atâyî K.21/77

Şair, ateş saçan topların düşman askerleri üzerine atılarak onlara zarar verildiğini, Revan Kalesi'nin de bu toplardan adeta feryat ettiğini söyleyerek ne kadar güçlü bir savaş donanımına sahip olduğunu vurgulamıştır.

'Azâb için küre-i âteş itdi a'dâya
Şu dem ki top-ı hevâyîden oldı hışmı ziyâd

Tokındı sadme-i şâhî yıkıldı kalb-i 'adû
Bozıldı leşker-i düşmen alındı ehl-i fesâd

İrişdi kal'aya çün top-ı savlet-i kahrı
'Aceb degül yakasın yırtup eglese feryâd

Atâyî K.21/59-60-61

Ayrıca şair, fetih öncesi fal bakıldığına da işaret ederek Murâd ve Bağdâd kelimeleri arasındaki kafiyeye de dikkat çekmiştir:

Fütûh-ı hazret-i şâh-ı cihâna fâl tutup
'Irak'dan idelüm nagme-i mübârek-bâd

Kalem geçürmez iken sözde hiç kâfiyeyi
İnlemesün mi ya Sultân Murâd ile Bağdâd

Atâyî K.21/66-67

Yine Atâyî tarih kıtasının aşağıdaki beytinde , IV. Murad'ın Revan fethinden önce fal baktırıp sonrasında bu fethine karar verdiğini dile getirmiştir:

Evvelâ feth idüp Revân mülkin
Fâl tutdı bu fethi girdi yola

Atâyî Tarih Kt.27/3

Divan şiirindeki tarih düşürme geleneği kaside nazım şeklinde pek bulunmaz. Ancak Atâyî 21. kasidesine ait aşağıdaki beyitte istisnâî bir şekilde Revan seferine tarih düşmüştür:

Dinildi fethine tevfik-i Hak ile târîh
Revân'ı döge döge aldılar be-vefk-i murâd

Atâyî K.21/65

Atâyî, Revan'ın alınmasıyla oradaki Kızılbaşların⁹ yok edildiğini ve Rafizîlerin¹⁰ kökünün kurduğunu söylemiştir:

Cüzûr-ı tâc-ı serin togradı Kızılbaş'un
Refâfizuñ kökini kesdi tîg-i berk-nihâd

Atâyî K.21/81

Atâyî 27. tarih kıtasının aşağıdaki beytinde IV. Murad'ın Rafizîleri yok etmek için din uğruna savaşanları Revân'ın her tarafına saldığından bahsetmiştir:

İtdi kahr-ı Refâfız'a niyyet
Saldı ehl-i gazâyı sag u sola

Atâyî Tarih Kt.27/2

Şair, Kerbelâ olayındaki Kûfe valisi İbn-i Ziyâd'a ve Safevî hanedânına ismini veren, Safevîlerin atası olan Şeyh Safiyüddün İshak Erdebîlî'ye telmih sanatı ile kasidesinde yer vermiştir:

⁹ Şiî mezhebinin gulâtından olan bir yolun mensûbu. Safevîyye Tarikâtı'nın şeyhi olan Şeyh Haydar (1460-1488), 12 dilimli kızıl tac giymeye, kızıl sarık sarınmaya başlamıştır. Kırmızı renkte ve 12 dilimli olan bu tacın her dilimine On İki İmamların adları yazılmıştır. Şeyh Haydar müridlerine de derecelerine göre aynı tacı sarıklı ve sarıksız olarak giydirmiştir. Kızıl tac kabul edildikten sonra İran'daki Safevî şahlarına tâbî olan bu zümreye sünnîler tarafından Kızılbaş denilmiştir. (Kızılbaş. (1967). *İslam Ansiklopedisi*. (Cilt 6). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi. 789-795.)

¹⁰ Başlangıçta Zeyd b. Ali'den ayrılan ilk İmâmîler'e, daha sonra bütün Şiî fırkaları ile Şiî unsurları taşıyan bazı bâtunî gruplarına verilen isim. (Râfiziler. (2007). *İslam Ansiklopedisi*. (Cilt 34). İstanbul:TDVİA. 396-397.)

Kanı o mülhid-i sūfî-nijâd-ı Îrânî
Nesebde nakd-i zebâd hasebde ibn-i Ziyâd

Çerâğı gerçi yakar Şeyh Erdebîlî'den
Velîk pertev-i nûrî şerer-i şerr ü fesâd

Atâyî K.21/91-92

Atâyî, “Târîh-i Diğer Berâ-yı Feth-i Revân” başlıklı tarih kıtasının aşağıdaki beytinde Safevî Devletinin kurucusu olan Şeyh Erdebîlî'den yine bahsetmiştir:

Neyler bu kâr u bârı sūfî-i Erdebîlî
Hâk-i ‘Irak’ı itsün kakku’l-kudûm-ı şânî

Atâyî Tarih Kt.26/5

Atâyî, IV. Murad’ın Revan seferinin Yavuz Sultan Selim’in Çaldıran savaşını hatırlattığını ve padişahın bu fetih ile atalarının ruhunu şâd ettiğini belirtmiştir:

Unutdı mı kılıcın Hân Selîm-i kakhârûñ
Ki bûy-yı hûn getirür dahi ol tarafdân bâd

Ne tâc kaldı ne hod tâclı harâb oldı
Ne tîğ çaldı hele Çaldıran’ı itsün yâd

Atâyî K.21/96-97

IV. Murad’dan çok önce 1578-1585 tarihleri arasında Sultân III. Murad Revan’ı feth etmiştir. Atâyî “Târîh-i Diğer Berâ-yı Feth-i Revân” başlığını taşıyan tarih kıtasının aşağıdaki beytinde bu fetihden bahsetmiştir:

Sultân Murâd-ı Sâlis feth itmişidi anı
Ma‘mûr idi mesâcîd meftûh idi cevâmî‘

Atâyî Tarih Kt.25/6

Atâyî, Revan Kalesi’nin kazanılan zaferle sevindiğini, alçakgönüllülikle Osmanlı’ya katılmayı kabul ettiğini belirtmiştir:

Degül tezelzül-i bârû segirdi hep bedeni
Zafer nişâneleri itdi kal'ayı dil-şâd

Kadîmî bendesi olmaklığa dirildi hemân
Tevâzî' eyledi pervâz-ı burc-ı hâk-i nihâd

Atâyî K.21/63-64

Atâyî fetih sonunda Revan camilerinin ışıklandırılıp süslendiğini, şenlikler yapıldığını dile getirmiştir:

Cidd-i bezîr-güvâruñ şâd eyledi Revân'ın
Şenlikler itdi 'âlem zeyn oldı hep mecâmi'

Atayî Tarih Kt.25/16

Ayrıca şair, bu fetih için bilgili kimselerin Şeh-nâme söyleyerek/yazarak IV. Murad'ın seferi ile ilgili ayrıntıları topladıklarını zikretmiştir:

Şeh-nâme-gûy olup hep bu feth için efâzıl
Vasf-ı menâkıbında harc itdiler me'ânî

Atayî Tarih Kt.26/7

4.3. Bağdat Seferi

Sultan Murad'ın tahta çıkmasından kısa süre sonra merkeze bağlılığını gevşetmiş vilayetlerden biri olan Bağdat'ın Subaşı Bekir ve Azaplar ağası Mehmet Kanber, zorla yönetimi ele geçirmiştir.

Diyarbakır Beylerbeyi Hafız Ahmed Paşa, IV. Murad tarafından Bağdat'taki karışıklığı bastırmakla görevlendirilmiştir. Hafız Ahmed Paşa Bağdat'ı muhasara etmiştir. Fakat Bekir Subaşı'nın, Safeviler'den yardım isteyeceğini ve bu zemini hazırlamış olduğunu öğrenen Hafız Ahmed Paşa, Sultan IV. Murad'a Bekir Subaşı'nın Bağdat valiliğine getirilmesini arz etmiştir. Teklif uygun görülünce Bekir Subaşı İran askerlerini Bağdat'tan kovmuştur. Bekir Subaşı'nın bu hareketine kızan Şah Abbas, Bağdat üzerine yürüyerek şehri ele geçirmiş ve Bekir'i idam ettirmiştir. (28 Kasım 1625) Halkın silahlarını topladıktan sonra binlerce Ehl-i Sünnet Müslüman'ı öldürerek şehrin büyük kısmını tahrip

etmiştir. İmam-ı Âzam ile Abdülkadir-i Geylâni Hazretleri'nin türbelerini yıktırmıştır.¹¹ Bu şekilde ikinci bir Bağdat seferi gerekli olmuştur.

IV. Murad Bağdat'ı almak konusuna çok ehemmiyet vermiş, Osmanlı ülkesinin birçok yerinde bu sefer için silah, teçhizat, elbise atölyelerinde üretim yaptırmıştır. Bosna'da yirmi beşer okkalık beş bin gülle; Birecik'te kurulan büyük dökümhanede büyük toplar; Van'da, Kayseri'de barut imal ettirmiştir.¹²

IV. Murad, Bağdat seferine hareket etmeden önce kadılarına; halka hiçbir şekilde zulüm edilmemesine, âdil olunmasına dair tamim göndermiştir. 1637 tarihli bu adâletnâmenin kısaltılarak alınan bölümü şöyledir:

“Bundan sonra reâyâyâ ve fukarâyâ ümerâdan ve gayriden cevri ve teaddî ve zulm ve te'zi olunduğu istima' oluna her ahval sizden bilünüb ve bir vechile özüünüz makbûl ve cevâbınız mesmû olmayub esedd-i hakâret ile haklarınızdan gelinmek mukarrerdir ve ana göre basîret ve intibah üzre olasız.”¹³

Hazırlıkların tamamlanmasından sonra IV. Murad cephaneye önüne tuğ-ı hümayunu diktirmiştir. Bir ay içinde son hazırlıklar tamamlanarak ikinci İran seferine çıkmıştır. Kaptan-ı Deryâ Mustafa Paşa ve IV. Murad'ın isteğiyle Şeyhülislâm Yahya Efendi bu sefere iştirak etmişlerdir. Sefer hazırlıklarını tamamlayan Vezir-i Âzam Bayram Paşa, İnönü konağında orduya katılmıştır. Aynı zamanda IV. Murad, sefere giderken Eskişehir'de Şeyh Edebâli'nin kabrini, Seyitgazi'de Battal Gazi'nin türbesini ziyaret ederek, bakımları için ödenek ayırmıştır.¹⁴

Ordu-yı Hümayun 7 Ekim'de Musul'a gelmiş, burada toplardan bir kısmı ile cephanenin nehirden, yirmi kadar topun da karadan Bağdat'a sevkine başlanmıştır. IV.

¹¹ Arkun, K. (2009). *Dünyaya Nizam Verenler Sultan IV. Murat Han 17. Osmanlı Padişahı* 83. *İslam Halifesi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Akademisyen Yayınevi, 95-96.

¹² Münecimbaşı, A. (1237). *Tarih-i Münecimbaşı*. III. (Terc. Nedim Efendi). İstanbul, 672.; Aksun, Z. N. (1994). *Osmanlı Devletinin Tahlili Siyasî Tarihi*. II. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 152.

¹³ İnalçık, H. (1967). *Adaletnâmeler, Belgeler. Türk Tarih Kurumu Dergisi*, 2 (3-4), 50.

¹⁴ Kâtip Çelebi. (1286). *Fezleke, II*, Süleymaniye Kütb., Esad Ef., Nr:2168, 262a; Aksun, a.g.e. (1994), 152-153.

Murad, burada Babür hükümdarı Hürrem Şah (Şah Cihan 1628-1658)'in elçisini kabul etmiş, İran'a karşı ortak hareket etme kararı almışlardır.¹⁵

Ordu-yı Hümâyun 8 Receb 1048'de (15 Kasım 1638) Âzamiye'ye ulaşarak, Otağ-ı Hümâyun İmam-ı Âzam türbesinin önüne kurulmuştur.¹⁶

Bağdat kalesinin kuşatılmasının sekizinci gününde metrisler kale etrafında bulunan hendek yanına kadar ilerletilmiştir. Kuleler Osmanlı toplarının patlamalarından sarsılınca duvarlarda açılan gedikler, hurma dalları ve topraklarla doldurulmuştur.¹⁷

Kuşatmanın otuzuncu gününde askere iki yüz altmış bin torba dağıtılmış ve torbaların toprakla doldurulması istenmiştir. Kalenin etrafında bulunan hendek bu torbalarla doldurulmaya başlanmıştır.¹⁸ Ertesi gün 23 Aralık 1638/ Saban 1048'de umumi bir hücumla başlanmıştır.¹⁹

Osmanlı kuvvetleri surları aşmış ve sokak çarpışmaları başlamıştır. Şehirde çok şiddetli çarpışmalar olmuştur. Büyük kayıplarına rağmen düşman inatla direnmiştir. Otuz bin Şî'nin kılıçtan geçirilmesiyle²⁰ şehrin sokakları cesetlerle dolmuş, baruthanenin Şîler tarafından kasten infilak ettirilmesi sonucu sekiz yüz kişi ölmüştür. Şehir tamamen ele geçirilince, bütün İranlılar sürülmüş, yerli halk bırakılmıştır. Daha sonraları IV. Murad, şehri Sünnileştirmek için Anadolu'dan Sünnî Türkleri getirip buraya yerleştirmiştir.²¹

İmam-ı Âzam ve Abdülkadir Geylanî türbelerinin sefer sırasında yıkılan yerlerini tamir ettirmiş ve tamir işi kısa sürede tamamlanmıştır. Bağdat'ı fethetmeden girmeyeceğini söylediği İmam-ı Âzam türbesine merasimle ziyarete giden IV. Murad, kurbanlar kestirip, içerisini ipek halılar, kıymetli şallarla süsletmiştir. Devlet erkanının da zafer tebriki bu

¹⁵ Kâtip Çelebi, a.g.e. (1286), 263a.; Haıg, T. W. (1970). *Şah Cihan*. İstanbul:TDVİA, XI, 274; Aksun, a.g.e. (1994), 154.

¹⁶ Hammer, J. V. P. (1990). *Büyük Osmanlı Tarihi.V.* (Yay. Haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç), İstanbul, 244; İlgürel, M. (1993). *Celâli İsyânları*. İstanbul:TDVİA, VII, 477.

¹⁷ Hammer, a.g.e. (1990), 245.

¹⁸ Kâtip Çelebi, a.g.e. (1286), 264b; Aksun, a.g.e. (1994), 155.

¹⁹ Kâtip Çelebi, a.g.e. (1286), 264b; Hammer, a.g.e. (1990), 248.

²⁰ Solakzâde, M. H. (1298). *Tarih-i Solakzâde*. İstanbul, 765; Müneccimbaşı, a.g.e. (1237), 674; Sahillioğlu, H. (1988). IV. Murad'ın Bağdat Seferi Menzîlnâmesi (Bağdat Seferi Harb Journalı). *Belgeler*, 13(17), 71.

²¹ Kâtip Çelebi, a.g.e. (1286), 265b; İlgürel, a.g.m. (1993), 478.

günde olmuş, aynı gün İstanbul'a fetihnâme gönderilmiştir (26 Aralık 1638/20 Saban 1048).²²

Üç gün süren müzakereler sonunda 17 Muharrem 1049/ 17 Mayıs 1639'da Türk tarihinde önemli bir yeri olan ve Türk-İran sınırında halen geçerliliğini sürdüren Kasr-ı Şirin anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın Şah I. Sâfi tarafından imzalanmış metni İran elçisi Muhammed Kuli Bey tarafından İstanbul'a getirilmiş ve IV .Murad'a sunulmuştur. Bu sözleşmenin en önemli özelliği, geçerliliğini az farklarla günümüze kadar sürdürebilmiş olmasıdır.²³

Evlîyâ Çelebi Seyahatnâme adlı eserinde IV. Murad'ın Bağdat'ı kırk gün muhâsara edip zorla fethettiğini söylemiştir ve tarih düşmüştür:

Fiâh Safî'nin nâlesi

Der imiş kim vâhey Bağdâd hey²⁴

Bağdat seferini anlatan ve tarihini bildiren birçok manzume divanlarda yer almıştır: Bunlar şunlardır: Cevrî K.7, Tarih Kt.7, Cem'î K.6, Tarih Kt.13-14-15, Fehim-i Kadîm tarih Kt.8-9, İsmetî Tarih Kt.--, Mezâkî K.3, Tarih Kt.4, Nâmî Tarih Kt.4, Nef'î K.22, Sabrî Tarih Kt.2, Şehrî Tarih Kt.2, Yahyâ G.43, Tarih Kt.6-12-14. Tespit edilen diğer manzumelerde ise IV. Murad "Bağdat Fatihî" olarak anılmıştır ve fetihle ilgili ayrıntılara yer verilmeyip padişaha övgülerde bulunulmuştur: Atâyî K.21, Mezâkî K.2, Nâilî K.8-9, Nef'î K.25, Neşâtî K.8, Süheylî K.6, Yahyâ K.s.24. Bu manzumelerde IV. Murad'ın Bağdat'ı fethederek "Bağdat savaşarak alınmaz." inanışını yıktığından, bu fetih ile din uğruna büyük bir hizmet verdiğiinden, Kızılbaşları oradan atarak mezhep sorununu çözdüğünden, fetihle birlikte atalarının ruhunu şâd ettiğinden, fethin güzel bir mevsimde gerçekleştirildiğinden, sefer sırasında Osmanlı ordusunun çok güçlü ve kararlı olduğundan, gaza niyetiyle savaşarak düşman askerlerinin etkisiz bırakıldığından, Tebrîz, Şîrâz ve Horasan'ın düşmanın elinden alınması gerektiğinden, Dicle Nehri'nin düşman askerlerinin kanıyla boyandığından, fetih sırasında zarar gören İmam-ı Â'zam ve Abdülkadir Geylani

²² Münecimbasi, a.g.e. (1237), 677; İlgürel, a.g.m. (1993), 478.

²³ Ünlücan, M. (2006). *IV. Murad'ın İcraatlarında Din ve Siyaset Etkeni*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 86.

²⁴ Evliyâ Çelebi, (1999). *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1. Kitap*. (Haz. Orhan Şaik Gökyay). İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 102.

türbelerinin tamir ettirildiğinden, Bağdat fethindeki başarısından dolayı IV. Murad'ın "Bağdat Fatihî" olarak anıldığından, fethin her yere müjdelenip kutlanması gerektiğinden, Bağdat fethi sebebiyle IV. Murad'ın Allah katında iyi bir mertebeye yükseldiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca manzumelerin bir kısmında doğrudan Bağdat fethinin ayrıntıları ve tarihi verilirken bir kısmında ise IV. Murad "Bağdat Fatihî" olarak vasıflandırılıp ona kalıplaşmış ifadelerle övgülerde bulunulmuştur.

IV. Murad'ın Bağdat fethine Cevrî, Cem'î, Fehim-i Kadîm, Mezâkî, Nâmî, Sabrî, Şehrî ve Yahyâ divanlarında tarih düşürülmüştür. Adı geçen şairlerin divanlarında bu fetihle ilgili 13 tane tarih kıtası yer almıştır. Bağdat fethine düşülen tarihler aşağıda verilmiştir:

Târih-i Feth-i Bağdâd

Şâhı 'asker düşünce fethine târîh olur

Aldı Bağdâdı 'adûdan ceng ile Sultân Murâd (1048/1638)

Cevrî Tarih Kt.7/15

Bin kırk sekizde alup Bağdâd'ı şâh-ı İslâm

Hep hâricî-i menhûs oldu içinde nâbûd (1048/1638)

Cem'î Tarih Kt.13/7

Kal'a-i Bağdâdı alup Hân Murâd

Anda kim oldu fie-i bâgiye (1048/1638)

Cem'î Tarih Kt.14/8

Bu mâtemi gûş eyleyüp Cem'î didi târîhini

Sultân Murâd kâm-cû-yı firdevsi kıldı cilvegâh (1048/1638)

Cem'î Tarih Kt.15/6

Mâlını yagma idüp Fettâh Hân oldu girift

Zorla Bağdad'ı aldı leşker-i Sultân Murâd (1048/1638)

Fehim-i Kadîm Tarih Kt.8

Sâl-i ‘âzm-i ceng ü fethe didiler târîh için
 Haber ile Bağdad’ı aldı ehl-i Rûm’un serveri (1048/1638)
 Fehim-i Kadîm Tarih Kt.9

Târih-i Mezâkî Efendi Berây-ı Feth-i Bağdâd

Bu hurâf-ı hâl-dârıyla didüm târihini
 Aldı Bağdâdı bile ol sâye-i rabbü’l-ibâd (1048/1638)
 Mezâkî Tarih Kt.4/3

Bağdâd Fethinde Dinilmiştir İdhâl ve İhrâc Be-Tarîk-i Ta’miye Vukû-ı Vâki’
 Şude

Hazret-i Sultân Murâd-ı Gâzî himmet eyleyüp
 Hasm-ı dîne `askerin hem-kâr-ı mirrîh eyledi
 Hep Kızılbaşı kırup ref` eyleyüp Bağdâddan
 Ümmet-i Ahmedle âbâd itdi târîh eyledi (1048/1638)
 Nâmî Tarih Kt.4/1-2

Târih Berâ-yı Feth-i Kal’a-i Bağdâd-ı Behişt-âbâd

Bu feth ü bu gazânun Sabriyâ târih-i vâlasın
 Dedim ki pâdişâh-ı mülk-i ‘âlem ber-murâd oldı (1048/1638)
 Sabrî Tarih Kt.2/7

Târîh-i Berây-ı Feth-i Bağdâdî

İtdi i’câm-ı bed-âyîni birûn
 Şâh-ı Rûm aldı ‘Irâk u ‘Arabı (1048/1638)
 Şehrî Tarih Kt.2/7

Telh idüp ‘ayş-ı kızılbaşı alup dâdunuzu
 Aldunuz ‘avn-i ilâhî ile Bağdâd’unuzı (1048/1638)
 Yahyâ Tarih Kt.12/1

Hak te’âlâ hazreti ânı müyesser eyledi
 Didi târihin lisân-ı feth-i kül (Hâkân-ı Rûm) (1048/1638)
 Yahyâ Tarih Kt.14/2

Bağdat fethi divân şairleri tarafından çok önemli görülmüştür. Cevrî “Târih-i Feth-i Bağdâd” başlıklı kıtasının aşağıdaki beytinde “Bağdat savaşıyla alınmaz” şeklinde bir inanış olmasına rağmen IV. Murad’ın bu inanışı yıkıp savaş ile Bağdat’ı ele geçirdiğini söyleyerek onu Rüstem ile özdeşleştirmiştir:

Ceng ile Bağdad alınmaz dirler iken ‘âkıbet
 Zarb ile feth eyledi şâhensâh-i Rüstem-nijâd
 Cevrî Tarih Kt.7/8

Nef’î, “Der Medh-i Sultân Murâd Hân” başlığını taşıyan kasidesinin aşağıdaki beyitlerinde; IV. Murad’ın Bağdat fethi ile daha önce hiçbir padişahın yapmadığı bir fethi gerçekleştirdiğini ve bundan dolayı dedesi Sultân Selim’in ruhunu şâd ettiğini, bu zafer ile mutlu olan herkesin onu tebrik ederek alkışladığını, bu fetih ile Hak yolunda ilerleyerek Hz. Peygamberi ve Cebrâil’i memnun ettiğini dile getirmiştir:

Bir gazâ etdin ki hiç etmiş değil bir pâdişâh
 İşidip olsa n’ola Sultân Selîmin rûhu şâd

Bir gazâ etdin ki tahsîn eyledi âlem sana
 Âferîn ey Husrev-i gâzî gazâ ferhunde-bâd

Bir gazâ etdin ki memnûn eyledin peygamberi
 Belki Cibrîli dahi vallâhu a’lem bi’r-reşâd

Nef’î K.25/32-33-34

Cevrî ve Nef'î ile birlikte Yahyâ; “Der Medh-i Merhûm Sultân Murâd Hân” başlığını taşıyan kasidesinin aşağıdaki beyitlerinde IV. Murad’ın din kardeşlerinin bulunduğu ülkeye giderek düşmana haddini bildirmesi gerektiğini ve İslamiyet’i korumak için din uğruna savaşmanın Osmanlı hânedânlığındaki devam eden en eski adetlerden biri olduğunu söyleyerek, padişahın Bağdat’ı fethedip atalarının ruhunu şâd etmesini, özellikle de Sultân Süleyman’ın ruhunun şâd olmasını istemiştir:

Şehâ Bağdâd'ı al ecdâdunun ervâhını şâd it
Husûsan rûh-ı pâk-ı Hazret-i Sultân Süleymân'ı

Varup ser-hadd-ı Islâm`a `adûnun haddini bildir
Budur resm-i kadîm-i hânedân-ı âl-i Osmânî

Yahyâ K.s.24/5-6

Bağdat’ın alınmasının önemli görülmesinde “mezhep” faktörü de etkili olmuştur. Nef'î “Der Vâsîf-ı Sultân Murâd Hân” başlığını taşıyan kasidesinin aşağıdaki beytinde askerlerinin başında bulunan IV. Murad’ın başlattığı bu fethi kazanmasını istemiş, Tebrîz’i ve Şîrâz’ı Kızılbaşların elinden alması gerektiğini dile getirmiştir:

Muzaffer ola serdârın eyâ Şâhen-şeh-i Gâzî
Ne Tebrîzi koya şâh-ı Kızılbaş ne Şîrâzî

Nef'î K.22/1

Yahyâ aşağıdaki tarih kıtasında IV. Murad ve Osmanlı ordusunun, Allah’ın yardımı ile Bağdat’ı alarak orada yaşayan Kızılbaşların hayatlarını zehir ettiklerini söylemiştir:

Telh idüp ‘ayş-ı kızılbaşî alup dâdunuzu
Aldınız ‘avn-i İlâhî ile Bağdâd'unuzu (1048/1638)

Yahyâ Tarih Kt.12/1

Benzer şekilde Nef'î ise aşağıdaki beytinde IV. Murad’ın kuzeyde Nahcivân, Gence, Tiflîs ve Şîrvân’ı, güneyde ise Şehrîzor, Basra, Bağdâd ve Ahvâz’ı alması gerektiğini dile getirmiştir:

Şimâlen Nahcivân u Gence vü Tiflîs ü Şirvânı
 Cenûben Şehrîzor u Basra vü Bağdâd u Ahvâzı
 Nef'î K.22/4

Osmanlı Devletinde Bağdat'ın fethi haberi memnuniyet vermiştir. Atâyî de “Der Sitâyîş-i Sultân Murâd Hân” başlıklı kasidesinin aşağıdaki beytinde Bağdat'ı “Acem mülkü” olarak nitelendirmiş ve Bağdat'ın fethi ile IV. Murad'ın şehre gelişinin Osmanlı halkı için mutluluk, düşmanlar için acı veren bir olay olduğunu söylemiştir:

Fütûh-ı mülk-i ‘Acem makdem-i şeh-i ‘âlem
 Bize safâ-yı dem-â-dem ‘adûya zahm-ı ziyâd
 Atâyî K.21/24

IV. Murad'ın isteği üzerine Bağdat seferine katılan Şeyhülislâm Yahyâ, Bağdat fethini yakından gördüğünü kasidesinin beyitlerinde ifade etmiş, sefer için kurulan çadırları çöldeki ağaçlara benzeterek, güzel bir mevsimde fethin gerçekleştirildiğini belirtmiş, IV. Murad'ın tuğ çekilmiş zafer bayrağını görenlerin, onu gökyüzündeki güneşe benzettiklerini söylemiştir:

Görüp eşcâr-ı sahrâda kurulmuş haymeler sandum
 Güzel mevsimde nasb oldu otag u tûğ-ı hâkânî

Görenler râyet-i mansûrını hurşîde peyveste
 Sanurlar ser-‘alem ol râyete mihr-i dırâhşânı

Varup Bağdâd fethin görelüm şimdi bi-fazli’llâh
 Sitanbul’un bizümdür yine gülzâr u gülistânı

Yahyâ K.s.24/9-10-15

Bölümün girişinde de ifade edildiği üzere Bağdat'ın fethi için askerî anlamda birçok hazırlık yapılmıştır. Osmanlı ordusunun bütün güçleri fetih için seferber edilmiştir. Cevrî “Târih-i Feth-i Bağdâd” başlıklı tarih kıtasının aşağıdaki beytinde IV. Murad'ın Bağdat'a geldiği zaman askerlerinin ayaklarının tozundan fırtına koptuğunu söyleyerek Osmanlı ordusunun güçlü, coşkulu ve kararlı bir şekilde Bağdat'a girdiğinden bahsetmiştir:

Dest-i Bağdâda irince devlet ü iclâl ile
Kopdı gerd-i leşkerinden her tarafda gerdibâd
Cevrî Tarih Kt.7/3

Şairlerin önemle üzerinde durdukları başka bir konu da savaş sırasında ve sonrasında düşmanların durumudur. Cevrî, “Merhûm Sultân Murâd-ı Gâzi Bağdâdı Feth İdüp Geldükde Dinilüp Virilmişdür” başlığını taşıyan kasidesinin aşağıdaki beyitlerinde Bağdat kalesinin etrafının Osmanlı askerleri tarafından kuşatıldığını, Bağdat kalesi burçlarındaki düşman askerlerden “amân amân” nidâlarının yükseldiğini söyleyerek Osmanlı ordusunun düşman askerlerinden çok güçlü olduğunu vurgulamıştır ve şair devamında muharebe meydanını dolduran askerlerin “gaza niyetine” diyerek ok ve kılıçlarını çekip savaşa başladıklarını, isyankâr olanların kellelerinin kesilip esir düşenlerin ise kılıcsız, oksuz ve yaysız olarak teslim olduklarını,

Kuşatdı ‘askeri etrâf-ı kal’ayı gûyâ
İhatâ eyledi bir bahr-ı bi-girân geldi

Çekildi tîg u tîr "niyyetü'l-gazâ" diyerek
Mahall-i ma'rekeye cümle gaziyan geldi

Burûc-ı kal’ada yer yer sipâh-ı düşmenden
Dem-i vegada sadâ-yı âmân âmân geldi

Kırıldı fırka-i bâğî kesildi kelleleri
Esir olanları bî-seyf ü bî-sinân geldi

Cevrî K.7/14-16-21-22

“Târih-i Feth-i Bağdâd” başlıklı tarih kıtasının aşağıdaki beytinde ise bütün İran askerlerinin hepsinin kılıçtan geçtiğini söyleyerek Dicle Nehrinin düşman askerlerinin kanıyla boyandığını dile getirmiştir:

Geçdi cümle ‘asker-i şâh-ı ‘Acem şemşîrden
Oldı Nehr-i Dicle gark-ı hûn-ı erbâb-fesâd

Cevrî Tarih Kt.7/9

Süheylî “Hazret-i Pâdişâh-ı Celîlü’ş-Şân Hâkân-ı Kâmilü’l-‘İrfân Sultân Murâd Bin Selîm Hân Hâk-Pây-i ‘İzzetlerine Çevgânî Cüce Vâsıtasıyla Virildi” başlığını taşıyan kasidesinin aşağıdaki beyitlerinde IV. Murad’ın arslan gibi yıkıcı kuvvetiyle Şîrvân’ı savaşıyor ve Horâsân’ı Kızılbaşların elinden kurtardığını söylemiş, İran’ı fethederek Osmanlı topraklarına katmasını ve keskin kılıcı ile Kızılbaşların başını parçalayarak onları yok etmesini istemiştir:

Alaldan pençe-i şîr-efgenünle harb-i Şîrvân’ı
Kızılbaşun yine başına teng itdün Horâsân’ı

‘Acem milkini feth it husrevâ zamm eyleyüp Rûm’a
Başın kesr it kızılbaşun çeküp şemşîr-i bürrânı

Süheylî K.6/1-3

IV. Murad fetih sırasında hasar gören İmam-ı Azam türbesini tamir ettirmiştir. Cevrî, İmam-ı Azam’ın mânâ âleminde Bağdat’ın fethini destekleyip yardım ettiğini söylemiştir:

Himmet-i sırr-ı İmâm-A‘zam oldı kâr-ger
‘Âlem-i ma’nâda itdükde bu emre ictihad

Cevrî Tarih Kt.7/10

Cevrî ile birlikte Yahyâ da “Der Medh-i Merhûm Sultân Murâd Hân” başlığını taşıyan kasidesinin aşağıdaki beytinde IV. Murad’ın Bağdat fethi sırasında zarar gören İmâm-ı A’zâm ve Abdülkâdir Geylanî’nin türbelerini tamir ettirerek bütün evliyâların şüphesiz ki onun yardımcısı olduğunu dile getirmiştir:

Mu`înündür cemî‘-i evliyâ bî-şek ider himmet
İmâm-ı A‘zam u şeyh-i mu‘azzam Kutb-ı Geylânî
Yahyâ K.s.24/4

Kasidesi ile birlikte “Târîh-i Bâb-ı Türbe-i Hazret-i İmâm” başlıklı tarih kıtasında Yahyâ, IV. Murad’ın fetihden sonra İmâm-ı Azam’ın türbesini tamir ettirip kapısını gümüşten yaptırdığını belirterek tarih düşmüştür. Padişahın, İmâm-ı Azam’a hürmet edip saygı göstermesinden dolayı şair, Allah’a dua ederek IV. Murad’ın ömrünün uzun olmasını dile getirmiştir :

Mu‘ammer ide Hak Sultân Murâd’ı
İmâm-ı A‘zam’ı çün itdi ta`zîm

Gümüşden itdi bâbın türbesinün
İdüp ol hazrete iclâl ü tekrîm

Didi Yahyâ bu kâr-ı hayra târîh
Kapusını mezârun itdi hep sîm (1048/1638)

Yahyâ Tarih Kt.6/1-2-3

Fehim-i Kâdim, IV. Murad’ın İmâm-ı Azam’ın ve din uğruna savaşıyan gazilerin ruhunu şâd ettiğini söylemiştir:

Merkad-i pâk-i İmâm-i A‘zam’ı ihyâ için
İtdiler cümle guzât-ı ehl-i islâm ictihâd

Fehim-i Kadîm Tarih Kt.8/6

Naîlî, “Der-med-i Fâtih-i Bağdâd Pâdişâh-ı Şîr-dil Sultân Murâd Hân” başlığını taşıyan kasidesinde IV. Murad’ı “Bağdat Fatihî” olarak nitelendirmiş ve ona övgülerde bulunmuştur. Kasidenin aşağıdaki beytinde şair, bu savaşı kazanmanın IV. Murad’a nasip olduğunu söyleyerek Bağdat fethinin mübarek olmasını dilemiştir:

Gazâ mübarek ola ey şahen-şeh-i gâzî
Ki âlemin sana tefvîz olundu ihrâzı

Nailî K.8/1

Atâyî, “Der-sitâyiş-i Sultân Murâd Hân ‘Aleyhi’r-rahme ve’l-gufrân” başlığını taşıyan kasidesinin aşağıdaki beyitlerinde Bağdat fethinden duyduğu mutluluğu dile getirmiştir ve bu fethin her yere müjdelenmesini istemiştir:

Ne müjde ‘arse-i mezkûm u nakşa-ı masdûr
Ne müjde âh-ı belâ-keş teneffüs-i nâ-şâd

Ne müjde râhat-ı rûh u devâ-yı haste-dilân
Ne müjde kuvvet-i kalb ü kıvâm-ı hayy-ı cemâd

Ne müjde hâtime-i intizâr-ı ‘âşık-ı zâr
Ne müjde nâmiye-i re’fet ü hazân-ı ‘inâd

Atâyî K.21/19-20-21

Cevrî, “Merhûm Sultân Murâd-ı Gâzi Bağdâdı Feth İdüp Geldükde Dinilüp Virilmişdür” başlıklı kasidesinden aşağıdaki beytinde Bağdat’ın fethini İstanbul halkının fetihlerden sonra ateş gösterilerinin olduğu şehir-âyîn (kutlama) yaparak kutladıklarını belirtmiştir:

‘Aceb mi halk-ı Sitanbul iderse şehir-âyîn
Ki zîb-i mesned ü zînet-dih-i mekân geldi

Cevrî K.7/5

Bağdat’ın fethinden sonra şairlerin duygu ve düşünceleri de beyitlerde söz konusu olmuştur. Mezâkî “Târih-i Mezâki Efendi Berây-ı Feth-i Bağdâd” başlığını taşıyan tarih

kıtasının aşağıdaki beyitlerinde IV. Murad'ın Bağdat'ı azmi ve Allah'ın yardımı ile fethedip evliyâ burcunun en yüksek noktasına cihat bayrağını diktiğini söyleyerek bunun din uğruna yapılan mübarek bir fetih olduğunu vurgulamıştır:

Eyleyüp 'azm-i gazâ sâhib-kırân-ı rûzgâr
Pâdişâh-ı baht-âver hazret-i Sultân Murâd

Kal'a-i Bağdâdı 'avn-i Hakk ile feth eyledi
Evc-i burc-ı evliyâyâ dikdi râyât-ı cihâd

Mezakî Tarih Kt.4/1-2

Yahyâ ise “Der Medh-i Merhûm Sultân Murâd Hân” başlığını taşıyan kasidesinin aşağıdaki beytinde IV. Murâd'ın Bağdat'ı feth ederek mübarek bir işi başardığını bu nedenle de Allah'tan ne isterse olacağını ve Allah'ın onun işlerini kolaylaştıracağını belirtmiştir:

Budur söz kim zafer Sultân Murâd-ı dîn-penâhundur
Hudâ'dan her ne isterse Hudâ âsân ider anı

Yahyâ K.s.24/3

Yahyâ orijinal olan aşağıdaki “Bağdâd” redifli gazelinde fetihle beraber Bağdat'ın havasının da güzelleşmeye başladığını söyleyerek şehri cennete benzetmiştir. IV. Murad'ın iltifatıyla Bağdat'ın baştan başa gül bahçesi gibi olduğunu, Bağdat'ın fethinin Hak yolunda savaştan birçok padişah arasından IV. Murad'a nasip olduğunu, fetihden sonra Bağdat sarayının onun teşrifiyle cenneti kısındırarak güzelliğe eriştiğini söyleyerek kendisinin daima IV. Murad'a hizmet etmek istediğini ve fetihden duyduğu memnuniyetini dile getirmiştir:

Gün-be-gün mu'tedil olmakda hevâ-yı Bağdâd
Gayret-i ürd-i bihişt oldı şitâ-yı Bağdâd

İltifât itse o şeh ser-be-ser ola gülzâr
Bu hevâyile bu âb ile fezâ-yı Bağdâd

Nice sultân-ı guzât olmaya Sultân Murâd
Ki cenâbına nasîb oldu gazâ-yı Bağdâd

Feth idüp makdem-i pâkiyle müşerref olıcak
Reşk-i firdevs-i berîn oldu sarây-ı Bağdâd

Dâ'imâ pâdişeh-e eyleye himmet Yahyâ
A'zam-ı müctehidîn ü küberâ-yı Bağdâd

Yahyâ G.43/1-2-3-4-5

Nef'î, aşağıdaki beytinde zafer çığlıkları ile birlikte çalınan davulların ve yapılan duaların tüm dünyayı sarmasını, Bağdat fethinin ve kazanılan zaferin müjdesinin her tarafa yayılmasını istemiştir:

Erişe müjde-i feth ü zafer etrâf u eknâfa
Tuta dünyâyı hep gül-bang-ı kûs-ı nusret-âvâzı

Nef'î K.22/7

Şekil 4.1. IV. Murad Bağdat kalesi önünde çarpışırken²⁵

²⁵ Murad IV (1993). *Osmanlı Ansiklopedisi Tarih/Medeniyet/Kültür* (Cilt 4), İstanbul:Ağaç Yayıncılık, 72.

5. SALTANATI DÖNEMİNDEKİ İÇ MESELELERLE MÜCADELESİ

5.1. Kadızâdeliler ve Sivâsiler'e Karşı Tutumu

17. yüzyılda IV. Murad devrinin ortalarından itibaren ortaya çıkmış olan Kadızâdeliler hareketi, adını IV. Murad döneminin vaizlerinden Kadızâde Mehmed Efendi'den (öl.1045/1635) almıştır. Mehmed Efendi ile dönemin tanınmış Halvetî şeyhlerinden Abdülmecid Sivâsî arasında önce fikrî seviyede başlayan tartışmalar, sosyal ve dinî hayat yanında devletin ana kurumlarını da etkisi altına alacak gelişmelere zemin hazırlamıştır. Bu tartışmalara Kadızâde Mehmed Efendi önyak olmuştur.¹ İki taraf arasında ortaya çıkan çatışma tarihe Kadı-zadeliler-Sivâsiler mücadelesi olarak geçmiştir.²

Kadızâdeliler Mehmet Molla (Arab Vaiz ö.1531), Birgivî Mehmed Efendi (ö.1523-1573), Kadızâde Mehmed Efendi (ö.1635), Üstüvânî Mehmet Efendi (ö.1661), Vânî Mehmed Efendi (ö.1685), Vânîzâde Seyyid Ahmed Efendi, Vânîzâde Seyyid Süleyman Efendi'dir. Sivâsiler ise, Şemseddin Ahmed Sivâsî (ö.1597), Abdülmecid Sivâsî Efendi (ö.1639), Abdülahad Nuri Efendi (ö.1651), Niyâzî-i Mısırî (ö.1694)'dir.

Kadızâde Mehmed Efendi ile Abdülmecid Sivâsî arasında cereyan eden tartışmaların konuları üç kategoride toplanabilir. **1. Tasavvufî düşünce ve uygulamalarla ilgili meseleler:** Sûfîlerin semâ ve devrânının câiz olup olmadığı, zikir ve mûsikî konuları. **2. Dinî inanış ve ibâdetlerle ilgili meseleler:** Aklî ilimleri (matematik, felsefe gibi) okumanın caiz olup olmadığı; Hızır'un hayatta bulunup bulunmadığı; ezan, mevlid ve Kur'ân-ı Kerîm'in makamla okunmasının câiz olup olmadığı; Hz. Muhammed ve sahabeye isimleri geçtiği zaman "sallallahu aleyhi vesellem" (tasliye) ve "radıyâllahu anh" (tarziye) demenin meşrû olup olmadığı; Resûl-i Ekrem'in anne ve babasının imanla vefat edip etmediği; Firavun'un imanla ölüp ölmediği; Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin kâfir sayılıp sayılmayacağı; Hz. Hüseyin'in şehâdetine sebep olan Yezîd'e lânet edilip edilemeyeceği; Hz. Peygamber zamanından sonra ortaya çıkan bid'atları terk etmenin şart olup olmadığı;

¹Çavuşoğlu, S. (20019). *Kadızâdeliler*. (Yirmi Dördüncü Cilt). İstanbul:TDVİA, 100.;Gölpınarlı, A. (1983). *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*. (İkinci Baskı). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri,159 ;Kâtip Çelebi, (1286). *Fezleke, II*, Süleymaniye Kütb., Esad Ef., Nr:2168, 256a; Ocak, A. Y. (1979-1983). XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Dinde Tasfiye (Pürütanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış, "Kadızâdeliler Hareketi". *Türk Kültürü Araştırmaları*, 19(1-2), 208.

²Gündoğdu, C. (1999). XVII. Yüzyıl Osmanlısında Siyasi Otoritenin Ulemâ-Sûfî Yaklaşımına Dair Bir Örnek: IV. Murat-Kadızâde-Sivâsî. *Dini Araştırmalar*, 2(5), 212.

kabir ziyaretinin câiz olup olmadığı; Regaib, Berat ve Kadir gibi mübarek gecelerde cemaatle nâfile namaz kılınıp kılınmayacağı ve emr-i bi'l-marûf nehy-i ani'l-münker konusu. **3.İçtimaî ve siyasî hayatla ilgili meseleler:** Tütün ve kahve gibi keyif verici maddelerin kullanılmasının haram olup olmadığı; rüşvet almanın mahiyeti ve hükmü, namazlardan sonra musafahanın, inhinânın (el etek öpme, selâm verirken eğilme) câiz olup olmadığı.³

Kadıızâde'nin şöhreti zamanla yayılmaya başlamıştır. Kadıızâde, IV. Murad'ın kimsenin yorumlayamadığı bir rüyasını yorumlaması sayesinde onun iltifatına mazhar olmuştur ve padişaha memleketin durumunu anlatan bir kaside sunmuştur. Bu kasidede padişahı şu şekilde uyarmıştır:

Hâb-ı gafletten uyan ey âl-i Osman bilmiş ol
Aç gözün, elden gider taht-ı Süleyman bilmiş ol⁴

Kadıızâde IV. Murad için bir duanâme de yazmıştır. Şair bu duanâmede padişahın beklentisini dile getirmiştir. Padişahın Bağdat'ı ve Yemen'i fethedip oradaki Kızılbaşları yok etmesini istemiştir:

Yemen yümn ile feth olup kemâ-kân
Mutî' ola cemî'-i ehl-i 'isyân

Harâb olsun ser-â-ser mülk-i evbâş
Kızıl kana boyansun hep Kızılbaş

Dahı Bağdâdı feth itsün cünûdı
Kıralar cümle ol hamr-ı cühûdı

Ayrıca Kadıızâde duanâmesinde kendisinin bir duacı olduğunu ve bir duacının hediyesinin de dua olacağını belirtmiştir:

³Çavuşoğlu, a.g.m. (2001), s.100; Kâtip Çelebi, (1993). *Mizânü'l-Hak Fî İhtiyârî'l-Ahak*. (Haz. Orhan Şaik Gökyay). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları; Doğmuş, L. (2002). *Türkiye'de XVII. Yüzyıldaki Dinî Çatışmalara Sosyolojik Bir Bakış (Kazâdeliler-Sivâsiler)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 67-74.

⁴Ali Emiri, (1335). Kadı-zâde Şeyh Mehmed Efendi'nin IV. Murad'a Sunduğu Kaside. *TOEM*, 2(14), 276-282 .

Du'acıyam du'âdur armağânım
Du'âcından du'âyı armağânım⁵

Kadıızâde ve Sivâsîler arasındaki çatışma sözde ve yazıda kalıp mücadeleye dönüşmemiştir. Sultan IV. Murad ise iki taraf arasındaki tartışmaya müdahale etmeyip Kadıızâdeyi desteklemekle beraber Abdülmecid Sivâsî Efendi'ye de gereken hürmeti göstermiştir.⁶

Ali Fuat Bilkan, “XVII. Yüzyılda Medrese ve Tekke Mücadelesinin Osmanlı Şiirine Yansıması” başlıklı makalesinde Yahyâ'nın aşağıdaki beytinden hareketle ve Bahayî divanından örnek aldığı beyitlerle bu iki şairin Kadıızâdelilerin tutumuna karşı olduklarını ve bu düşüncelerini şiirlerine yansıttıklarını belirtmiştir.⁷

Mescidde riyâ-pîşeler etsün ko riyâyı
Meyhâneye gel kim ne riyâ var ne mürâyî
Yahyâ G.432/1

17. yüzyıl mutasavvıf şairi Niyâzî-i Mısrî'nin divanında yer alan aşağıdaki beyitlerde de Kadıızâdeliler eleştirilmiştir:

İki bölmüş cihân halkın birini cennete salmış
Eliyle kürsîden birin tamuya sarkıdur vâ'iz
Çıkar ağzından ateşler yakar şeytân-ımel'ûnı
Sanasın yidi tamunun azâbı kendidür vâ'iz

Niyâzî-i Mısrî G.85/2-3

5.2. Celâlî İsyanlarını Bastırması

17. yüzyılda Celâlî isyanları sebebiyle Osmanlı Devleti zor zamanlar geçirmiştir. Bu toplumsal sorun edebiyata da yansımıştır ve şairler divanlarında bu isyanlarla ilgili şiirlere

⁵ Deniz, S. (2008). Kadıızâde Mehmed İlmî'nin Sultan IV. Murad İçin Yazdığı Manzum Duânâme'si. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1, 31-34-36.

⁶ Uzunçarşılı, İ. H. (1983). *Osmanlı Tarihi III.* (Üçüncü Baskı), Ankara:Türk Tarih Kurumu, 357-358.

⁷ Bilkan, A. F. (2005). XVII. Yüzyılda Medrese ve Tekke Mücadelesinin Osmanlı Şiirine Yansıması. *Osmanlı Araştırmaları XXVI*, İstanbul, 119-132.

yer vermiştir. IV. Murad'ın Celâlî isyanlarını bastırması ile ilgili beyitlerin yer aldığı 3 şiir tespit edilmiştir: Atâyî K.20, Nef'î K.25, Sâbit G.270.

Atayî “Berây-ı Hazret-i Sultân Murâd Hân” başlıklı kasidesinde IV. Murad'ın da ataları gibi ülkedeki Celâlî isyanlarını bastırıldığını, dirlik ve düzeni sağladığını bundan dolayı atalarının ruhunu şâd ettiğini dile getirmiştir:

Atan geldi Celâlî fitnesin def' itdi 'âlemden
Memâlik gülşeni dest-i erâzilden emân buldı

Bi-hamdillah bu gün şâd eyledüñ ecdâduñ ervâhın
Kadîmî intizâmın devlet-i 'Osmâniyân buldı

Atayî K.20/61-62

IV. Murad devrinde yaşayan Sâbit, ülkenin düzeni için Celâlî isyanlarına sebep olan kişilerin katledilmesi gerektiğini ve bunun padişahın görevi olduğunu belirtmiştir:

Celâlî-i hatı hep tîğdan geçir şâhum
Nizâm-ı saltanat-ı hüsnüne haleldür bu

Sâbit G.270/2

Atâyî gibi IV. Murad dönemindeki Celâlî isyanlarından bahseden Nef'î de “Der Medh-i Sultân Murâd Hân Aleyhirrahmetü ve'l-gufrân” başlıklı kasidesinde Celâlî isyanlarının hain iki kişi tarafından çıktığını bu yüzden bunların katledilmesi gerektiğini ve IV. Murad'ın bu vazifeyi yerine getirdiğini söylemiştir. Aşağıdaki beyte göre bunlardan biri hile ve kurnazlıkla toplum düzenini bozar, diğeri ise sürekli küfreden bir kâfirdir:

İki hâ'in idi bunlar kim isâbet oldu pek
İkisinin dahi katli bir sebîl-i ittîrâd

Biri bu iblîsi pür-telbîs-i fettân kim müdâm
Etmedeydi fitne vü âşûba tertîb-i mevâdd

Bir de ol ifrît-i küfr-endhiş-i kâfir-kîş kim
Ana mensûb idi hep erbâb-ı bağy ü irtidâd

İkisi de tîg-ı kahrınla cezâsın buldular
Koluna kuvvet ola günden güne ömrün ziyâd

Nef'î K.25/36-37-38-39

Şair, IV. Murad'a seslendiği aşağıdaki beyitlerde padişahın bozguncuları katlederek ülkede asayişî sağladığını bundan sonra ülkede karışıklıkların olmayacağını, herkesin haraç ve vergilerini düzenli vererek IV. Murad'ın tüm emirlerine uyacağını böylelikle ülkedeki düzen ve asayişin daim olacağını dile getirmiştir:

Katl edip ol fâsidi bozdun tılısm-ı fitneyi
Buldu bâzâr-ı fesâd icrâ-yı hükmünle kesâd

Ne memâlikde olur hiç ihtimâl-ı ihtilâl
Ne adû bâc u harâcı vermede eyler inâd

Sana şimden sonra yokdur hiç bir emr-i muhâl
Buldun il'âlâ zabt u rabt-ı memlekette i'tiyâd

Nef'î K.25 /35-42-45

6. KAHVE/KAHVEHÂNE, TÛTÛN VE İÇKİ YASAKLARI

IV. Murad saltanatı boyunca koyduğu kahve/kahvehâne, tütün ve içki yasakları ile anılmıştır. Konuyla ilgili bilgi Kâtip Çelebi'nin *Fezleke*'sinde, Nâimâ'nın tarihinde ayrıntılı olarak yer almıştır. 1633 senesinde Cibâli kapısında bir gemide çıkan yangın gemiden evlere de sıçrayarak İstanbul'un beşte birinin yanmasına sebep olmuştur. Yangının tütün yüzünden çıktığı anlaşılınca IV. Murad, halk arasında disiplini sağlamak için yangını da öne sürerek zorbalara elinde bulunan kahvehâneleri kapatacağını *Divân-ı Hümâyûn*'da duyurmuştur.¹ Bunun üzerine IV. Murad, toplumdaki bu sorunla devletin yakından ilgilendiğini de halka göstermek için Rebiülevvel 1043/Eylül 1633 senesinde kahvehâneleri kapatmış ve tütünü yasaklamıştır.² Sâbit ve Atâyî divânlarında yer alan aşağıdaki beyitlerde IV. Murad ima edilmiştir.

17. yüzyılda Kadızâdeliler ve Sivasîler kahvenin haram olup olmadığı konusunda anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Bu dönemde kahvenin rengi, kokusu, kavrulması, ikramı ve zararları gibi konular kafaları oldukça meşgul etmiştir. Sâbit'in aşağıdaki beyti bu tartışmaları özetleyici niteliktedir:

Nizâ'-ı reng-i kahve ehl-i keyfün eski cengidür
Kimi dir levni miskîdür kimi dir kahve rengidür
Sâbit G.72/1

Atâyî, vaizin kahve içen ehl-i keyfî kınamak yerine eğer gücü yeterse meyhanedeki ikiyüzlü insanları engellemesinin daha doğru olacağını söylemiştir:

Kahveden kesmedesin ta'n ile ehl-i keyfi
Vâ'izâ kâdir isen meygede kallâşın kes
Atâyî G.106/2

¹ Kâtip Çelebi, (1286). *Fezleke* II. Süleymaniye Kütüb., Esad Ef., Nr:2168, 244b; Hammer, J. V. P. (1990). *Büyük Osmanlı Tarihi V.* (Yay. Haz.Mümin Çevik-Erol Kılıç). İstanbul, 141; Arkun K. (2009). *Dünyaya Nizam Verenler Sultan IV. Murat Han 17. Osmanlı Padişahı 83. İslam Halifesi.* (Birinci Baskı). İstanbul: Akademisyen Yayınevi, 157-158; Uluçay, M.Ç. (1952). IV. Murad ve Tütün Yasası. *Tarih Dünyası*, 4(35), 1420.

² Hammer, a.g.e. (1990), 161.

17. yüzyılda IV. Murad tarafından getirilen içki, kahve ve tütün yasaklarından tarihî kaynaklarda bahsedilmiştir.³ Naîmâ, zararsız bir tütün hakkında bu kadar dikkate gerek olmadığını, önemli olanın, mazlumların ahının dumanını ortadan kaldırmak olduğunu söylemiştir:

Zararsız bir duhân hakkında neyles bunca dikkatler
Duhân-ı âh-ı mazlûmânı men‘ eylen hüner oldur⁴

IV. Murad’ın tütün yasağı, kahve/kahvehâne yasağında olduğu gibi padişahın adı ima edilerek Atâyî ve Bahâyî’nin gazellerinde de söz konusu edilmiştir. Ayrıca divânı tez inceleme planımıza dahil edilmeyen 17. yüzyıl şairi Allâme Şeyhî IV. Murad’ın isteğiyle yazdığı 47 beyitten oluşan “Kasîde Berây-ı Zemm-i Duhân” adlı kasidesinin ilk 20 beytinde tütünün zararlarından ve tütün yasağından bahsetmiş, diğer beyitlerde ise IV. Murad’a övgülerde bulunmuştur.⁵ Bundan dolayı sadece bu kasideye tütün yasağı bölümünde yer verilmiştir. Allâme Şeyhî’nin bu kasidede tütüne dair sert tavırları ve olumsuz düşünceleri tütün hakkındaki tartışmaların ciddiliğini de ortaya koymuştur.⁶

Tütün içenleri kötileyen ve tütünün zararlarından bahseden Allâme Şeyhî, “Kasîde Berây-ı Zemm-i Duhân” başlıklı kasidesinin aşağıdaki beyitlerinde tütünün zararlarından bahsetmiştir. Tütünün insana yırtıcı bir kuştan bile daha fazla zarar vererek onu içen kişilerin ciğerlerini parçaladığını, tütün içenlerin ömürlerinin kısaldığını bu duruma üzülmeleri gerektiğini, tütünün kara dumanının insanların yüzündeki nûru yok ettiğini, pis kokulu tütünün insanların ağızını da kötü kokuttuğunu dile getirmiştir:

‘Ömürlerine konup pâreler ciğerlerini
Bu halka itmez anun itdüğün derende-‘uçâb

Geçürsin âh ile göğsini sadr-ı dûd-keşân
Ki berg-i ‘ayşî[nî] itdi zamâne nağş-ber-âb

³ Katip Çelebi, a.g.e. (1286), 224b; Uluçay, a.g.m. (1952), 1419; Uzunçarşılı, İ.H. (1977). Osmanlı Tarihinde Gizli Kalmış veya Şüphe İle Örtülü Bazı Olaylar ve Bu Hususa Dair Vesikalar-Tütün Yasağı Nedeniyle Veziriazamın Arızası ve Sultan Murad’ın Hatt-ı Hümâyunu. *Belleten*, 41(163), 549; Hammer, a.g.e. (1990), 141.

⁴ Nâimâ M. (1968). *Nâimâ Tarihi II*. (Haz. Zuhurî Danışman). İstanbul, 1219.

⁵ Yazar, S. (2007). XVII. Asır Şairlerinden Allâme Şeyhî, Divanı ve Bir Kasidesi. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3, 586-605.

⁶ Keskin, N. İ. (2009). *Sosyal Hayatın 17.yy. Divan Şiirine Yansımaları ve Anlam Çerçevesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,79-80.

Söyünmiş çerâğ-ı cemâl-i meh-rûyân

Buhârı itmiş-idi âf-tâbı da bî-tâb

Dehânın emmiş-idi gül-ruhânun ol bed-bu

Ki gendenâ idi gûyâ ki gonca-i sîrâb

Allâme Şeyhî K.3/3-9-12-13

Allâme Şeyhî'ye göre tütün içen kişiler cehennem ehlidir. Tütünün kara dumanı yüzünden cehennem gibi bir ortamda bulunan bu kişiler bile bile ciğerlerini parçalayıp kendilerini cehennem ateşine hazırlamaktadırlar:

Nuhâs-ı nahsile dûzeh-nişîn olup zurafâ

Ciğerlerin döne döne yaçar mişâl-i kebâb

Duhân harîfini elbette ehl-i nâr eyler

Duhâniyânı sezâdur yaçarsa nâr-ı 'ikâb

Allâme Şeyhî K.3/5-6

Tütünü yasaklayan IV. Murad, ülkenin her yerinde ciddi tedbirler almıştır. Şair, IV. Murad'ın tütünü yasaklamasıyla ortalıktaki kötü kokunun da dağıldığını, padişahın şiddetli öfkesinin korkusuyla herkesin tütün ve şarabı bıraktığını dile getirmiştir. Ayrıca tütün yasağına uymayan kişilere padişahın acımasızca davranıp meyhaneyi yıktırıldığını, onun devrinde hiç kimsenin tütün içmeye cesaret edemediğini ve hiçbir yerde tütün bulunmadığını belirtmiştir:

Esince sarsar-ı kahr-ı şedîd-i sultânî

Götürdü kokuyı ol rû-siyâh gende harâb

O şâhun âteş-i kahrın görünce tütüdi duhân

Bu vehm-ile yire geçdi misâl-i cür'a şarâb

Yıkar yakar gazabı âteşi harâbâtı

Duhân içer diseler ger bir iki hâne-harâb

Vücûd-ı münkiri devrinde itdiler inkâr
Duhâmı eyleyemez kimse kimseye işrâb

İkisi bir yire gelmez gider ol evrâkun
Anı tağıtdı yasağ-ı şeh-i yegâne-cenâb

Allâme Şeyhî K.3/15-16-17-18-20

Atâyî, IV. Murad'ın tütünü yasaklaması nedeniyle âşıkların “ah” bile çekemediklerini, yasağa ciddiyetle bağlı kaldıklarını söylemiştir:

Âh eylemeğe çâre mi var ‘âşık-ı şeydâ
O şâh-ı cihân şimdi yasağ itdi duhâne

Atâyî G.217/2

Atâyî gibi aynı konuya dikkat çeken Bahâyî, padişahın tütün yasağından dolayı âşıkların artık “ah” çekmelerinin mümkün olmadığını zikretmiştir:

Bahâyî âhdan men’ etdi ‘uşşâkın o mîr-i hüsn
Duhâmı gördi kim ‘ahd-ı şehen-şehde yasağ oldı

Bahâyî G.42/5

Kahve/kahvehâne yasağından sonra Nâimâ’ya göre Sultan IV. Murad, içki yasağı getirmiş ve gece gündüz kılık değiştirip dolaşarak zorbalarm, isyancılarm ve ayak takımının gözünü korkutmak amacıyla, birçok sarhoşu kendi eliyle öldürmüştür.⁷ On bir yıl uygulanan bu yasağ döneminde meyhaneler yıktırılarak kahvehâneler kapatılmıştır.

IV. Murad 1634’de Edirne’den dönünce içki içilmemesi hakkında bir irade çıkarıp İstanbul’da ne kadar meyhane varsa bir gecede yıktırılması hususunda şöyle ferman buyurmuştur:

“Bu gece yatsu namazından sonra Eyüb’e kadar ne kadar meyhâneler varsa yıkılmasını bostancılar kethüdâsına emreylemişimdir. Kimseye ifsâ eylemeyesin. Sonra

⁷ Nâimâ, a.g.e. (1281), 213; Hammer, a.g.e. (1990), 180.

tamam oldukça, halk ne der bildiresin ve zinhar olmya ki şehir içinde meyhâne, ana rızam yoktur, anlara tenbih idesün, eğer var ise.”⁸

İçki yasağı ile ilgili 3 şiir tespit edebildik: Atâyî K.19, G.222, Yahyâ G.27.

IV. Murad’ın içki yasağı Şeyhülişlâm Yahyâ’nın “harâbât” redifli aşağıdaki gazelinde imâ edilmiştir. Şair, bu gazelinde meyhanelere getirilen yasaktan memnuniyetsizliğini dile getirmiştir:

Dün neydi cevânân ile meydân-ı harâbât
Bâzîçe-i tıflân idi pîrân-ı harâbât

Her subh varur himmet umar pîr-i mugândan
Zühhâd ile bahs itmege rindân-ı harâbât

Sâkî yine âbâd ide gör kasr-ı safâyı
Gördük ki yıkılmış yatur erkân-ı harâbât

Vasf eylemenüz mey-kedede fushat-ı bâğı
Gâyet sıkılır gûşe-nişînân-ı harâbât

Maksûdun irişmekse fenâ içre fenâya
Yahyâ ola gör sâkin-i vîrân-ı harâbât

Yahyâ G.27/1-2-3-4-5

Atâyî, “Kasîde-i Cülûsiyye Berây-ı sultân Murâd Hân Der Sıfat-ı Taht-ı Pâdişâh” başlıklı kasidesine ait aşağıdaki beyitte IV. Murad’ın içki yasağına değinerek padişahın döneminde halkın korkudan kadehi eline bile alamadıklarını, içki içenleri gören padişahın onların kanını akıttığını söylemiştir:

Ağzını gonca-sıfat kana boyar dest-i kazâ
Kim ki devrinde eme la’l-i leb câm-ı nebîd

Atâyî K.19/49

⁸ Uluçay, a.g.m. (1952), 1422.

17. yüzyılda yazılan divanlardan taranan bilgilere göre IV. Murad adına 22 tane müzeyyel gazel yazılmıştır.⁹ IV. Murad'a müzeyyel gazel yazan şairlerden biri olan Atâyî aşağıdaki gazelinde içki içenlere karşı sert bir tutumu olan padişahın kahrının korkusundan herkesin titrediğini, denizde içki taşıyan gemilerin battığını bu yüzden artık içki içilemeyeceğini dile getirmiştir.

Cihâna lerze virdi şimdi bîm-i kahr-ı sultânî
‘Aceb mi almasa kimse eline câm-ı rahşânı

Şikest oldı leb-i deryâda şimdi zevrak-ı sahrâ
Nola ayak kıra da korsa şehriñ mey-perestânı
Atâyî G.222/1-3

Yasaktan dolayı içkiyi saklamak için kadehlerin üstü örtülü olarak dağıtıldığından bahseden şair sâkîye sūrâhîyi eteğinin altında getirmesini söylemiştir:

Alurlar yine başı örtülü rez duhterin rindân
Virür pîr-i mugân ser-pûş ile câm-ı dirahşânı

Surâhî zîr-i dâmânuñda gelsün meclise sâkî
Meded bâd-ı zarardan sakla ol şem‘-i firûzânı
Atâyî G.222/4-5

⁹ Özçelik, H. K. (2014). *Kaside ile Gazel Arasında Divan Şiirinde Müzeyyel Gazel*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 44-51.

7. ŞAHSİYETİ

17. Osmanlı padişahı olan Sultan IV. Murad 1623-1640 yılları arasında padişahlık yapmıştır. IV. Murad; Kâtip Çelebi, Joseph Von Purgstall Hammer, Ziya Nur Aksun ve Evliyâ Çelebi'nin anlattığına göre: “Uzun boylu, geniş omuzlu, münasip vücutlu ve gösterişlidir. Saçları kara, sakalı siyah ve gür, gözleri siyah ve parlaktır. İki kaşının arasındaki derin çizgiler, çehresini bir kat daha müthiş göstermektedir. Bu tehdidkâr hatların kasılması birçok başın toprağa düşmesi demektir. Emsali nadir derecede kuvvetli ve çevik olduğundan, ok ve yay oyunlarında fevkalade yeteneklidir. Bir cirit darbesiyle dört parmak kalınlıkta tahtaları ve kuvvetli topuzu ile fil derisinden yapılmış ve gergedan derisi ile kaplanmış Hind miğferini delmeye muktedirdir. En çok sevdiği, yirmi-otuz bin kişi ile süreklidir.”¹

Evliya Çelebi, Osmanlı sülâlesinde böyle zaptedici, bağlayıcı, âdil, sert ve şiddetli, kan dökücü, eşkıya düşmanı, asker öldüren, Rüstem gibi kuvvetli, yiğit ve cesaret örneği bir padişahın gelmediğini rivayet etmiştir.²

Tarihî kaynaklar IV. Murad'ın sert ve acımasız bir tabiatı olduğunda hem fikirdirler. Aynı zamanda âdil bir padişah olduğu da yine onun vurgulanan özelliklerindedir.³ Tarihî kaynaklardaki bilgiye paralel olarak, divanlarda da onun “adaleti”, “öfkesi” ve “cömertliği” dile getirilmiştir.

Mezâkî, “Murâd” redifli aşağıdaki gazelinde muradı olanların IV. Murad'dan talep ettiklerini, onun gibi bir padişahın dünyaya Âdem'den beri gelmediğini, onu Cem, Hâkân ve Hz. Süleyman ile mukayese ederek söylemiştir:

Müjde kim irdi yine hengâm-ı lutf-ı Hân Murâd

Gelsün alsun şevk ile ser-cümle nâ-kâmân Murâd

¹ Kâtip Çelebi, (1286). *Fezleke II*, Süleymaniye Kütüb., Esad Ef., Nr:2168, 262a; Hammer, J.V. P. (1990). *Büyük Osmanlı Tarihi V*. (Yay. Haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç), İstanbul: Üçdal Neşriyat, 278; Aksun, Z. N. (1994). *Osmanlı Devletinin Tahlili Tenkitli Siyasî Tarihi II*, İstanbul:Ötüken Neşriyat, 159; Evliya Çelebi, (1998). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi I*. (Haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı). İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 101.

² Evliya Çelebi, (1986). *Seyahatnâme I*. (Haz. Mümin Çevik), İstanbul: Üçdal Neşriyat, 163.

³ Murad IV (1999). *Osmanlı Ansiklopedisi* (Cilt 4), İstanbul:İz Yayıncılık, 78.

Nâ-murâdân-ı cihân gelsün murâdın istesün
Yohsa el virmez cihânda âdeme her ân Murâd

Gelmemişdür ‘âleme tâ devr-i Âdemden beri
Böyle bir şâhen-şeh-i Cem-rütbe-i Hâkân Murâd

Bir Süleymân-ı civân-baht-ı bülend-ahterdür ol
Kim zamân-ı devletinde oldu ins ü cân Murâd

Bir hudâvend-i mekârim-bahşdur kim dâyimâ
Kesb ider zât-ı şerîfinden ‘ulüvv-i şân Murâd

Ey Mezâkî müjde kim sad-bezl-i lutfiyla bu gün
Ber-murâd itmek mukarrerdür seni Sultân Murâd

Mezâkî G.51

7.1. Adaleti

IV. Murad’ın adaleti onu övmek maksadıyla yazılmış bütün manzumelerde söz konusu edilmiştir ve divanlarda sıkça üzerinde durulan bir konu olmuştur.

Onun bu yönü Hz. Ömer, Hz. Yusuf, Hz. Süleyman, Nûşirevân söz konusu edilerek beyitlerde anlatılmıştır.

“Der Medh-i Sultân Murâd Hân Aleyhirrahmetü Ve‘l-gufrân” başlıklı kasidesinde IV. Murad’ın adaletini anlatan Nef’î, Hz. Ömer’in adaleti ile Hz. Ebûbekr’in inancını zikrederek IV. Murad’ı onlarla özdeşleştirip padişahın adaletini ve dine bağlılığını vurgulamıştır:

Dâd-güster dâverâ Şâhen-şehâ dîn-perverâ
Ey hudâvend-i Ömer-‘adl ü Ebûbekr-i‘tikâd
Nef’î K.25/29

Cevrî ise “Der Medh-i Merhum-ı Cennet-mekân Firdevs-âşiyân Sultân Murâd Han ‘Aleyhi’r-rahmetü Ve’r-rıdvân” başlığını taşıyan kasidesinin aşağıdaki beytinde Hz. Süleymân ile karıncanın hikâyesine gönderme yaparak IV. Murad’ın devrinde zayıfların, güçsüzlerin Hz. Süleymân gibi olduklarını söylemiştir:

Bir zerreye zîver virüp mihr itdi zer-efser virüp
 ‘Adli zâ’ife fer virüp mûrı Süleymân eyledi
 Cevrî K.4/15

Halefî de başlıksız olan kasidesinin aşağıdaki beytinde IV. Murad’ı Hz. Yusuf ile özdeşleştirerek onun adaleti sayesinde cihânın yenilendiğini dile getirmiştir:

Bir dem ki pîre-zâl-i kühen-sâle-i cihân
 Oldı visâl-i Yûsuf-ı ‘adliyle nev-civân
 Halefî K.16/1

IV. Murad, Atâyî’nin “Berây-ı Hazret-i Sultân Murâd Hân” başlıklı kasidesinde adaleti ile Nûşirevân olmuştur. Ayrıca onun adaletini Hızr’ın adaletine benzeten şair, bu sayede herkesin rahata kavuştuğunu bildirmiştir:

Kemîne-iltifât-ı pâdişâh-ı dâd-güsterle
 Memâlik ferr ü ‘adl-i devlete Nûşirevân buldı
 O şeh kim feyz-i ‘adl-i Hızr irişdi halk-ı dünyâya
 Zülâl-i çeşme-i râhat-resân-ı ins ü cân buldı
 Atâyî K.20/18-24

Şair “Târîh-i Diger Berâ-yı Egridere” başlıklı tarih kıtasında IV. Murad’ın adaleti ile halkın rahat ettiğini bir kez daha vurgulamıştır:

Sâye-bân-ı ‘adlinün âsûdesi oldı cihân
 Sâyesinde halk-ı ‘âlem hâb-ı râhat eyledi
 Atâyî Tarih Kt.22/2

Nef'î, “Der Medh-i Rahş-ı Hazret-i Sultân Murâd” başlığını taşıyan diğer kasidesinde ise IV. Murad’ın âdil bir padişah olarak eşinin bulunmadığını belirtmiştir:

Şeh-i vâlâ-güher Sultân Murâd-ı dâd-güster kim
Adâletde nazîri gelmemiştir dahi dünyâya
Nef'î K.18

Yahyâ, IV. Murad’ın âdil yönetimi sayesinde gecelerinin Kadir gecesi, gündüzlerinin de bayram gibi geçtiğini söyleyerek padişahın yönetiminden memnun ve mutlu olduklarını dile getirmiştir:

Devletinde Hazret-i Sultân Murâd’un hürremüz
Kadrdür her gîcemiz bayrâmdur her rûzumuz
Yahyâ G.138/4

Ayrıca şair, IV. Murad’ın adaleti ile dünyayı güneş gibi aydınlattığını belirtmiştir:

Nâm ile Hazret-i Sultân Murâd-ı Gâzi
Adl ile mihr-i ziyâ-güster-i dünyâsın sen
Yahyâ G.295/7

Nef'î, “Der Medh-i Sultân Murâd Han ‘Aleyhi’r-rahmetü Ver-Rıdvân” başlıklı kasidesinin aşağıdaki beytinde IV. Murad’ın adaleti ile herkesi mutlu ettiği sürece, onun için yapılan duaların kabul olacağını ifade etmiştir:

Âlemi ma‘mûr u âbâd eyledikçe adl ile
Ola hakkında du‘â-yı müstecâb-ı rûzgâr
Nef'î K.16/41

7.2. Öfkesi

Daha önce de belirttiğimiz üzere IV. Murad sert mizaçlıdır. Onun suçlulara merhametsiz davranması ve çok kan dökmesi dikkat çeken bir husustur. Gerek Anadolu’da gerekse İstanbul’da ortaya çıkan zorbalara devlet otoritesini hiçe sayarak halka zulmetmesi, padişahı bu şekilde hareket etmeye zorlamıştır. Bazen o derece insafsız

hareket etmiştir ki, halktan küçük bir suçu olanlar dahi kızgınlığına kurban gidebilmiştir.⁴ Seferler sırasında halka zulmedenlere göz açtırmadığı gibi, halktan parasız bir şey alınmasına da asla razı olmamıştır.⁵ Sultan IV. Murad, din ve devletin menfaatine ters düşen en küçük hataları bile affetmeyip bilhassa zulüm ve hiyaneti, emre itâatsizliği şiddetle cezalandırmıştır.⁶ Evliyâ Çelebi Seyahatnâme adlı eserinde adaleti gibi öfkesi de anlatılan IV. Murad’ın öfkesinden şu şekilde bahsetmiştir: “Bu pâdişâhın etdiği hûnhârlığı bir pâdişâh etmemiştir. Kahvehâneleri ve meyhâne ve bozahâneleri ve tütünü dahi yasak edüp niçe yüz bin âdemi ol bahâne ile her gün yüzer, ikişer yüzer âdemi katl ederdi.”⁷

Aşağıdaki beyitlerde IV. Murad’ın Şehnâme’de adı geçen Kahraman ile özdeşleştirildiği ve bu şekilde öfkesinin anlatıldığı görülür. Ayrıca IV. Murad’ın öfkesinden düşmanların nasıl korktuğu beyitlerde sıkça söz konusu edilmiştir. Atâyî “Kasîde-i Cülûsiyye Berây-ı Sultân Murâd Hân Der-sıfat-ı Taht-ı Pâdişâh” ve “Berây-ı Hazret-i Sultân Murâd Hân” başlıklı 19. ve 20. kasidelerinin aşağıdaki beyitlerinde IV. Murad’ın öfkesinin düşmanlarını korkuttuğunu, bu korkuyla adeta akıllarının başlarından gittiğini söylemiştir:

Girse ‘abbâsi şî‘âre yaraşur şâh-ı ‘Acem
Oldı zîrâ işidüp kahrını cândan nevmîd

Atâyî K.19/47

Hadeng-i tûg-i kahrı oynadı bögrinde a‘dânuñ
Görince ‘aklı gitdi sanki ceybinde yılan buldı

Atâyî K.20/44

Atâyî “Der-sitâyîş-i Sultân Murâd Hân ‘Aleyhi’r-rahme ve’l-gufrân” başlığını taşıyan diğer kasidesinde ise Rüstem’in doğumuna telmih yaparak IV. Murad’ı onunla özdeşleştirmiştir. IV. Murad’ın öfkelendiği kişilerin dillerini keserek onları katlettiğini hatta padişahın korkusundan cesetlerin bile titrediğini dile getirmiştir:

⁴ Kâtip Çelebi, a.g.e. (1286), 271b; Kocatürk, V. M. (1957). *Osmanlı Padisahları*, Ankara , 228

⁵ Murad IV (1999). *Osmanlı Ansiklopedisi* (Cilt 4), İstanbul:İz Yayıncılık, 78.

⁶ Arkun K. (2009). *Dünyaya Nizam Verenler Sultan IV. Murat Han 17. Osmanlı Padişahı 83. İslam Halifesi*. (1. Baskı). İstanbul: Akademisyen Yayınevi, 9-10.

⁷ Evliyâ Çelebi, (1999). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1. Kitap*. (Haz. Orhan Şaik Gökyay). İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 105.

Nümâ-yı kat‘ ide bir yirde bil ki dil kesile
Eser kılup o nefes zîr zîr ola ecsâd

Eger ki nâme-i tehdîdi varsa bir mülke
Misâl-i Zâl ola etfâli pîr-i mâder-zâd

Atâyî K.21/45-46

Cevrî'nin “Der Medh-i Merhûm-ı Cennet-mekân Firdevs-âşiyân Sultân Murâd Han ‘Aleyhi’r-rahmetü Ve’r-rıdvân” başlıklı kasidesi ile Haletî'nin 16. kasidesinde IV. Murad'ın öfkesinin korkusundan halkı rahatsız eden hırsızların ve toplumda isyan çıkaran Celâlîlerin hasta olup güçten düştükleri belirtilmiştir:

Hasmun alup tâc-ı serin ber-bâd kıldı kişverin
Kahrı cihân ser-keşlerin hâk ile yeksân eyledi

Cevrî K.4/16

Devrinde halka reh-zen olan çeşm-i yâr idi
Havfindan oldu ol dahı bîmâr ü nâ-tüvân

Haletî K.16/19

Nefî, “Der Medh-i Sultân Murâd Hân Aleyhirrahmetü Ve’l-gufrân” başlıklı kasidesinin aşağıdaki beytinde IV. Murad'ın devrinde fitnenin içinin korkuyla dolduğunu, Neşâtî ise “Der Sitayiş-i Sultân Murâd-ı Gâzî” başlıklı kasidesinin aşağıdaki beytinde padişahın öfkesinden fitne ve afetin belinin büküldüğünü dile getirmiştir:

O zafer-yâver-i gâzî ki olur
Havf-ı tîgıyla dil-i fitne dünîm

Nefî K.26/13

Fer-i ikbâli ile halk-ı cihan hürrem ü şâd
Havf-i şemşiri ile fitne vü âfet pür-bim

Neşâtî K.9/19

Şekil 7.1. Topal Recep Paşa'nın IV. Murad tarafından idam ettirilmesini tasvir eden bir resim⁸

7.3. Cömertliği

Hassas ve ince bir kalbe sahip olan IV. Murad çok merhametli bir padişahdır. Divanlarda memdûhun en çok vurgulanan özelliklerinden biri de cömertliğidir.

Cevrî, “Der Medh-i Merhum-ı Cennet-mekân Firdevs-âşiyân Sultân Murâd Han ‘Aleyhi’r-rahmetü Ve’r-rıdvân” başlıklı kasidesinin aşağıdaki beytinde IV. Murad’ın

⁸ Murad IV (1993). *Osmanlı Ansiklopedisi Tarih/Medeniyet/Kültür* (Cilt 4), İstanbul:Ağaç Yayıncılık, 50.

cömertliği sayesinde halkın mutlu olduğunu, her günü bayram gibi geçirdiklerini ve padişahın dünyayı adeta cennete çevirdiğini zikretmiştir:

‘İyd oldu devr-i hurremi sûr itdi eyyâm-ı gamı
Lutfi riyâz-ı ‘âlemi Firdevs-i rıdvân eyledi
Cevrî K.4/17

Atâyî ise “Der-sitâyiş-i Sultân Murâd Hân ‘Aleyhi’r-rahme Ve’l-gufrân” başlığını taşıyan kasidesinin aşağıdaki beytinde IV. Murad’ın öfkesiyle nasıl ki fesatlar cezalandırılıyorsa onun cömertliği ile de insanların para keselerinin dolduğundan bahsetmiştir:

Olur zemîn ü zamân vakt-i lutf u kahrından
Misâl-i kîse-i nakkâd ü kâse-i fassâd
Atâyî K.21/41

Halefî, “Arz-ı Hâl Tarîkıyla Sultân Murâd Hazretlerine Virilmiştir” başlıklı 9. kasidesinde kendi sıkıntılarından bahsetmiş ve IV. Murad’ın cömertliğinden nasibini aldığını söylemiştir. Aynı şekilde 18. kasidesinde de şair, padişahın cömertliğinin kendisine de nasip olduğunu dile getirmiştir:

Himmet-i şâhla çün serv-i ser-efrâz oldum
Açmadan hâcet elin kimseye mânend-i çenâr
Halefî K.18/18

Nef’î müzeyyel gazeline ait aşağıdaki beyitte cihan halkının hepsinin padişahın cömertliği ile isteklerine kavuştuğunu bildirmiştir:

Hân Murâd ol şeh-i Cem-câh-ı kerîmü’ş-şân kim
Devr-i cûdunda cihân kâm-revây oldu yine
Nef’î G.107/9

Aynı şekilde IV. Murad’ın cömertliğinden bahseden Süheylî ise “Bu kasîde-i garrâ üstâdân-ı sühen-peymâ ve fuzalâ-yı cihân-ârâya taklîd olup hazret-i pâdişâh-ı felek-bârgâhun rikâb-ı ‘izzet-penâhına dinmiştir” başlıklı kasidesinin aşağıdaki beytinde

padişahın cömertliği ile herkesin keyfinin yerinde ve mutlu olduğunu söyleyerek bu duruma çok şükretmiştir:

Toldı safâdan cihân pîr ü cüvân şâdmân
Lütfuña biñ hamd ü şükr iy melik-i zü'l-minen
Süheylî K.5/24

Cevrî'ye ait aşağıdaki müzeyyel gazelde ise IV. Murad'ın eş ve benzerinin bulunmadığı, onun cömertliğinin yanında cihan padişahlarının şanlarının bile gölgede kalacağı belirtilmiştir:

Tab'-ı pâk-i pâdişâha n'ola olmazsa nazîr
Zâtınun 'âlemde zîrâ misli yok akrânı yok

Hazret-i Sultân Murâd-ı 'âlem-ârâ kim anun
Şevketi yanında şâhân-ı cihânun şânı yok

Cevrî G.137/6-7

8. ÇOCUKLARI

Sultan IV. Murad'ın birçok çocuğu dünyaya gelmiştir. Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'sinde IV. Murad'ın otuz iki tane çocuğu olduğunu belirtmiştir. Erkek şehzadeleri kendisi hayatta iken ölmüşlerdir. Hayatta kalan kız çocukları ise Kaya İsmihan Sultan, Safiye Sultan ve Rukiye Sultan'dır. Kızlarından Kaya İsmihan Sultan, Melek Ahmed Paşa; Rukiye Sultan, Melek İbrahim Paşa; Hafize Sultan ise Hüseyin Paşa ile evlenmişlerdir. Kaya İsmihân Sultan ölünce Sultân İbrâhîm ile Sultân Mustafâ'nın Ayasofya'daki türbesine defnedilmiştir.¹ IV. Murad'ın çocukları ile ilgili 6 manzume tespit edilmiştir. Bu manzumelerde IV. Murad'ın Şehzade Mahmud, Şehzade Muhammed, Safiye Sultan, Rukiye Sultan isimli çocukları söz konusu edilmiştir. Ancak tespit edilen bazı manzumelerde ise şehzadelerden isimleri zikredilmeden bahsedilmiştir. Bu manzumeler şunlardır: Cevrî Tarih Kt.5, Nef'î K.19, Rezmî Tarih Kt.16-17, Süheylî Kt.17, Yahyâ K.s.18.

Süheylî'nin "Sa'âdetlü Pâdişâhumuzuñ Şeh-zâde-i Hümâyûnı Makdemine Târîhdür" başlıklı tarih kıtasında şehzâdenin adı ve doğumu ile ilgili bilgi yoktur sadece IV. Murad'ın övgüsü yapılmıştır. Bu tarih kıtasından IV. Murad'ın 1627/28 yılında bir oğlu olduğu anlaşılmaktadır. Aşağıdaki tarih beyti buraya örnek olarak seçilmiştir:

Didi Süheylî hamd idüp bu devletüñ târîhini
Şeh-zâde-i Sultân Murâd'ı var ide Hâdî Cefîl (1037/1627)
Süheylî Tarih Kt.17/10

Yahyâ, "Sultân Murâd-ı Râbi`ün Bir Şeh-zâdesi Tevellüd Eyledikde Aceleten Tanzîm ü Takdîm Olunmuşdur" başlıklı kasidesinde IV. Murad'ın şehzâdesinin dünyaya geldiğini müjdeleyerek onu yeni aya (hilâle) benzetmiştir. Şehzâdenin doğumuyla halkın mutlu olduğunu dile getiren şair, divan üyelerinin bu durumu kutladığını belirtip şehzâdeyi taze bir fidana, parlak bir yıldıza, goncaya benzetererek ona dua etmiştir:

Bi-hamdi'llâh açıldı gonca-i ümmîdi dünyânun
Vücûda geldi bir şeh-zâdesi şâh-ı cihân-bânun

¹ Evliyâ Çelebi, (1999). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1. Kitap*. (Haz. Orhan Şaik Gökyay). İstanbul:Yapı Kredi Yayınları , 103; Çabuk, V. (1999). *Büyük Osmanlı Tarihi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Emre Yayınları, 371.

Sipîhr-i saltanatda gün gibi bir mâh-ı nev togdı
Beşâretler gözi aydın yine erkân u a yânun

Sürûr-ı şevk ile toldı cihânun halkı şâd oldı
Biri birine girdi tehniyetle halkı dîvânun

Yetişdi meyve-i ümmîd açıldı gonce-i hâtır
Berümend oldı nahl-i ser-bülendi Al-i Osmân'un

Vücûd-ı şehriyârî mâh-ı tâbân oldı şeh-zâde
Yanında necm-i rahşendedür ol hurşîd-i rahşânun

Nihâl-i kâmet-i şeh gül durur şeh-zâdesi gonce
Hudâ bâd-ı elemden saklasun nahl-i hırâmânun

Zemistân faslını ol gonce mânend-i bahâr itdi
Gül-i nev-restesi mergûb olur fasl-ı zemistânun

Yahyâ K. s:18/1-7

Cevrî'nin "Târih-i Velâdet-i Şeh-zâdegân-ı Merhûm Sultân Murâd Han 'Aleyhi'r-rahme" başlıklı tarih kıtasında da şehzâdelerin adı belirtilmemiştir. 2. beyitten anlaşıldığı kadarıyla IV. Murad'ın 1630/1631 yılında ikiz şehzâdeleri olmuştur. Onların güzelliğini öven şair, şehzâdelerden birini "rûh-ı musavver" diğerini ise "nur-ı mücessem" olarak vasıflandırmıştır:

Minnet Allâh'a yine silsile-i saltanata
Zîb ü fer virdi iki gevher-i bî-misl ü âdil

İtdi yektâ halef-i devleti mesrûrû'l-bâl
İki şehzâde ile bir senede Rabb-ı celîl

Hak bu kim ol iki ferzend-i kirâmî güherün
Vech-i pâkinde 'ıyândur eser-i hüsn-i cemîl

Lutf-ı sûretle biri rûh-ı musâvver-timsâl
 Fer-i behcetle biri nûr-ı mücessem-temsîl

Cevrî Tarih Kt.5/1-2-6-7

Şehzâdelerin adını Nef'î “Der Sitâyîş-i Şehzâdegân-ı Sultân Murâd Hân Aleyhirrahmetü Ve'l-gufrân” başlıklı 19. kasidesinde vermiştir. Buna göre şehzâdenin birinin adı Mahmûd diğèrinin ise Muhammed'dir. Nef'î kasidesinin ilk 13 beytinde şehzâdeleri övmüştür:

İki şehzâde kim her biri bir rûh-ı musavverdir
 Dü nûr-ı çeşm-i yektâ pâdişâh-ı heft-kişverdir

İki dürr sûretâ ma'nâda ammâ nûr-ı vâhiddir
 Hakîkatde nihâyet her biri gayr-ı mükerrerdur

Biri Sultân Mahmûd u biri Sultân Muhammed kim
 İkisi de aceb şehzâde-i pâkîze-gevherdir

Değildir bunların terkîbi gûyâ bu anâsırdan
 Hevâ vü âb u hâk ü âteşi bir özge cevherdir

Müşâbihdir biri birine ol denlü vecâhetde
 Açılmış sanki bir gülbünde iki gonca-i terdir

Ya iki gülbün-i nev-hîzdir kim her birisinin
 Zamîni başkadır ammâ biri birine hem-serdir

İkisi de acep sun'-ı İlâhîdir melâhatde
 Biribirine gâib biribirinden acep-terdir

O cân-ı âlem ü bu rûh-ı sânidir letâfetde
 Berâberdir biribirine anıñçün birâderdir

Ne nisbet bunlara Yûsuf-la ihvânı ki bunlarda
Tefâvüt yok güzellik nâz-perverlik berâberdir

Hakîkatde tefâvüt yok meger ta'rîfde ancak
Ki biri beççe-i şâhîn biri şibl-i gazanferdir

O bir mahdûmı Yûsuf-sûret-i hûrşîd-tal'atdır
Bu bir şehzâde-i vâlâ-nijâd-ı mâh-peykerdir

Cebîninde anın envâr-ı devlet zâhir ü bâhir
Nihâdında bunun âsâr-ı isti'dâd muzmerdir

Zihî âlî-neseb şehzâdegân-ı âlem-ârâ kim
Peder şâhenşeh-i âlem-penâh-ı dâd-güsterdir

Nef'î K.19/1-13

Rezmî'nin divanında IV. Murad'ın kızları Safiye ve Rukiye Sultan hakkında ilginç ayrıntılar yer almıştır. Şair, "Sultân Murâd-zâde Safiyye Sultânun Sandukası Üzerine Tahrîr Olınmışdur." başlıklı 16. tarih kıtasında Safiye Sultan'ın hamile iken, "Kezâlik Sultân Murâd-zâde Rukiyye Sultânun Sandukası Üzerine Tahrîr Olınmışdur." başlıklı 17. tarih kıtasında ise Rukiye Sultan'ın vebâdan vefat ettiğini belirtmiştir:

Gören nûr ile âlûde mücessem sanduğı bu kim
Şehîdâ vaz'-ı haml itdükde bu fevt olduğındandır

Be-nâm Safiyye Sultân binti Gâzî Hân Murâd Râbi'
Yanına alduğı zâhir bilinden geldüğündendir

Rezmî Tarih Kt.16/1-2

Bu da Sultân Murâdun bir kerîme sânisidür kim
Rukiyye nâm sultân dâr-ı dünyâda sa'id oldı

Dutıldı gerçi tâ'ûn ile teslîm eyleyüp rûhın
Velî kurtıldı tâ'ûnun azâbından şehîd oldı

Rezmî Tarih Kt.17/1-2

9. EDEBÎ MUHİTİ

Devlet işlerinin yanında kültürel faaliyetlere de önem veren IV. Murad, âlim ve şairlere her zaman yakınlık göstermiş ve onları himaye etmiştir. Onun bu yönüyle ilgili Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnâme adlı eserinde çok önemli ayrıntılar yer almıştır.

IV. Murad, yaz-kış haftanın her günü farklı kişilerle bir araya gelerek sohbet etmiştir. Her cuma gecesi bilginleri, şeyhleri, hafızları toplayarak ilmi tartışmalar yaptırmıştır. Cumartesi geceleri ilahi ve na't okuyanları, şarkı söyleyenleri, saz çalanları dinlemiş; pazar geceleri meddah ve şairlerle bir araya gelerek Tıflî, Cevrî, Nef'î, Arzî, Nedîmî, Nisârî, Beyânî ve Uzletî gibi şairlerle cân sohbeti etmiş; pazartesi gecesi, sohbet ehillerinden Kôr Hasanoğlu, Mukallid Çufut Hasan, Ak Baba, Sarı Celeb, Çakman Celeb, Simitçizâde, damadı Muslî Çelebi; çengilerden Nâzlı Kolu, Ahmed Kolu ve şehir oğlanlarıyla bir araya gelip Hüseyin Baykara meclisi oluşturarak sabaha kadar sohbet etmiştir. Salı gecesi, İstanbul'un gün görmüş, tecrübeli ihtiyarları ile sohbet ederek onların tecrübelerinden yararlanmış; çarsamba gecesi salih kişilerle ve hayır sahipleriyle; perşembe gecesi dervişler ve macera sahibi olanlarla sohbet etmiştir. Ayrıca her sabah divana çıkararak halkın dertlerini dinlemiştir. Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'sinde ayrıca kendisinin de IV. Murad'la sohbet etme şerefine nâil olduğunu söyleyerek onun edebî muhitinde bulunduğunu dile getirmiştir.¹

IV. Murad'ın pek çok özelliği Nâdirî (ö.1036/1626), Hâletî (ö.1041/1631), Atâyî (ö.1045/1635), Mantıkî (ö.1045/1635), Nef'î (ö.1045/1635), Yahyâ (ö.1054/1644), Sabrî (ö.1055/1645), Fehîm-i Kadîm (ö.1057/1647), Bahâyi (ö.1064/1654), Cevrî (ö.1064/1654), Şehrî (ö.1070/1660), Tıflî (ö.1070/1660), İsmetî (ö.1075/1665), Nâ'ilî (ö.1076/1666), Cem'î (ö.1078/1668), Neşâtî (ö.1083/1673), Nâmî (ö.1083/1673), Mezâkî (ö.1086/1676), Nâbî (ö.1123/1712), Sâbit (ö.1123/1712), Vahyî (ö.1130/1718), Rezmî (ö.1131/1719), Süheylî (IV.Murad dönemi), Allâme Şeyhî divanlarında söz konusu edilmiştir ve bu şairlerin birçoğu onun edebî muhitini oluşturmuştur.

Taranan divanlarda tespit edilen manzumelere göre IV. Murad'ın edebî muhitinde yer alan şairler padişahın dergahına sığındığını, padişaha telif mahiyetinde eserler sunarak

¹ Gökyay, O. Ş. (1999). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1. Kitap*, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları,119.

devletten yardım aldıklarını belirterek onun yakınında bulduklarını vurgulamışlardır. Ayrıca taranan bu divanlarda IV. Murad'ın musahibi Musa Çelebi'ye de yer verilmiştir.

Sâbit, âlimlerin ve şairlerin, IV. Murad'ın lütuflarıyla kalplerinin açıldığını, rahatladıklarını söylemiştir:

Açılıp gül gibi lutfunla kulûb-ı şu'arâ
Gördi ihsânunu erbâb-ı ma'ârif kat kat

Sâbit K.36/7

Atâyî ise “Berây-ı Hazret-i Sultân Murâd Hân” başlıklı kasidesinin aşağıdaki beytinde IV. Murad'a telif mahiyetinde eserler sunduğunu ve bunların maddî karşılığını aldığını belirtmiştir:

Nice te'lifüm oldı mu'teber ism-i şerîfunle
Misâl-i nakd-i hâlis sikkeden nâm u nişân buldı

Atâyî K.20/85

Mezâkî, IV. Murad'ın nedimi olmanın önemini şu beytinde dillendirmiştir:

Nedîm-i Hân Murâd-ı muhterem kim
Cihânı tutdı sıyt-ı kadr u şânı

Mezâkî K.26/10

Tıflî, IV. Murad'ın dergâhına sığındığını ve onun edebî muhitinde olduğunu aşağıdaki beyitte belirtmiştir:

Âkıbet Sultân Murâdun itdi dergâhın penâh
'Âlemi geşt eyleyüp âvâre düşdi gönlümüz

Tıflî G.74/6

Nef'î, “Der Medh-i Sultân Murâd Hân Aleyhirrahmetü Ve'l-gufrân” başlıklı kasidesinde padişahın yakınında bulunduğunu ifade etmiştir:

Hamd ü lillâh devlet el verdi açıldı tâli'im
Kalmadım künc-i belâ-yı firkatinde nâ-murâd

Düşdü fark-ı bahtıma zıll-ı Hümâ-yı saltanat
Nâ-gehânı eyledim devletle kesb-i infirâd
Nef'î K.25/9-10

Yahyâ, IV. Murad'ın şairleri koruyup onlara önem verdiğini söyleyerek bu duruma şükretmiştir:

Şükr kim ehl-i dili Hazret-i Sultân Murâd
İşiğinde kul ider rütbe-i vâlâya çeker
Yahyâ G.74/5

Kardeşi Mehmed Çelebi ile yaptığı mücadeleyi kaybedip kardeşinin askerleri tarafından boğularak öldürülen Musa Çelebi'ye, Evliya Çelebi Seyahatnâme'sinde yer vermiş ve IV. Murad'ın musahibi Musa Çelebi'nin zorbalar tarafından katledilip cesedinin Atmeydanı'na atıldığını belirtmiştir.² Cevrî ise “Târîh-i Katl-i Mûsâ Çelebi Musâhib-i Merhûm Sultân Murâd Han” başlıklı tarih kıtasında Musa Çelebi'nin haksız yere şehit olduğunu dile getirmiştir.

Nâ-hak yere zulm ile şehîd oldu o mazlûm
Menzil-geh ola Hakkun ana kurb-ı civârı

Cevrî didi târihin idüp Hakka münâcât
Mûsâya cemâliyle tecellî kıla Bârî (1031/1621)
Cevrî Tarih Kt.78/5-6

Nef'î, IV. Murad'ın sohbet arkadaşı Musa Çelebi hakkında “Kıt'a Der Ta'rîf-i Mûsâ Çelebi Musâhib-i Hazret-i Sultân Murâd Hân” başlığında kıt'a nazım şekliyle bir medhiye yazmıştır, onun ölümünden bahsetmemiştir. (Nef'î Kt.4) Evliya Çelebi'ye göre IV. Murad, musahibi Musa Çelebi ile ilgili olarak güftesi kendisine ait olan ve Dervîş Ömer tarafından bestelenen bir varsağı söylemiştir:

² Evliya Çelebi, a.g.e. (1999), 110.

Yola düşüp giden dilber
Mûsâ'm eğlendi gelmedi
Yohsa yolda yol mı şaşdı
Mûsâ'm eğlendi gelmedi³

Şekil 9.1. IV. Murad'ın eğlence meclisini tasvir eden bir minyatür⁴

³ Evliya Çelebi, a.g.e. (1999), 115.

⁴ TSM H2148/11b.

10. ŞAİRLİĞİ

Evliya Çelebi Seyahatnâme'sine göre IV. Murad, "Murâdî" mahlasıyla Nef'î ve Cevrî derecesinde şiirler yazmış ve 300 varaktan oluşan bir divân tertip etmiştir. Yine Çelebi'ye göre bu divân eksikliklerinin tamamlanması üzerine Vehbî Osman Çelebi'ye verilmiştir. Ancak onun da ölümü üzerine ortadan kaybolmuştur.¹ Bugün hâlâ bu divân bulunamamıştır.*

Atâyî, "Berây-ı Hazret-i Sultân Murâd" başlıklı kasidesinin aşağıdaki beytinde ince mânâlı söz söylemede mahir olan IV. Murad'ın adaleti ile birlikte şairliğini de söz konusu etmiştir:

‘Adâlet-pîşe hayr-endîşe sultân-ı suhanver kim
Nihân-ender-nihân bir nükte-i nâzik-beyân buldı
Atâyî K.20/20

IV. Murad'ın divânı bulunmadığı için şiirlerinin bir kısmına çeşitli mecmua, tezkire ve tarih kitaplarında yer verilmiştir. Şiirlerinden biri "Sultan Şairler" adlı eserden alınmıştır. Bu şiir Bağdat'ın Safevi işgalinden kurtarılması için gönderilen Osmanlı ordusu kumandanı ve Diyarbakır Beylerbeyi Hafız Ahmet Paşa'nın yardım talep eden şiirine cevap olarak yazılan aşağıdaki gazeldir:

Hâfızâ Bağdâd'a imdâd etmeğe er yok mudur
Bizden istimdâd edersin sende asker yok mudur

Düşmanı mât etmeğe ferzâneym ben der idin
Hasma karşı şimdi at oynatmağa yer yok mudur

Gerçi lâf urmakta yoktur sana hem-pâ biliriz
Lîk senden dâd alır bir dâd-güster yok mudur

¹ Evliyâ Çelebi, (1999). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1. Kitap*. (Haz. Orhan Şaik Gökyay). İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 119.

* www.yazmalar.gov.tr adresinden yapılan taramalarda IV. Murad'a ait hiçbir eser tespit edilememiştir.

Merdlik davâ edersin bu muhanneslik nedir
Havf edersin bari yanında dilâver yok mudur

Râfizîler aldı Bağdâd'ı tekâsül eyledin
Sana hasm olmaz mı Hazret rûz-ı mahşer yok mudur

Bu Hanife şehrin ihmâlinle vîrân ettiler
Sende âyâ gayret-i dîn-i peyamber yok mudur

Bî-haberken saltanat ihsân eder Perverdigâr
Yine Bağdâd'ı ihsân mukadder yok mudur

Rüşvet ile cünd-i İslâm'ı perişân eyledin
İşidilmez mi sanırsın bu haberler yok mudur

‘Avn-i Hakla intikâm almağa a'dâdan meğer
Bende-i dîn bir vezir-i dîn-perver yok mudur

Bir ‘Alî-sîret veziri şimdi serdâr eyledim
Hızr peygamber mu'în olmaz mı rehber yok mudur

Şimdi hâli mi kıyâs eylersin âyâ âlemi
Ey Murâdî pâdişâh-ı heft-kışver yok mudur²

“Şair Padişahlar” adlı eserde de IV. Murad’a ait şiirlere yer verilmiştir. Padişah Bağdat seferine şu şekilde tarih düşmüştür:

Fetheyleyerek diyâr-ı Bağdâdı
Şâh-ı ‘âlemde ‘asker-i İslâm
Didi Sultân Murâd-ı ‘âlî-şân
Feth-i Bağdâda târîh oldı (gazâm)

²İsen, M., Bilkan, A. F. (1996). *Sultan Şairler*. Ankara: Akçağ Yayınları, 195; Arkun, K. (2009). *Dünyaya Nizam Verenler Sultan IV. Murat Han 17. Osmanlı Padişahı 83. İslam Halifesi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Akademisyen Yayınevi, 11-12.

Eserde yer alan IV. Murad'a ait diğer şiirler ise şunlardır:

Ol saçı Leylâ umaram bana Mecnûnum diye
Gezmesün gelsin belâ tâgında mazûnum diye

Umaram şi'r-i Güher-bârum işitdükde o mâh
Kandedür gelsün berü ol dürr-i meknûnum diye

* * *

Hızr gibi geldi yetdi himmet-i kutb-ı zamân
Bî-ta'ab feth eyledüm Bağdâd şehrin râyegân³

IV. Murad'ın diğer bir şiiri "Tahmîs-i Gazel-i Sultân Murâd" başlığında Yahyâ Divânı'nda yer almıştır. Bu çalışmada her bendin sonunda yer alan IV. Murad'a ait beyitler art arda verilerek IV. Murad'ın gazeli oluşturulmuştur. Padişahın gazeli şu şekildedir:

Ey gönül gül devridür vakt-i nev-i nev-rûzdu
Cân bağışlar âdeme bu dem dem-i firûzdu

Vâ'iz-i şehrûn kimesne pendini gûş eylemez
'Ays u nûşa es-salâdur bir mübârek rûzdu

Bâg pür-âvâzedür sıyt u sadâ-yı mürğ ile
Gûyiyâ her gûşede bir dürlü sâz u sözdür

Leblerinden mürde-dil kesb-i hayât eyler velî
Neyleyim ammâ yine ol gamzeler dil-dûzdu

Bu Murâd'un mülket-i gönlün alup yağma iden
Bir sitem-kâr-ı cefâ-cû dil-ber-i dil-sûzdu

Yahyâ s.20

³ Ak, C. (2001). *Şair Padişahlar*, Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları, 68-71.

Süheylî divanında ise “Bin Yigirmi Sâlinde Sa‘âdetlü Pâdişâhun Mısır’a Gelen Gazellerine Nazîre Dinmişdür” başlıklı bir kaside yer almıştır. Bu kasideden hareketle IV. Murad’ın “eyle” redifli bir gazel/kasidesinin olduğu söylenebilir. Süheylî’ye ait kaside aşağıda verilmiştir:

Dilersen nusreti şâhâ ‘ibâda ‘adl ü dâd eyle
Tarîk-1 müstakîmi koma elden ictihâd eyle

Muhassal rüşvetün nâmını kaldur şer‘i icrâ kıl
Tarîk-1 pâk-i eslâfa sülûke i‘tiyâd eyle

Metâ‘-1 rüşvete şâhân-1 ‘âlem iltifât itmez
Havâşîdür iden cümle fesâdı i‘tikâd eyle

Yemen iklîmi elden gitdi dirlerken garâbet bu
Habeş milkini dellâle virüp dirler mezâd eyle

Fesâda viridi milki pâdişâhum irtişâ ehli
Nizâm-1 ‘âlem için katl-i erbâb-1 fesâd eyle

Yıkılmaz küfr ile ma‘mûre zulm ile bekâ bulmaz
Fesâd-1 milkdür râşîleri nefy-i bilâd eyle

Yıkıldı memleket gitdi ra‘iyyet pây-mâl oldu
‘Adû-yı devleti kahr eyleyüp ahabî şâd eyle

Kulak tut hâl-i ‘âlemden haberdâr ol benüm şâhum
Garazsuz bendeler kavlini gûş it i‘timâd eyle

Mücâhid fî-sebîli’llâh idi ecdâd-1 emcâdun
Kılıç gibi gazâyâ sen de bil bagla cihâd eyle

Selâtîn-i selef gitdükleri yoldan ‘udûl itme
Süleymân-1 veliyyü’llâh-1 Kânûnî’yi yâd eyle

Deden Sultân Selîm-i nâmdâra eyleyüp taklîd
Nizâm-ı kâ'inâta nasb-ı nefis it infirâd eyle

Yıkar Hak milkini düşmenlerün ma'mûr olur milkün
Hemân sen cân u dilden zulmi ref'a irtiyâd eyle

Süheylî'nün temennâsı budur dergâh-ı 'izzetden
Îlâhî Hân Murâd'un devlet ü 'ömrin ziyâd eyle

Serîr-i saltanatda anı sultân-ı muzaffer kıl
Hemîşe fırsat u nusretle mesrûrû'l-fü'âd eyle

Süheylî K.11/1-14

Muamma söylemeyi de seven IV. Murad, şiir meclisini topladığı bir gece şu muammayı söylemiştir:

Dıraşân oldı gördüm beş hilâl üstinde bir hurşîd

Nef'î de bu muammaya şu şekilde cevap vermiştir:

Meğerkim pençe-i sîmîne ol mehpâre yaslanmış

Ayrıca IV. Murad'a ait başka bir muamma da şu şekildedir:

Bir kal'a-i mu'allak içinde oldı deryâ

Ol kal'anın içinde balık eylemiş câ

Tutar ağızda balık bir gevher-i yegâne

Durdukça gevher anda balığı eyler ifnâ

Atdı Murâd bu nazmı meydân-ı şâ'irâna

Her kim dilerse mansıb feth ide bunu ra'nâ⁴

⁴ Ak, a.g.e. (2001). 68.

11. HATTATLIĞI VE MÛSİKÎ-ŞİNASLIĞI

11.1. Hattatlığı

Derviş Abdi talebelerinden Tulumcuzâde Abdurrahman Efendi'nin öğrencisi olan IV. Murad'ın güzel talik yazdığı belirtilmiştir.¹ Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'sinde IV. Murad'ın güzel yazı yazmada usta olduğunu, dayanıklı bir kağıt üzerine yaldızlı ve lacivert renkli levhalı tuğrasını yazdığını belirtmiştir. Bu tuğra hala Mısır'ın Gavri dîvânhanesinde durmaktadır.²

Nef'î, "Der Vâsî Hatt-ı Hümâyûn-ı Sultân Murâd Hân" başlıklı mesnevisinde, Atâyî ise "Berây-ı Hazret-i Sultân Murâd Hân" başlıklı 20. kasidesinde onun hattatlığından bahsetmiştir. Bu manzumelerde IV. Murad'ın hattatlığından övgüyle bahsedilmiş ve Mîr İmâd, Mîr Alî, Yâkût-ı Musta'sımî gibi hat ustaları da zikredilmiştir.

Nef'î, "Der Vâsî Hatt-ı Hümâyûn-ı Sultân Murâd Hân" başlıklı mesnevisinde iki defa nazil olan ve yedi ayetten ibaret bulunan Fatihâ Suresi, IV. Murad'ın hattı ile yazılsa surenin anlamının bile suredeki sözcüklerin derecesini kıskanacağını söyleyerek padişahın hattının güzelliğini kıskanacağını vurgulamıştır:

Ahsentü zihî hatt-ı hümâyûn-ı mübârek
El-kudretü lillâhi Te'âlâ ve tebârek

Bu hatt ile yazılsa eğer seb'-i mesânî
Reşk eyler idi rütbe-i elfâza ma'ânî

Nef'î M./1-4

Mîr İmâd (1554/961-1625/1024), İran'ın ta'lik yazı ustası ve Safevîler devrinin ünlü nesta'lik hattat ve şairidir. Baba Şah ve Mîr Ali Herevî gibi ustaların yazılarını tetkik ederek, istifade eden Mîr İmâd, nesta'lik yazıda günümüze kadar devam eden kendi üslûbunu ortaya koymuştur. Ta'lik ve hurde (ince) ta'lik ile pek çok eser vermiştir. Yazı

¹ Uzunçarşılı, İ, H., (1983), *Osmanlı Tarihi III*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 561.

² Evliyâ Çelebi, (1999). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 1. Kitap*. (Haz. Orhan Şaik Gökyay). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 118.

üslûbu, Buharalı Derviş Abdi adındaki bir Türk talebesi eliyle İstanbul'a gelerek yayılmış ve ta'lik hattatları bu silsileden günümüze kadar gelmiştir.³

Nef'î de mesnevisinin aşağıdaki beyitlerinde Mîr İmâd ve Mîr Alî gibi hat ustalarını dile getirerek IV. Murad'ın Mîr İmâd üslubunda yazdığını, talik yazıyı en iyi şekilde kullanarak Mîr Alî'nin kıtalarının aynısını naklettiğini söylemiştir:

Tayy oldu ise ömrü eğer Mîr İmâdın
Hakk ömrünü efzûn ede Sultân Murâdın

Verdi o kadar hükmünü ta'lik-ı celînin
Nesh eyledi hep kıt'aların Mîr Alî'nin

Nef'î M./7-8

Yâkût-ı el-Musta'sımî (?-1298/698), Aklâm-ı sittenin klasik ölçülerini belirleyerek hat sanatında çok önemli yenilikler gerçekleştiren hattat. Kaynaklarda verilen bilgilere göre Yâkût küçük yaşta Rum ülkesinden esirler arasında Bağdat'a getirilmiş, son Abbâsî halifesi Müsta'sım-Billâh tarafından satın alınmış, nisbesini de ondan almıştır. Yâkût saraya alındıktan sonra Halife Müsta'sım'ın özel ilgisiyle çok disiplinli bir eğitim görerek yetişti; zamanın geçerli ilimlerinin yanı sıra Arap dili ve edebiyatını öğrendi. bilhassa ilgi duyduğu hat sanatını Halife Müsta'sım'ın nedimlerinden, kütüphanesinin müdürü ünlü mûsikişinas Safiyyüddin el-Urmevî'den meşketti ve üstün başarı gösterdi.⁴ IV. Murad'ın hattatlığı ile ilgili ayrıntıları ifade etmeye devam eden Nef'î, padişahın zarif bir şekilde ve sağlam bir harf terkibiyle yazdığı hattının benzerinin olmadığını, hat ustası Yâkût gibi değerli ve taklit edilemez bir kaleminin olduğunu belirtmiştir:

Var kilik-i bedî'inde o mikdâr nezâket
Terkîb-i hurûfunda hem ol denli metânet

Taklîd edemez etse kalır şerm ile mebhût
Elmâsdan olursa eğer hâme-i Yâkût

Nef'î M./13-14

³Mîr İmâd. (1972). Türk Ansiklopedisi. (Cilt 20). Ankara:Millî Eğitim Basımevi. 103.

⁴Yâkût-ı el-Musta'sımî. (2013). *İslam Ansiklopedisi. (Cilt 43)*. İstanbul:TDVİA. 291-293.

Nef'î gibi Atâyî de IV. Murad'ın hattatlığından bahsetmiştir. Atâyî "Berây-ı Hazret-i Sultân Murâd Hân" başlığını taşıyan kasidesinin aşağıdaki beytinde IV. Murad'ın kırmızı mürekkeple ve ölçülü olarak yazdığı hattının Yâkût'un kıtasıyla aynı değerde olduğunu söyleyerek padişahı hat ustası Yâkût ile özdeşleştirmiştir:

Midâd-ı surh-ı la'li reng ile ol hatt-ı mevzûnı
Görenler kıt'a-ı yakutdan kadrin girân buldı
Atâyî K.20/32

IV. Murad gibi talik yazı yazan ve güzel söz söyleyen başka birini daha hiçbir yerde işitip görmediklerini, bu hünerin Osmanlı sultanları ve halifeleri arasında sadece IV. Murad'a özgü olduğunu söyleyen Nef'î, padişahın hat ustalığı üzerine övgülerde bulunmuştur:

Bir silsilede görmedik işitmedik aslâ
Şâhenşeh-i ta'lik-nüvîs ü suhan-ârâ

Mahsûsdur ancak bu hüner Hân Murâda
Zîrâ ne selâtinde var ne hulefâda

Nef'î M./15-16

Nef'î, mesnevisine ait aşağıdaki beytinde IV. Murad'ın kaleminin divitinin Hızr'ın çeşmesinden akan su gibi bol olduğunu bu yüzden padişahın rahatlıkla hat sanatını icrâ ettiğini belirtirken; Atâyî de kasidesine ait aşağıdaki beyitte IV. Murad'ın hattını karanlıkta Hızr'ın bulduğu âb-ı hayata benzetmiştir:

Ser çeşme-i Hızr olmasa ger çâh-ı devâtı
Mümkün mü idi hiç hurûfun harekâtı

Nef'î M./11

Sevâd içre zülâl-i Hızr'dur hatt-ı hümâyûnı
Cihânda ölmez ol kim böyle bir âb-ı revân buldı

Atâyî K.20/31

11.2. Mûsikî-Şinashğı

Mûsikîyi seven ve bestekâr olan IV. Murad, “Şah-Murad” mahlasını bestelerinde kullanmıştır. Saz ve sohbet alemlerinde bulunmaktan hoşlanan IV. Murad’ın devrinde eğlence meclisinden Mevlevî Yûsuf Dede sarayda bulunmuştur. Bağdat seferinden dönüşte hanende Mehmed Bey ile Şeştanî Bestekâr Hacı Murad Ağa’yı bazı değerli arkadaşlarıyla beraber İstanbul’a getiren IV. Murad’ın eserlerini çağdaşı olan Ali Ufkî Bey notaya almıştır.⁵

IV. Murad’ın bestelerinden 7 saz eseri günümüze kadar gelmiştir. Bunların altısı Hüseyinî, biri Neva makamındadır. Bu besteler şunlardır:

1.Hüseyinî Peşrevi I (Darb-ı Fetih), 2. Hüseyinî Peşrevi II (Berefşân), 3. Hüseyinî Peşrevi III (Fâhte, 3 hâne), 4. Hüseyinî Peşrevi IV (Düyek, “Tozkoparan”), 5. Hüseyinî Peşrevi V (Düyek), 6. Hüseyinî Peşrevi VI (Değişme, 5 usul: Düyek, Çenber, Fâhte, Berefşân, Ceng-i Harbî) (Kantemir, 39-40’tan: Sanal, 273-6), 7. Acem Peşrevi (Çenber), 8. Irak Peşrevi (Berefşân, 3 hâne), 9. Nühüft Peşrevi (Hâvî), 10. Uzzâl Peşrevi (Devr-i Kebir, 3 hâne), 11. Nevâ Peşrevi (Düyek), 12. Evc Devr-i Revân İlâhî (Uyan ey gözlerim gafletten uyan), 13. Bayatî Yürük Semaî (Gelse nîm sebû).⁶

Saltanat yıllarında birçok konuda yasaklamalar getiren IV. Murad, sanat ve mûsikî hususunda hiçbir kısıtlamaya gitmemiştir. Sanatkârı her zaman destekleyen padişahın sarayında mûsikî alanında birçok hanende, sazende ve bestekâr yetişmiştir. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler kaynaklarda yer almıştır.⁷

IV. Murad’ın hânendeleri ile ilgili 1 manzume Cevrî divanında yer almıştır. Cevrî, divanındaki bu manzumede IV. Murad’ın Ali Ağa, Dervîş ‘Ömer, ‘Avvâd Muhammed, Vehbî, Çeng-nevâz İbrâhim, Mustafa, Seyyid Hasan-ı Tanbûrî, Hüseyin, Kemânî Mustafa, Yûsuf-ı Dervîş, Kavvâl Süleymân, ‘Acem Ramazan, Çöğürcü Muhammed, Kör Oğlu ve Ahmed-i Miskâlî olmak üzere 15 hanendesine yer vermiştir. Şair “Der-Ta’rîf-i

⁵ Uzunçarşılı, İ. H. (1977). Osmanlılar Zamanında Saraylarda Musiki Hayatı. *Belleten*, 41(161-164), Ankara:Türk Tarih Kurumu, 89-90. Ali Ufkî, (1976). *Mecmuâ-i Sâz ü Söz*. (Haz. Şükrü Elçin), İstanbul, 38-270.

⁶ Çabuk, V. (1999). *Büyük Osmanlı Tarihi V*. (Birinci Baskı). İstanbul: Emre Yayınları, 372.

⁷ Evliya Çelebi, a.g.e. (1999), 302-303; Tetik, S. (2005). *IV. Murad’ın Sarayında Müzik ve Müzisyenler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 14-60.

Hânendegân-ı Sarây-ı Pâdişâhî Bâ-Teklîf' başlıklı bu kasidede padişahın Hârem-i Hümâyûn'da olan hânende ve sâzendelerinden övgüyle bahsetmiştir:

Ya'nî hâlâ Harem-i Hâs-ı Hümâyûnda olan
Cümle hânende vü sâzendeyi kıl 'add ü şümâr

Nazm idüp her birinün mehdini tertîb üzre
Başla güftâra zebânundan olup gevher-bâr

Cevrî K.28/2-3

Şair, IV. Murad'ın hanendelerinden olan Ali Ağa'nın nefesiyle ölüleri Hz. İsa gibi dirilttiğini, makamlarıyla birlikte dü-beyt söylediğinde nefesiyle herkesi şenlendirdiğini ve her zaman ilham verdiğini söylemiştir:

Cümlesinden biri hânende '**Alî Ağadur**
Ki olur mürdeler ihyâ nefesinden her bâr

Eylese şevk ile taksîm-i dü-beyte âgâz
Gösterür cümle makâmâtı be-kavl-i edvâr

Cevrî K.28/4-5

Tokatlı Dervîş Ömer Gülşenî IV. Murad zamanında sarayda bulunmuş ve onun musahibi olmuştur.⁸ IV. Murad segâh⁹ makamını sevdiği için nakış ve şarkılarının çoğunu bu makamdan bestelemiştir.¹⁰ Cevrî ise aşağıdaki beytinde Ali Ağa'nın musîkî ilmini Dervîş Ömer'den öğrendiğini belirtmiştir:

Mûsikî 'ilmini **Dervîş 'Ömer**'den görmüş
Ola üstâdına şâkirdine tahsîn-i hezâr

Cevrî K.28/7

⁸ Evliya Çelebi, a.g.e. (1999), 114.

⁹ Segâh, Türk Musîkîsi'nde olan mürekkep bir makamdır. 552 parçası olan bu makam 12. Sırada yer alır. XVI. Yüzyıldan önce de var olan eski bir makamdır. Kuvvetli bir zühd, açık ve soylu bir hüznün duygusu tebliğ eder. (Öztuna, Y. (1976). *Türk Musikisi Ansiklopedisi II*. (Birinci Baskı). İstanbul:Millî Eğitim Basımevi, 124.)

¹⁰ Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi III*, (Dördüncü Baskı). Ankara:Türk tarih Kurumu, 565.

Evliyâ Çelebi'nin de Seyahatnâme'sinde "Avvâd Muhammed" olarak bahsettiği sazende ud çalmada ustadır.¹¹ Cevrî, üstâdlarından ders alarak kendini geliştiren ve güçlü bir sese sahip olan Muhammed'in IV. Murad tarafından İran'dan getirildiğini belirtmiştir.

Biri 'avvâd **Muhammed** ki 'Acemdür aslı
Rûmda yok dahı bir sencileyin nâdire-kâr

Destine 'ûdın alup şeddini sâz itse virür
Zîr ü bam nagme ile câna safâ her bir târ

Cevrî K.28/8-9

Derviş Ömer'in öğrencilerinden olan Osman Efendi, şiirlerinde Vehbî mahlasını kullanmıştır. Musîkî ilmini bilen, tatlı ve yakıcı sese sahip bir müzisyendir.¹² Ayrıca Vehbî IV. Murad zamanında sarayda bulunan ve padişahın huzurunda yapılan meclislere sesiyle iştirak eden bir hanenedir. Evliyâ Çelebi gibi Cevrî de aşağıdaki beyitlerinde bu hanendenin sesinin güzelliğini vurgulamıştır:

Biri de **Vehbî-i** hânende ki vehhâb-ı ezel
Eylemiş hikmet ile ana 'atâ-yı bisyâr

Evvelâ virmiş ana bir nefes-i hûb u latîf
Sâniyâ itmiş anı şâ'ir-i şîrîn-güftâr

Cevrî K.28/12-13

IV. Murad'ın sarayındaki sazendelerden olan İbrahim Efendi padişahın huzurunda çeng çalmıştır. Cevrî, "Çeng-nevâz İbrahim" olarak bahsettiği sazendenin sanatını ustalıkla icra ettiğini dile getirmiştir.

Biri sâzendelerün çeng-nevâz **İbrâhim**
Ki bu san'atda anun hüsni olunmaz inkâr

¹¹ Evliya Çelebi, a.g.e. (1999), 303.

¹² Evliya Çelebi, a.g.e. (1999), 302.

Çengin âgûşa alup lutf ile itdükçe nevâht
Zührenün reşk ile kaddi ham olur cismi nizâr

Cevrî K.28/16-17

IV. Murad'ın saltanat yıllarında yaşayan ve arşiv kayıtlarına göre 1047/1637 yılında saraydan bahşiş aldığı belirtilen¹³ sazende Mustafa, Çeng-nevâz İbrahim Efendi'nin hocasıdır:

Mustafâ'dur anun üstâdı olursa ne 'aceb
Lâyık-ı meclis-i şâhenşâh-ı 'âlî-mikdâr

Cevrî K.28/19

IV. Murad'ın yakından ilgilendiği, saraya girdikten sonra da onun "Musahib-i Şehriyârî" olan Seyyid Hasan padişahın ölümünden sonra saraydan ayrılmıştır.¹⁴ Seyyid Hasan-ı Tanbûrî olarak divanında bahseden Cevrî, onun çaldığı tanburun sesinin en kuytu köşelere kadar duyulduğunu söyleyerek bu sanatta ne kadar usta olduğunu vurgulamıştır:

Yâd olunsa n'ola **Seyyid Hasan-ı** tanbûrî
Ki ider lutfına anun dahı herkes ikrâr

Ele tanbûrın alup gûşını urdukça olur
Zahm-ı mızrâbı ile perde-küşâ-yı esrâr

Cevrî K.28/20-21

Şair, usta bir sazende olan Hüseyin'in keman ve rebab çaldığını aşağıdaki beyitlerinde dile getirmiştir:

Birisi dahı kemânî ki dinür ana **Hüseyin**
Eylemiş nahl-i hünerden anı Hak ber-hôrdâr

¹³Uluçay, M. Ç. (1951). Mehterhane ve Sazendelere Dair Birkaç Vesika. *Musiki Mecmuası*, 45, İstanbul,22. (Topkapı Sarayı Arşivi, Nr.525'den).

¹⁴Özcan, N. (1997). *Hasan Ağa, Benli*. İstanbul:TDVİA, XVI, 285.

İdüp âheng-i nevâ alsa rebâbın eline
Muttasıl nâle-i ‘uşşâka olur meddi medâr

Cevrî K.28/24-25

Kemânî olarak anılan Mustafa, IV. Murad’ın huzurunda keman çalmıştır ve bu sanatta en meşhur olan kişidir:

Mustafâ-nâm kemânîdür anun üstâdı
Ki bu san’atda odur hak bu ki meşhûr-ı diyâr

Cevrî K.28/27

Konya Mevlevîhanesi’nde şeyhi Bostan Dede’nin yanında yetiştikten sonra İstanbul’a giden Derviş Yusuf, Galata Mevlevihânesi şeyhi Âdem Dede’nin yanına yerleştikten sonra Galata Mevlevîhanesi’nde neyzenbaşı olmuştur. IV. Murad da Adem Dede’yi ziyareti sırasında Derviş Yusuf’un çaldığı neyi dinlemiş ve kendi hizmetine almıştır.¹⁵ IV. Murad’ın “Musahib-i Şehriyârî” olan Yusuf Dede, arşiv kayıtlarına göre saraydan elli akçe yevmiye almıştır.¹⁶

Aşağıdaki beyitlerinde Cevrî, Derviş Yûsuf’un Mevlânâ’nın ruhunu şad edecek güzellikte ney çaldığını ifade etmiştir:

Biri de **Yûsuf-ı Dervîş** ki Mevlânâ’nun
Rûhını zinde ider nagme-i nâyı her bâr

Nefs-i rûh bulup himmet-i Mevlânâdan
Dem-be-dem itmededür feyz-i safâyı îsâr

Cevrî K.28-29

Kavvâl Süleyman olarak bilinen Süleyman Efendi, IV. Murad’ın huzurunda ney çalan sazandelerden biridir ve Kasımpaşa Mevlevihanesi’nde neyzenbaşı olarak hizmet

¹⁵ Altuner (Uzer) N. (1989). *Safâyî ve Tezkiresi III*, Yayımlanmamış doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1072; Şeyhî M. (1989). *Vakayiu’l-fuzalâ I*. (Haz. Abdülkadir Özcan). İstanbul, 567.

¹⁶ Meriç, R. M. (1952). Osmanlılar Devri Türk Musikisi Tarihi Vesikaları. *Musiki Mecmuası*, 53, 156. (Topkapı Sarayı Arşivi, Hazine-i Evrak, nr.10148’dan.)

etmiştir.¹⁷ Şair, Kavvâl Süleyman'ın çaldığı neyin övülmeye layık olduğundan ve onun çaldığı neyle her yerin bahar mevsiminde olduğu gibi canlandığından bahsetmiştir:

Dinlenüz nâyını da kavvâl **Süleymân**'un da
Nagme-i dil-keşini medh idelüm bir mikdâr

Hak bu kim rûh-fezâdur nefesi anun da
Nitekim fasl-ı bahârîde nesîm-i eshâr

Cevrî K.28/32-33

Tanburî olarak anılan ve IV. Murad tarafından İran'dan getirilen 'Acem Ramazan'ın çaldığı tanbur gül bahçesindeki bülbülün sesinden bile daha güzeldir:

Biri Tanbûrî '**Acem** kim **Ramazân**'dur nâmı
N'ola medh eyler isem anda da bir lezzet var

Söyledür sihr ile tanbûrını aldukça ele
O kadar söyledemez bülbülü şevk-i gülzâr

Cevrî K.28/36-37

Cevrî'ye göre Çöğürcü Muhammed herkesi büyüyecek güzellikte çöğür çalar ve çöğürün yaylarına nezaketle her dokunuşunda çıkan nağmeler üd ve tanbûrun zenginliğini verir:

Biri Çöğürcü **Muhammed** ki 'aceb sihr eyler
Çüğür alup eline perdesin itse hem-vâr

'Üd u tanbûr gınâsın virür itdükçe negam
Bes ki destinden ider kesb-i nezâket evtâr

Cevrî K.28/40-41

Şair, çöğür sanatını ustalıklıca icra eden diğer hanende Köroğlu'na da kasidesinde yer vermiştir:

¹⁷ Evliya Çelebi, a.g.e. (1999), 303.

Çöğürün böyle kemâlin bilicek şerminden
‘Adem-âbâda firâr itdi **Köroğlı** nâ-çâr

Cevrî K.28/43

Cevrî'nin son olarak miskâl çaldığı için “Miskâlî” diye tanınmakta olup şiirlerinde “Hemdemî” mahlasını kullanan¹⁸ sâzende “Ahmet-i Miskâlî”den bahsetmiştir. Şair, onun bülbülü susturup gülü etkileyecek güzellikte sesinin olduğunu dile getirmiştir:

Anların biri dahı **Ahmed**-i Miskâlîdür
Anı da vasf idelüm hatm ola tâ kim eş'âr

Eylese bezm-i çemende negamâta âgâz
Gül açup gûşını ol dem ola dem-beste hezâr

Cevrî K.28/44-45

¹⁸ Evliya Çelebi, a.g.e. (1999), 303.

12. EŞYALARI

Taranan divânlarda klasik olarak onun kılıç, mızrak, hançer gibi birçok savaş aletinden bahsedilmiştir. Ancak bu bölümde IV. Murad'ın kişisel eşyalarına yer verilmiştir. IV. Murad'ın eşyaları ile ilgili sadece Cevrî divanında bilgi tespit edilmiştir. Bu divanda padişahın kadehi, kadeh örtüsü, kemeri, eldiveni, sorgucu, arabası Kt.57-58-60-61-70-71-72-74-77-78 numaralı matla/kıtalarda zikredilmiştir. Sadece kadehinin anlatıldığı kıtalarda padişahın ismi zikredilmiş diğer eşyalarının anlatıldığı şiirlerde ise ismine yer verilmemiştir. Bu şiirlerde sadece IV. Murad söz konusu edildiği için isminin geçmediği matla/kıtalar da bu bölümde değerlendirilmiştir.

Cevrî, “Kıt’a Der Ta’rîf-i Câm Bâ-Fermân”, “Kıt’a Der Tavsif-i Sâgar Bâ-Fermân”, “Kıt’a Der Sitâyîş-i Piyâle Bâ-Fermân” başlıklı kıtalarında padişahın kadehinden bahsetmiştir. IV. Murad'ın eğlence meclisinin daim olmasını, kadehini eline alarak eğlenmesini söyleyen şair onu Rüstem ve Cem ile özdeşleştirmiştir ve kadehinin altından yapıldığını belirterek padişaha çeşitli övgülerde bulunup dua etmiştir:

Kıt’a Der Ta’rîf-i Câm Bâ-Fermân

Hazret-i Sultân-ı Gâzî Han Murâd
 Dâyimâ ‘işretle olsun şâd-kâm
 Meclisinde hıdmet itsün husrevân
 Rüstemâne destine aldukça câm
 Eylesün bezm-i safâda Cem gibi
 Sâgar-ı zerrîn ile ‘ıyş-i müdâm

Cevrî Kt.60

Kıt'a Der Tavsif-i Sâgar Bâ-Fermân

Hazret-i Hân Murâd-ı Gâzînün
 'İşretin dâyim eyleye devrân
 Yâd idüp nâmını şecâ'atini
 Tolusun nûş ide şehenşâhan
 Câm-ı zerrîni âfitâb gibi
 Ola revnak-fürûz-ı bezm-i cihân

Cevrî Kt.61

Kıt'a Der Sitâyîş-i Piyâle Bâ-Fermân

Han Murâd ol şehenşeh-i Gazî
 'Iyş-i câvîd ile mu'ammer ola
 Câm-ı zerrîni devr idüp şeb ü rûz
 Mâh-ı tâbân u mihr-i enver ola
 Bezm-i ikbâl-i devletinde müdâm
 Şâhlar cür'a-nûş-ı sâgar ola

Cevrî Kt.70

Şair, "Kıt'a Der-Medh-i Ser-Puş-ı Câm Bâ-Fermân" başlıklı kıtasında padişahın kadeh örtüsünün ve kadehinin altın, yakut gibi mücevherlerden yapıldığını; böyle değerli kadeh örtüsü ve kadehin IV. Murad'a layık olacağını dile getirmiştir:

Zihî ser-pûş-ı zerrîn ü murassa'
 Ki Cemşîde olur zîbende-sefer
 Cihân-ı 'işrete gûyâ felekdür
 Ki her yâkûtı bir tâbende ahter
 Sunulsa dest-i şâhenşâha lâyık
 Bu ser-pûş-ı mücevherle bu sâgar

Cevrî Kt.71

Cevrî, aşağıdaki kıtalarda ise padişahın kemerinden bahsetmiştir. Kemer kuşanan padişahın her zaman düşmanlarını yenerek zafer kazanmasını, kemerinin yeryüzünü

aydınlatacak kadar parlak, değerli mücevherlerden oluştuğunu söyleyen şair, onun hançerine ve kılıcına da beyitlerinde yer vermiştir. Aynı zamanda Cevrî yine padişahı övmüş ve ömrünün uzun olması, padişahlığının daim olması gibi dualarda bulunmuştur:

Kıt'a Der-Ta'rif-i Kemer Bâ-Fermân

Hazret-i Sultân-ı Gâzî dâyimâ
Kasd-ı a'dâya kuşandukça kemer

Pîş-i ikbâlinde olsun der-miyân
Gevher-i gencîne-i feth u zafer

Cevrî Kt.58

Kemer

Hazret-pâdişâh-ı 'âlî-şân
Haşre dek ola 'âleme sultân

Âfitâb ola gevher-i kemeri
Vire rûy-ı zemîne zîb ü ferî

Kemeri mülk-i dîne kuvvet ola
Tîgı hûrşîd-i evc-i nusret ola

Hidmetinde hezâr Husrev ü Cem
Eyleye kâmetin kemer gibi ham

Bu murassa' kemer o hançer-i zer
Ola çarh u hilâl-i feth u zafer

İde 'ömrin ziyâde bâr-ı Hudâ
Ola hükminde ser-be-ser dünyâ

Cevrî Kt.72/1-6

Kemer

Dâyimâ pâdişeh-i devr-i zemân
İde devlet kemerin zîb-i miyân

Oldı zîbâ bu sa'âdet kemeri
Necm-i devletdür anun her güheri

Cevrî Kt.74

Cevrî, IV. Murad'ın eldiveninden bahsettiği "Beyt Der Medh-i Eldiven Bâ-Fermân" başlıklı matla beytinde padişahın eldiven kullandığını söylemiştir:

Bu destüvâneyi geydükçe husrev-i Gâzî
Hümâyı sayd ide yâ Rab kolunda şeh-bâzı

Cevrî mtl.77

Şair aşağıdaki beyitte cihan padişahı olarak nitelendirdiği IV. Murad'ın başındaki sorgucundan bahsetmiştir:

Şehen-şâh-ı cihân kim mesned-ârâ-yı sa'âdetdür
Başında sorgucu perr-i hümâyûn-baht-ı devletdür

Cevrî mtl.78

"Kıt'a Der-Ta'rif-i 'Araba Bâ-Fermân" başlıklı kıtada ise padişahın arabasından bahsedilmiştir.

Zihî kej-dûne gerdûn-ı medâr-ı zînet-efzâ kim
Sezâdur ger çekilse pâdişâh-ı rub'-ı meskûna

Süvâr oldukça devletle şehenşâh-ı felek-mesned
Döner hurşîd-ı 'âlem-tâb ile çarha bu kej-dûne

Cevrî Kt.57

Sadece Cevrî divanında kişisel eşyalarıyla ilgili bilgilere ulaşılan IV. Murad'ın kıyafetlerinden divanlarda bahsedilmemiştir. IV. Murad'ın kıyafetleri hakkında İsmail

Hakkı Uzunçarşılı ve Vahid Çabuk bilgi vermiştir. Uzunçarşılı IV. Murad'ın kendisinden önceki padişahlar gibi giyinmediğini dile getirmiş ve Bağdat seferine giderken başındaki miğfer üzerine sorguç takıp kırmızı şaldan sarık sararak sarığın uçlarını da omzuna kadar indirdiğinden bahsetmiştir.¹ Bağdat seferi dönüşündeki kıyafetinden bahseden Vahid Çabuk ise aynı kıyafetlerinin üzerinde pars postu bulunduğunu ve padişahın çok zevkli giyinen biri olduğunu söylemiştir. Ayrıca Revan seferinden sonra üzerine savaş zırhı giyip başına da siyah sorguçlu bir miğfer ve beyaz sarık takarak İstanbul'a girdiğinden bahsetmiştir.²

Şekil 12.1. IV. Murad'ın kaftanı.³

Şekil 12.2. Sultan IV. Murad'ın kılıcı.⁴

¹ Uzunçarşılı İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi III*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu, 587.

² Çabuk, V. (1999). *Büyük Osmanlı Tarihi V*. (Birinci Baskı). İstanbul: Emre Yayınları, 369.

³ İnternet:IV. Murad'ın Kaftanı. Web: <http://gizlenentarihimiz.blogspot.com.tr/2010/10/iv-muradn-kaftan.html> 28 Eylül 2014'te alınmıştır.

⁴İnternet: Sultan IV. Murad Han. Web: <http://www.devletialiyeyi.com/osmanli-devleti-sultanlari/sultan-iv-murad-han-1271.html> 28 Eylül 2014'te alınmıştır.

13. SPOR FAALİYETLERİ

Sultan IV. Murad silah ve spor talimlerinde başarılı bir padişaktır. Cirit ve ok atmada çok yetenekli olan padişahın, Eski saraydan attığı bir ciridin Bayezid Camii'nin minaresinin altına düştüğü, yine Halep kalesinden attığı bir okun da, şehrin saraçhane civarına düştüğü, attığı bir ciridi dokuz kat incir kökünden yapılan bir Arnavut kalkanına ilk seferde isabet ettirip Mısır dîvânına gönderdiği ve bu kalkanın hala Mısır'ın Gavrî dîvânhanesinde bulunduğu, Hint elçisinin hediye ettiği gergedan derisi kaplı siperi, ok ve tüfek fındığı ile deldiği, iki yüz okkalık gürzü sallayarak idman yapıp attığı okla kalkanı deldiği, Bağdat'a giderken Kayseri Develi Karahisâr dağlarında gördüğü koç üzerine şimşek gibi hızla atını sürerek mızrak ile hayvanı vurup sonra da oradaki tüm vezirlere paylaştırdığı, matrak¹ oyununun ustası olan padişahın bu oyunun 70 yöntemini bildiği ve bu sporda hiçbir pehlivanın onun hızına yetişemediği kaynaklarda geçmektedir.²

IV. Murad'ın spor faaliyetlerinden “cirit”, “ok” ve “gürz” atıcılığı ile tüfek kullanmadaki ustalığı divanlarda söz konusu edilmiştir. Taranan divanlarda IV. Murad'ın özellikle cirit atıcılığı üzerinde önemle durulduğu görülmüştür. Spor faaliyetleri ile ilgili şu şiirler tespit edilmiştir: Halefî K.9-16, Cevrî K.6, Tarih Kt.2-3-8, Kt.15, Mezâkî K.7, Nefî Tarih Kt.5, Neşâtî K.8, Süheylî K.10, Kt.7-28, Yahyâ Tarih Kt.5-11.

IV. Murad'ın cirit atıcılığı divanlarda sıklıkla üzerinde durulan önemli bir konudur. Mezâkî'nin “Der-Vasf-ı Cirîd-Endâzî-i Sultân Murâd Der-Vakt-i Nizâl u Tırâd ‘Aleyhi'r-Rahme” başlıklı “cirîdünden” redifli bu kasidesi IV. Murad'ın cirit atıcılığı üzerine yazılmış orijinal ve önemli bir kasidedir. 39 beyitten oluşan bu kasidede padişahın cirit atıcılığındaki ayrıntılara yer verilmiş ve onun bu konudaki ustalığından övgüyle bahsedilmiştir. Şair kasidenin ilk beytinde meleklerin, şeytanların, cinlerin ve tüm canlıların IV. Murad'ın ciridinden korktuğunu söyleyerek onun çok iyi bir cirit atıcısı olduğunu belirtmiştir:

¹ Matrak, Osmanlılar'da sultanlar, sipahiler, yeniçeriler ve Osmanlı halkı tarafından kılıç-kalkan ile oynanan geleneksel, askerî bir spordur. Şenliklerde de eğlence amacıyla bu spora yer verilmiştir. 16. Yüzyılda Matrakçı Nasuh tarafından ilk kez kuralları ve standartları ile tam bir spor dalı haline getirilmiştir. (İnternet: Matrak. Web: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Matrak>- 24 Eylül 2014'te alınmıştır.)

² Uzunçarşılı, İ. H. (1983). *Osmanlı Tarihi III*. (Üçüncü Baskı), Ankara:Türk Tarih Kurumu, 586; Evliyâ Çelebi, (1999). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi I. Kitap*. (Haz. Orhan Şaik Gökyay). İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 117-118-119; Murad IV (1994). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (Cilt 5), İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı'nın Ortak Yayını, 509; Çabuk, V. (1999). *Büyük Osmanlı Tarihi V*. (Birinci Baskı). İstanbul: Emre Yayınları, 369.

Havf ider ins ü cân cirîdünden
El-amân el-amân cirîdünden

Mezâkî K.7/1

Şair, IV. Murad'ın ciridini Tehemten'in mızrağı ile özdeşleştirerek padişahın ciridinden kanların aktığını belirtmiş ve diğer beytinde ise padişahı attığı ciridiyle kendi zamanının Rüstem'i olarak nitelendirmiştir:

Gûyiyâ nîze-i Tehemtendür
Kim olur hûn-revân cirîdünden

Olsa ger Rüstem-i zemâne dahi
Eyler 'atf-ı 'inân cirîdünden

Mezâkî K.7/4-5

Başka bir beyitte ise IV. Murad Kahraman'a benzetilmiştir:

Bu ne kuvvet olur ki peydâdur
Sadme-i Kahramân cirîdünden

Mezâkî K.7/19

IV. Murad'ın attığı ciridinin mermere çarptığı zaman ondan ateş çıktığını, bu şiddetli ciridin yere isabet etmesiyle birlikte gökyüzünün sarsıldığını dile getiren şair, padişahın cirit atmadaki ustalığını vurgulamıştır:

Seng-i hârâ-yı 'arsa-i mel'ib
Olur âteş-feşân cirîdünden

Tokunınca yire bu şiddet ile
Sarsılır âsumân cirîdünden

Mezâkî K.7/6-7

IV. Murad'ın attığı cirit o kadar hızlı ilerler ki şair, ciridin bir anda gözden kaybolduğunu dile getirmiştir:

N'ola nâbûd olursa 'âlemde
Oldı 'ankâ-remân cirîdünden

Mezâkî K.7/11

Mezâkî, aşağıdaki beytinde IV. Murad'ın ciridiyle atını sürdüğü zaman elinde mızrak tutanların bölük bölük dağılıp kaçtıklarını söylemiştir:

At sürince bölük bölük tagılur
Saf-ı nîze-zenân cirîdünden

Mezâkî K.7/15

Şair, IV. Murad'ın alemlerin şehsüvarı olarak anılmasının ciridinden belli olduğunu dile getirmiştir:

Sen nice şeh-şüvâr-ı 'âlemsin
Bildi herkes hemân cirîdünden

Mezâkî K.7/17

Mezâkî, IV. Murad'ın ciridini attığı eğri sopa ile askerın başını kestiğini söyleyerek onun iyi bir cirit atıcısı ve güçlü bir padişah olduğunu, ciridinin korkusuyla herkesin aceleyle oradan uzaklaştığını belirterek dönen gökyüzünü onun ciridinin imtihan yeri olduğunu dile getirmiştir:

Kellesin gûy-ı savlecân itdi
Leşker-i güm-rehân cirîdünden

Baş göstermeyüp kaçup gitdi
Şâh-ı sürh-ı serân cirîdünden

Hem-çü çarh-ı felek müşebbekdür
Siper-i imtihan cirîdünden

Mezâkî K.7/24-25-27

Süheylî, IV. Murad'ın cirit atıcılığına yer verdiği 7. ve 28. tarih kıtalarında "Sa'âdetlü pâdişâh Üsküdâr'da Kandilli Bâgçe'de on kalkanı bir darb ile delüp ve ol

kalkanı Mısır'a irsâl idüp hâfız-ı Mısır Ahmed Paşa hazretlerinin teklîfi ile didüğümüz kıt'adur ki sa'âdetlü pâdişâh-ı 'âlem-penâha yazup irsâl eylediler" başlığını ortak olarak kullanmıştır. Şair, bu tarih kıtalarına ait aşağıdaki beyitlerde tarihî kaynaklarda da geçen bir bilgiye yer vererek padişahın Kandilli bahçesinde on Rumeli kalkanı tek cirit darbesi ile deldiğine tarih düşmüştür:

Bir darb-ı cirîdi bî-tereddüd
On kalkanı deldi geçdi kat kat

Yazmış rakam-ı kalemle târîh
İy şâh-ı cihân koluña kuvvet (1043/1633)
Süheylî Tarih Kt.7/11-14

Şöhreti Kandilli Bâg olan hümâyûn-'arsada
Darb-ı dest ü zûr-ı bâzû ile ol nusret-rehîn

Deldi on kat Rûmili kalkanını bir darb ile
Bir cirîd idi degül peykânı anun âhenîn
Süheylî Tarih Kt.28/3-4

Yahyâ "Târîh-i Cirîd-i Şehinşâh-ı 'Âlem-Penâh" başlığını taşıyan tarih kıtasının aşağıdaki beyitlerinde IV. Murad'ın kaleden şehre attığı ciride yer vererek tarihini bildirmiştir:

Cirîd atdun mübârek destün ile kal'adan şehre
Hemân şeh-bâzâsâ kondı ol bir bâm-ı bâlâya

Ana târîh için devletlü hunkâra du'alarla
Didi Yahyâ cirîdün kal'adan irişdi bu câya (1048/1638)
Yahyâ Tarih Kt.11/4-5

Cevrî, "Târîh-i Cirid Endâhten-i Merhûm u Magfûr Sultân Murâd Han Bâ-Fermân-ı Âli-şân" başlıklı diğer tarih kıtasında ise padişahın cirit atışı ilgili tarihî kaynaklarla da örtüşen bir ayrıntıya yer vermiştir. Padişah, bugünkü İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü

civarında yapılmış olan Eski Saray'ı teşrif edip, 100 direm (3kg) ağırlığındaki ciridini buradaki bir ceviz ağacının üstünden atmış, Beyazıt Cami'inin de üstünden geçen cirit, camiin minarelerinin eteklerine düşmüştür:³

Cümleden Eski Sarayı 'izz ile teşrîf idüp
Eyledükde devlet ile ol makâmı müstakar

Beyt-i ma'mûr oldı feyz-i makdemiyle ol sarây
Yiridür geldi melâyik tavrına dirsem eğer

Ravza-i cennet-misâlinde o cây-ı hurremün
Destine alup cirid etrâfı eylerken güzer

İtdi pây-endâz o serv-i ser-firâza sâyesin
Bir dıraht-ı cevz kim eflâke çekmiş kaddi ser

Eyledi per-tâb o menzilden cirîdin söyle kim
Lerze-nâk oldı hevâ-yı cünbişinden ol şecer

Asdı bâlâ-yı dırahtı oldı gitdükçe büleñd
Ejder-i perrân gibi açdı hevâda bâl ü per

Geçdi Sultân Bâyezîdün câmi'-i vâlâsını
Tâ Haremde ana dâmân-ı menâr oldı makar

Yüz direm mikdârı bir çüb-ı girânı bî-ta'ab
Çok hünerdür elden atmak böyle insâf olsa ger

Altı dirhem tîr çıksa bir kemân-ı sahtdan
Bâd-ı sarsarla bu denlü menzile ancak gider

Cevrî Tarih Kt.2/16-24

³ Çabuk, a.g.e. (1999), 175.

Cevrî 2. tarih kıtasıyla aynı başlığı taşıyan aşağıdaki bir diğer tarihinde ise padişahın Beykoz'da konaklamasını, cirit ve mızrak atışını söz konusu etmiştir:

Seyr için geldükde Begkoz bâğına iclâl ile
Pâyına yüz sürdi cûlar itmeyüp sabr ü sükûn

Kurdılar pîs-i sarâyâ bir mu'allâ sâyebân
Eyledi anda vücûdın tâb-ı germâdan masûn

Gah hıst ü geh cirid alup o meydânda ele
Kuvver-i sâhib-kırânîsin iderken âzmûn

Atdı ol yerden ciridin zûr-ı bâzu gösterüp
Karsusunda oldı menzilgâh ana mermer sûtûn

'Add olundı bu'd-ı meydânı yüz otuz bes zîrâ
İrmeye ol menzile bâd olsa tîre reh-nümûn

Cevrî Tarih Kt.3/9-13

Cirit atıcılığında başarılı olan padişahın ok atmada da üstün yetenekleri vardır. Nef'î "Kıt'a Der Ta'rif-i Târîh-i Tîr-Endâhten-i Pâdişâh-ı Cem-Câh Sultân Murâd" başlığını taşıyan tarih kıtasının aşağıdaki beyitlerinde IV. Murad'ın ok atmadaki başarısına değinmiştir. Her işte bilgisi ve ustalığı ile önde gelen IV. Murad'ın ok atmada da herkesten üstün olduğunu, Rüstem gibi attığı okun kuvvetli pazuları ile herkesi şaşırttığını vurgulamıştır:

Her hünerde serâmed illâ kim
Cümlesinden ok atmada mümtâz

Rüstemâne kemâne sunsa elin
Zûr-ı bâzûda gösterir i'câz

Nef'î Tarih Kt.5/4-5

Şair, padişahın ok atarken parmağına taktığı yüksüğünü Tozkoparan'ın görmesiyle onun kapısına yüz sürerek yalvaracağını, padişahın okuna ve yayına bir daha el uzatmamak için tövbe edeceğini söyleyerek padişahın bu konuda ne kadar kudretli olduğunu vurgulamıştır:

Şest-i destin göreydi Tozkoparan
Dergehine sürerdi rûy-ı niyâz

Tevbe eylerdi dahi etmemege
Hiç tîr ü kemâne dest-i dirâz

Nef'î Tarih Kt.5/7-8

Ayrıca Nef'î, hiçbir güçlü pehlivanın IV. Murad kadar uzak bir menzile ok isabet ettiremediğini ve onun attığı okun bulunamayacak kadar uzağa düştüğünü söyleyerek padişahın bu konuda üstün yeteneklere sahip, en hünerli kişi olduğunu dile getirmiştir ve IV. Murad'ın ok atıcılığı üzerine tarih düşmüştür:

Atmadı böyle bir uzak menzil
Dahi bir pehlevân-ı ser-efrâz

Bulmayıp tîrini dedi târîh
Âferîn ey hıdîv-i tîr-endâz (1035/1625)

Nef'î Tarih Kt.5/9-12

Nef'î ile birlikte Neşâtî de divânında IV. Murad'ın ok atıcılığına yer vermiştir. Neşâtî "Der Sitâyiş-i Sultan Murâd-ı Gâzî" başlığını taşıyan kasidesinin aşağıdaki beyitlerinde IV. Murad'ın kılıcını tıpkı Yavuz Sultan Selim gibi kudretli ve güzel kullandığını dile getirerek onu Yavuz Sultan Selim ile özdeşleştirmiştir. Ayrıca IV. Murad'ın cesurca kullandığı keskin kılıcının gökyüzünün en yüksek kubbesini bile avizeden çıkan ışık gibi aydınlatacağını söyleyerek onun bu hususta ne kadar etkili olduğunu vurgulamıştır:

Darbet-i tîgî k'eyledi tâze
Zahm-ı şemşîr-i Şeh Selîm Hanı

Bu şeca‘atle tâk-ı ‘arşa sezâ

Olsa âvîze tig-ı bürrânı

Neşâtî K.8/31-32

Süheylî’nin “Hâfız-ı Mısr Halîl Paşa Teklîfi İle Dinmişdür Sa‘âdetlü Pâdişâh Atıcılar’da Ok Atup Taş Diküp Kazan Kaynatmışlar” başlıklı kasidesinde ise 16. yüzyılda yaşamış Tozkoparan İskender adlı okçunun adı anılmış, onun derecesini IV.Murad’ın geçtiği belirtilmiştir.

Bârek’allâh zihî şâh-ı kemân-keş ki anuñ

Pâye-i evvelidür menzile-i Tozkoparan

Süheylî K.10/15

Yine aynı kasidede yer alan başka bir beyitte yayını iki başlı ejdere, okunu ise ok yılanına benzetmiştir:

Müntehâ kavsi çekilmiş iki başlu ejder

Ok yılanı gibidür düşmene ol tîr hemân

Süheylî K.10/18

Şair, padişahın her attığı okun mumdan olsa dahi taşı deleceğini, onun gibi ok atan bir padişahın olmadığını bildirmiştir:

Âferîn şast-ı hümâyûnına her atduğı ok

Mûmdan olsa da peykânı geçer taşa revân

Kanı bir sencileyin şâh-ı hümâyûn-peyker

Sâhib-i tîr ü kemân pâdişeh-i taht-nişân

Süheylî K.10/19-20

Halefî “ ‘Arz-ı Hâl Tarîkıyla Sultân Murâd Hazretlerine Virilmişdür” başlığını taşıyan kasidesinin aşağıdaki beytinde IV. Murad’ın okunu çelik gagalı bir kuşa benzeterek onun okunun her defasında düşmana isabet ettiğini dile getirmiştir:

Okun bir tâ'ir-i pûlâd-minkâr
Konar serv-i revân-ı hasma her bâr

Halefî K.9/11

Halefî başlıksız olan 16. kasidesinin aşağıdaki beyitlerinde padişahın oku ile düşmanı yaraladığı zaman akan kanlarından dolayı düşmanı kızıl renkli erguvan ağacına benzetmiştir.

Tîgün ne yirde kim akıda hûn-ı düşmeni
Gören çenârı anda sanur nahl-i ergavân

Halefî K.16/23-24

Yahyâ, aşağıdaki tarih kıtasında IV. Murad'ın attığı bir ok üzerine tarih düşmüştür:

Şehen-şâh-ı cihân Sultân Murâd'a
İde Hak Hazreti İhsân-ı küllî

Nişân-ı tîrine târîh Yahyâ
Nişân-ı devlet ü ikbâl-i küllî (1037/1627)

Yahyâ Tarih Kt.5/1-2

Taranan divanlarda IV. Murad'ın gürz atıcılığı ile ilgili çok fazla ayrıntıya yer verilmemekle beraber bu konuda Evliyâ Çelebi Seyahatnâme adlı eserinde bilgi vermiştir.⁴ Halefî divanında tespit edilen aşağıdaki beyitte ise padişahın din düşmanları üzerine attığı gürzünün ağırlığından bahsedilmiştir:

Virdi 'arûs-ı nusrete gürzün ağırlığın
A'dâ-yı dîne geldi bu hâlet 'aceb girân

Halefî K.16/25

⁴ Evliya Çelebi, a.g.e. (1999), 119.

Yetenekleri cirit, ok ve gürz atıcılığı ile sınırlı olmayıp tüfek kullanmada da oldukça başarılı olan IV. Murad'ın tüfek ile bir yumurtayı vurduğunu "Târîh-i Beyza Bâ-Fermân" başlıklı tarih kıtasında belirten Cevrî, padişahın bu başarısına tarih düşmüştür:

Hazret-i Han Murâd-ı zî-şânun
Her hünerde olur kemâli 'ıyân

Cümleden bir tüfenk ile hâlâ
Ki tokuz dirhem idi bî-noksân

Urdı bu beyzâyı sühûlet ile
Oldı fındık yeri şikeste hemân

Atdı kırk dört zirâ' yerden anı
Zûr-ı bâzûsına yeter bu nişân

Didi târîhini görüp Cevrî
Âferîn ey dilîr-i Sâm-akrân (1049/1639)

Cevrî Tarih Kt.8/1-2-3-4-5

IV. Murad'ın tüfek kullanmada ne kadar usta olduğunu anlatmaya devam eden Cevrî "Kıt'a Der Ta'rif-i Merhûm Cennet-mekân Sultân Murâd Han" başlığını taşıyan kıtasında ise padişahın karanlık gecede bile tüfekle bir kuşu vurabilecek kabiliyette olduğunu dile getirmiştir:

Bâ-husûs oldı tüfenk atmada mâhir o kadar
Şeb-i muzlemde urur itse dil-i mûrı nişân

Cevrî Kt.15/13

IV. Murad'ın matrakbâzlığı 17. yüzyıl divanlarında yer almayan ayrıntı bir bilgidir. Bu sporla ilgili Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'sinde Cevrî'nin divanında yer almayan Arapça bir beytine yer vermiştir:

Jeldi Taslak verdi matrak benim aldım saşısın
Biz açtırmazdır sizi şeyhzâde kimler ajısın⁵

⁵ Evliya Çelebi, a.g.e (1999), 117.

14. AT BİNİCİLİĞİ VE ATLARI

IV. Murad'ın atlara olan sevgisi ve ilgisi tarihî kaynaklarda belirtilmiştir. Onun at biniciliği ve atları ile ilgili beyitlerin yer aldığı 14 manzume tespit edilmiştir. Bu manzumelerde IV. Murad'ın at biniciliğindeki ustalığından ve Arslan Dorusu, Ağa Alcası, Bâd-ı Sabâ, Cebeli Doru, Celâlî Yağızlı, Dağlar Delisi, Edhem, Evren, Habib-i Siyah, Kapıağası Dorusu, Kayışoğlu Dorusu, Mercân, Saçlı Doru, Surâhî, Şam Alcası, Tayyâr, Tuma isimli 17 tane atından bahsedilmiştir. Bu manzumeler şunlardır: Allâme Şeyhî K.2, Atâyî K.19, Haletî K.15, Nâmî K.11, Nef'î K.15-17-18-21-22-26, Sabrî K.1, Süheylî K.5-10, Yahyâ G.64, Tarih Kt.25.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâme adlı eserinde ise IV. Murad'ın Nogay Alacası adında da bir atı olduğundan bahsetmiştir.¹ Divânlarda bu ata yer verilmemiştir.

Rahşiyeye türünde yazılmış Nef'î'nin 17-18. kasidelerinde, Haletî'nin 15. kasidesinde IV. Murad'ın atlarının isimleri verilmiş ve atları ile at biniciliği övülmüştür. IV. Murad'a ithafen yazılmış diğer kasidelerde de onun at biniciliğine yer verilmiştir. Ayrıca IV. Murad at üstünde Tehemten, Hz. Hamza, Hz. Süleyman ile özdeşleştirilmiştir.

Nef'î, "Der Medh-i Sultân Murâd Hân" başlıklı kasidesinde IV. Murad'ın atını düşmanın üstüne sürüşünü görenlerin onu Tehemten² sandığını aşağıdaki beytinde söylemiştir:

Gören Tehemten-i çâpük-süvâr zanneyler

Sürünce düşmene ol tevsen-i sebük-kâmı

Nef'î K.21/24

¹ Evliyâ Çelebi, (1999). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi I. Kitap*. (Haz. Orhan Şaik Gökyay). İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 118.

² Tehemten, uzun boylu, iri yapılı ve güçlü anlamlarında kullanılır ve Rüstem ismiyle de anılır. Şehnâme'de en fazla yer verilen şahsiyetlerin başında gelen Tehemten, devamlı İran hükümdarlarının yardımına koşar ve İran halkını da tehlikelerden ve sıkıntılardan kurtarır. Onun adı her zaman kahramanlık, cesaret, pehlivanlık ve yardımseverlik sözcükleriyle birlikte anılır. Şehnâme'de Sâm'ın torunu, Zâl'ın oğludur. (Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 592-594.

Haletî ise Habîb-i Siyâh isimli atına bindiği zaman IV. Murad'ın sanki siyah bir balinaya binmiş Hamza gibi görüldüğünü söylemiştir:

Üstine geldükçe anun hazret-i şâh-ı cihân
Hamzad'ur gûyâ siyeh kıytasa olmışdur süvâr
Haletî K.15/12

Nef'î, IV. Murad'ı övdüğü “Der Vâsîf-ı Sultân Murâd Hân” başlıklı diğer kasidesinde sert başlı atı ne kadar hızlı giderse gitsin padişahın ona ayak uydurabildiğini söyleyerek memduhun at biniciliğindeki yeteneğini vurgulamıştır:

O çâpük-sehsüvâr-ı arsa-i devrân ki râm eyler
Ne denlü tünd olursa tevsen-i çarh-ı sebük-tâzı
Nef'î K.22/16

Nâmî, “Der Hakk-ı Hazret-i Sultân Murâd Fâtih-ı Hısn-ı Revân ve Bağdâd” başlıklı kasidesinin aşağıdaki beytinde usta şairlerin bile onun at biniciliğini anlatmasının mümkün olmadığını söyleyerek IV. Murad'ın usta bir at binicisi olduğu üzerinde durmuştur:

Ne mümkün şeh-süvârî-i ser-i şâhânı vâsîf itmek
Sühan-sencân-ı ‘âlem gerçi tâ rûz-ı hisab eyler
Nâmî K.11/33

Nef'î, Nâmî ile birlikte Yahyâ IV. Murad'ın at üzerinde gökyüzündeki güneş gibi etrafa ışık saçtığını, onu at üstünde öyle güçlü görünce yeryüzünü gökyüzü zannettiğini dile getirmiştir:

Semend üzre Cenâb-ı Hazret-i Sultân Murâd Hânı
Güneşdür âsumândan ‘âleme pertev-resân sandum
Mukarreb kulların yanınca ol şâh-ı felek-kadrin
Görince gök demir içre zemîni âsumân sandum
Yahyâ Kt.25

Yukarıdaki beyitler ile birlikte rahşiyye türündeki kasidelerde onun atlarından bahsedilmiştir. Bunlar Allâme Şeyhî'nin "Kasîde Der Medh-i Esb-i Hemvâr", Nefî'nin "Der Sitayiş-i Esbân-ı Şehsüvâr-ı Zamân Hazret-i Sultân Murâd Hân Bâ-fermân-ı Âlîşân" ve "Der Medh-i Rahş-ı Hazret-i Sultân Murâd", Halefî'nin "Sa'âdetlü Pâdişâhumuz Cânibinden Habîb-i Siyâh ve Arslan Nâm Atları Vasfîyle Me'mûr Olduğumuzda Dinilmiştir" başlıklı kasideleridir.

17. yüzyıl şairlerinden Allâme Şeyhî'nin divanında yer alan "Kasîde Der Medh-i Esb-i Hemvâr" başlıklı ikinci kasidesi bir rahşiyye örneğidir. Şair kasidesinde kendi atını över ve bu övgüyü bir yerde IV. Murad'a bağlayarak verir ve ona dua ederek kasideyi tamamlamıştır.³ Kasideden alınan aşağıdaki beyitlerde şair IV. Murad'ın ümit edilerek beklenen ve herkesten ayrı tutulan bir padişah olduğunu ayrıca onun çok sayıda atlarının olduğunu belirtmiştir:

Kâyinâtun murâd u mümtâzı
Hazret-i Hân Murâd neslinden

Fers-i dârü's-sa'âdesi haddi
Hûr-ı in ü su'âd neslinden

Allâme Şeyhî K.2/13-16

Nefî ise "Der Medh-i Sultân Murâd Hân" başlıklı kasidesinde ismini vermeden IV. Murad'ın bir atını övmüştür. Atın hızlı hareket etmesini ateşin yayılması ve civanın yere düştüğü zaman dağılmasıyla özdeşleştiren şair IV. Murad'ın atının tasvirini yapacak ressamın ellerinin titrediğini söyleyerek, eğer bu atın hızı Rüstem'in okunda olsaydı bu okun yedi feleği geçeceğini yani atın son derece hızlı olduğunu vurgulamıştır ve onu koştuğu zaman kanatlanıp uçan ejderhaya benzetmiştir:

Ne tevsen âteş-i çâpük-inân ki tek durmaz
Direng etdiği dem jîve gibi endâmı

³ Kaya, B. (2008). *Divan Şiirinde At*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 24.

Ne âteş Âb-ı hayât-ı revân ki tasvîrin
Yazınca lerze tutar eldekilk-i ressâmî

Olaydı sür'at-i seyri hadeng-i Rüstemde
Deler geçerdi siper gibi heft-ecrâmı

Şitâb edince döner ejdehâ-yı perrâna
Girer şemâ'il-i hûbâna cilve hengâmı

Nef'î K.21/25-28

Nef'î divanındaki “Der Sitayiş-i Esbân-ı Şehsüvâr-ı Zamân Hazret-i Sultân Murâd Hân Bâ-fermân-ı Âlîşân” başlığını taşıyan ve 84 beyitten oluşan 17. kasidesinde 53. beyte kadar at tasvirleri yapmıştır ve IV. Murad’ın 16 tane atından bahsetmiş, ayrıca bu bölümde IV. Murad’ın övgüsüne de yer vermiştir. Kasidede yer alan padişahın atlarının isimlerinin çoğu Türkçe ve son derece orjinaldir: 1. Arslan Dorusu 2. Ağa Alcası 3. Bâd-ı Sabâ 4. Cebeli Doru 5. Celâlî Yağız 6. Dağlar Delisi 7. Edhem 8. Evren 9. Kapağası Dorusu 10. Kayışoğlu Dorusu 11. Mercân 12. Saçlı Doru 13. Surâhî 14. Şam Alcası 15. Tayyâr 16. Tuma. Kasidede belirli bir sıra ile anlatılan atların öncelikle isimleri verilir, daha sonra ise atlar ayrıntılı olarak tasvir edilir. Nef'î bu kasidesinde IV. Murad için dua etmiş ve tüm şairlerin bir araya gelse bile nazire yazamayacakları bu kasideyi padişahın emriyle kaleme aldığını belirtmiştir:

Ömrün efzûn ede Allâh Te'âlâ dilerin
İltifâtınla bu dil-mürdeyi etdin ihyâ

Eyledin lutf ile bir böyle kasîde teklîf
Ki nazîre diyemez bir yere gelse şu'arâ

Nef'î K.17/77-78

IV. Murad’ın atlarının benzerlerinin hiçbir yerde bulunmadığından, atlarının saymakla bitmeyecek kadar çok olduğundan, padişaha ait ahırlarda birbirinden değerli sayısız atlarının bulunduğu bahsetmiştir:

İ'tikâdım bu ki mânendi bulunmaz birinin
Bulunursa dahî bir yerde bulunmaz illâ

Yine ıstabl-işehenşâh-ı cihân-ı ârâda
Ki ne atlar bulunur biri birinden zîbâ

Nef'î K.17/22-23

Nef'î, “Bârekallah” ifadesiyle başladığı kasidesinde **Bâd-ı Sabâ** isimli atın güzelliğine hayranlık duyduğunu belirtmek istemiştir. Koşarken gölgesinin bile ona eşlik edemeyecek kadar yıldırım gibi hızlı olan, hızına kuşun yetişemediği, tozuna saba yelinin erişemediği, nurdan kanatlara sahip, binicisi yanlışlıkla dizginini gevşetse gölgesi toprağa düşmeden göz yumup açincaya kadar âlemi dolaşan, çabuk ve çok süratli, zapt etmesi hayli güç olan, yürüdükçe yeri, göğü, denizi sarsan Bâd-ı Sabâ'nın ismini Sultan IV.Murad koymuştur:

Bârekallâh zihî rahş-ı hümâyûn-sîmâ
Ki komuş nâmını sultân-ı cihân **Bâd-ı Sabâ**

Ne Sabâ sâ'ika dersem yaraşır sür'atde
Ki segirdirken ana sâyesi olmaz hempâ

Bıragır anı dahî sâyesi gibi yolda
Olsa ger şâtır-ı endîşe ile pâ-der-pâ

Düşmeden sâyesi hâk üzre eder âlemi tayy
Sehv ile râkibi gösterse inâna irhâ

Nef'î K.17/1-2-3-4

Yahyâ ise aşağıdaki beyitte IV. Murad'ın Sabâ isimli atına imâda bulunmuştur ve padişahı Hz. Süleyman ile özdeşleştirilmiş ve atının rüzgar gibi hızlı olduğunu belirtmiştir:

Esb-i sebük-seyri sabâ zeyn-i semendi taht-ı zer
Ol pâdişâh-ı Cem-haşem hakkâ Süleymân kendidür

Yahyâ G.64/7

Tayyar isimli atının hızına kuşun uçma kabiliyeti olmasa yetişemeyeceğini, rüzgardan bile daha hızlı olduğunu söyleyerek uçuş kabiliyetleri ile birlikte temsil ettikleri mitolojik özelliklerle de bilinen Anka ve Hüma'nın onun kadar hızlı olamayacağını, üzerindeki eğer örtüsüyle kanadını açmış bir meleğe benzediğini, onun da göz yumup açınca kadar dünyayı dolaştığını belirtmiştir:

Kuş yetişmez der idim olmasa **Tayyâr** eger
Eremez gerdine zîrâ ki ne sarsar ne sabâ

Nice **Tayyâr** o sebük-pây-ı cihân-peymâ kim
Ana hem-seyr olamaz hiç ne Ankâ ne Hümâ

Nûrdan bâl açar uçmağa melekdir sanasın
Olsa zinpûş-ı serâserle ne dem cilve-nümâ

Tayy eder âlemi bir göz yumup açınca bu da
Bu kadar çâbük ü çâlâk olur mu acabâ

Nef'î K.17/5-6-7-8

Şair aşağıdaki beyitte sadece Bâd-ı Sabâ ve Tayyâr değil, padişahın diğer atlarının da olağanüstü özelliklere sahip olduğunu söyleyerek padişahın **Evren**, **Saçlı Toru**, **Mercân**, **Celâlî Yağızı**, **Edhem**, **Tuma** isimli atlarının da olduğunu belirtmiştir:

Meger **Evren** ola yâ **Saçlı Toru** yâ **Mercân**
Yâ **Celâlî Yağızı** yâ iki **Edhem** yâ **Tuma**

Nef'î K.17/9

Evren sıçradığı zaman hiddete gelmiş bir ejderha gibidir. Bir şair onun hızla atılışını övmeye kalkışsa bu atın hızı karşısında kalemi dahi elinde duramayıp ok gibi ileri atılır:

Nice **Evren** ki ne dem eylese pertâb-ı bülend
Sanki refîtare gelir hışm ile bir ejderhâ

Atılır hâmesi ok gibi elinde durmaz
Etse bir şâir eger medh-i şitâbın imlâ

Nef'î K.17/10-11

Saçlı Doru isimli atı tek kanatla bile pervasızca uçabilen bir Ankâya benzer. O yanan bir ateş, amber kokulu siyah yelesi ise onun dumanıdır. Saçlı Doru da Evren gibi sıçrayarak yükseklerle atlasa binicisi Zâl-i Zer'e⁴ ve kendisi de ankâya benzer:

Nice **Saçlı Doru** bir bâl-güşâ Ankâ kim
Bir kanadıyla uçar uçduđu dem bî-pervâ

Nice **Saçlı Doru** güyâ ki yanar âteşdir
Dûdudur anın o yâl-i siyeh-i anber-sâ

Bu da **Evren** gibi pertâb-ı bülend etse olur
Râkibi zâl-i zer ü kendisi güyâ ankâ

Nef'î K.17/12-13-14

Mercân isimli at o kadar oynaktır ve güzel yürüyüşlüdür ki güya rakkaslık etmektedir ve güneş ışığı gibi süratle âlemi dolaşacak kadar da hızlıdır:

Nice **Mercân** o sebük-cilve-i çâbük-rev kim
Ana gülgûn-ı sirişk olur olursa hempâ

İstese bu da eder bir ser-i mûda cevân
Belki rakkâslık etmekte olur ahyânâ

Seyr eden cilvesini şu'le-i cevvalé sanır
Devr eder âlemi sür'atle o denli zîrâ

Nef'î K.17/15-16-17

⁴ Fars mitolojisinde güç ve kudretin simgesi olan Rüstem'in babası Zâl, doğduğunda yüzündeki tüylerin sarıya çalan beyazlığı uğursuzluk sayılarak bir dağa bırakılmış, orada bir ankâ kuşu tarafından beslenip büyütülmüştür. Saçının sakalının sarıya çalar beyaz oluşundan dolayı Zâl-i Zer olarak anıldığı söylenir. (Macit, M. (2010). Söz Meydanının Usta Binicisi : Nef'î. *Dil ve Edebiyat*, 21, 21.)

Şair, padişahın **Celâlî Yağızı** isimli atının çok hızlı olduğundan dolayı uçsuz bucaksız dünyanın ona dar geldiğinden, kalem gibi cilveye başlasa uçsuz bucaksız gökyüzünün ona ancak bir merkez noktası olacağından bahsetmiştir:

O **Celâlî Yağızı** da ne kadar çâpükdür
Ki olurken ana meydân-ı cihân teng-fezâ

Başlasa cilveye mânend-i kümeýt hâme
Merkez-i nokta olur ana fezâ-yı pehnâ

Nef'î K.17/18-19

İki Edhem'in birbirinin aynısı olan Arap kırsağı olduğundan, aralarında hiçbir farkın olmadığından ve çok güzel olduklarından bahsedilmiştir. Atlar ile Leyla arasında esmerlikleri yönüyle bir ilgi kurularak Mecnun'un onların güzelliğini görseydi Leyla'nın güzelliğini bir daha hiç anmayacağı dile getirilmiştir:

İki **Edhem** hod ki sûh Arap dilberidir
Ki tefâvütleri yok biri birinden asla

Görse ger bunları Mecnûn-ı melâmet-dîde
Yâdına gelmez idi bir dahî hüsn-i Leylâ

Nef'î K.17/20-21

Nef'î IV. Murad'ın **Kapıağası Dorusu** isimli atının dağda da çölde de aynı hızla koşabileceğinden, bu atın meydanı mana ülkesi olsa usta şairlerin gözüne sürme diye çekmeleri için bir zerre bile toz bırakmadan rüzgar gibi hızla koşacağını belirtmiştir:

Evvelâ **Kapıağası Dorusudur** birisi
Ki berâberdür ana pûyede kûh u sahrâ

Kuhl için kalmaz idi gerd-i zemîn-i eş'âr
Olsa ger cilve-gehi arsa-i mülk-i ma'nâ

Nef'î K.17/24-25

Arslan Dorusu isimli atının gemi takılınca zor zapt edilebilen, zincir görmüş bir erkek arslana dönüştüğünü ve bundan dolayı bu atın ancak zincirlenerek zapt edilebildiğini belirtmiştir:

Bir de **Arslan Dorusudur** ki gemin gördükçe
Kendidir aynı ile şîr-i ner-i silsile-hâ

Urulur gerdenine anın için altından
İki zincir ki zabt etmesi âsân ola tâ

Nefî K.17/26-27

Şair, **Cebeli Doru** ve **Kayışoğlu Dorusu** isimli atları hızları yönünden karşılaştırarak adı geçen atlara kaza oku eşlik etse göz nuru gibi ikisinin de menzile aynı anda ulaşacağını ve hızları bakımından aralarında hiçbir fark olmadığını söylemiştir:

Cebeli Doru ile hod **Kayışoğlu Dorusu**
Nicedir her biri sür'atde kıyâs et meselâ

Menzile nûr-ı basar gibi berâber erişir
Olsa her birine hem-pûye eger tîr-i kazâ

Nefî K.17/28-29

IV. Murad'ın **Ağa Alcası** isimli atı da övülmeye lâyıktır. O gökyüzüne ulaşabilecek kadar hareketli ve rüzgar gibi hızlıdır:

Birisi dahi **Ağa Alcası** kim anın da
Yaraşır eyler isem medhini bu gûne edâ

Âsuman-pûye zemîn-gerd-i müselsel-harekât
Bâd-pâ şu'le-i cevvalé-i âlem-peymâ

Nefî K.17/30-31

Nefî' divanının 18. kasidesi olan “Der Medh-i Rahş-ı Hazret-i Sultân Murâd” başlıklı 18. kasidesi Sultan IV.Murad'ın övgüsüne yönelik bir rahşiyedir. Toplam 44

beyitten oluşan kasidenin 17. beytine kadar nesip kısmı yer alır. Girizgah niteliğindeki 18. beyitten sonra memduh övgüsü başlar ve kaside dua ile sona erer. Memduh övgüsü içerisinde at önemli yer tutar. Bu kaside 17. kasideye göre daha kısa olup, burada Ağa Alcası isimli atın özellikleri ve olağanüstü yönleri anlatılmakta, atla ilgili tasvirler yapılmaktadır.

Nef'î 18. kasidesini “Der Medh-i Rahş-ı Hazret-i Sultân Murâd” başlığıyla **Ağa Alcası**'na ayırmıştır. Ağa Alcası isimli atın güzelliği karşısındaki hayranlığını dile getirmek için “te'âlallâh” ibaresini kullanan şair bu atın gönülleri fetheden tasvirinin yapılmasının bile dünyada eğlence için yeterli olacağından bahsetmiştir:

Te'âlallâh zihî rahş-ı hümâyûn-ı hümâ-sâye
Ki tasvîr-i dil-ârâsı yeter eğlence dünyâya
Nef'î K.18/1

Ağa Alcası'nın oldukça kırmızı ve güzel bir at olduğuna değinerek bu atın ancak IV. Murad gibi alemleri fetheden bir padişaha layık olacağını, kırmızı renkli hoş, zarif bir endama sahip olan bu atın kendi kızılığından dolayı perçeminin, gerdanının ve kuyruğunun kınaya ihtiyacı olmadığını, naz ve eda ile salınarak yürüdüğü zaman kırmızılar giymiş güzele benzediğini, son derece gösterişli ve güzel olan bu atın vücudundaki kıllarını da al renkli dîbâ kumaşına benzetmenin yerinde olacağını dile getirmiştir:

Zihî gülgûn-ı ferhunde-şemâ'il esb-i ferruh-pey
Ki lâyıkdır rikâb-ı şehsüvâr-ı âlem-ârâya

Ağa Alcası ol gülgûn-ı hoş-endam u ra'nâ kim
Değildir perçem ü yâl ü dümü muhtâc hınnâya

Ne dem kim nâz ile cevlân edip meyl-i hırâm eyler
Döner bir dil-rübâ-yı al-pûş-ı hûb-sîmâya

O denlü surh u rahşân mûy-ı endâmı ki lâyıkdır
Kabâ-yı cismini ger benzedirsem âl dîbâya

Nef'î K.18/20-2-4-5

Nef'î bu atın güzel yüzünü ve edalı bir şekilde salınarak yürüyüşünü görenlerin Allah'ın yarattığı bu esere hayran kaldıklarını belirterek Behrâm'ın dahi salınarak yürüyüşü ile gönülleri fetheden böyle bir ata sahip olmasıyla eşini bırakıp Aşkar'a meyledeceğini belirterek **Ağa Alcası**'nı Behrâm'ın atı olan Aşkar ile özdeşleştirmiştir. Ayrıca bu atın şiddetli ve hızlı koştuğu zaman nalından çıkan kıvılcımların mermeri eritecek kadar etkili olduğundan bahsetmiştir:

Nedir ol şîve-i reftâr ile ol peyker-i mevzûn
Gören hayrân kalır âsâr-ı sun'-ı Hakk Te'âlâya

Dilârâmı koyup Behrâm olurdu Aşkara mâ'il
Eger mâlik olaydı böyle reftâr-ı dilârâya

Garâbet bundadır ammâ gelince tünd-reftâra
Eridir berk-ı na'li ger dokunsa seng-i hârâya

Nef'î K.18/3-7-13

Şair, **Ağa Alcası**'nın güzel mücevherlerle süslü bir eyerinin ve altından yapılmış bir nalının olduğunu belirterek atın sahip olduğu bu eşyaların Dârâ'nın⁵ tâciyla aynı değerde olduğunu söylemiştir:

Zihî rahş-ı murassa-raht u zerrîn-na'l u sîmîn-teng
Ki kıymetde değer satl-ı sıtablı tâc-ı Dârâya

Nef'î K.18/21

Şam Alcası isimli atının salınarak yürüyüşünü kırmızı elbiseli bir güzelin salınına benzetir. Bu attaki cilvenin eğer Behram'ın Aşkar'ında olsaydı Zühre yıldızının gökten inerek

⁵ Dârâ, divan şiirinde adı en çok geçen Acem hükümdarlarından birisidir. Büyük bir saltanat ve şaşaaya malik olması, İskender'le olan efsânevi savaşları, tac ve tahtıyla dillere destan olmuş bir hükümdar olması, hem Acem hem de Türk şiirinde adından çokça bahsedilmesine sebep olmuştur. (Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Şahıslar Mitolojisi*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları, 155.)

ona yoldaşlık edeceğini ve Şam Alcası'nın kudret elinin sanki cümle endamına kına sürmüş gibi hoş yürüyüştü olduğunu dile getirmiştir:

Bir de **Şam Alcası** kim etse ne dem meyl-i hırâm
Sanki reftâra gelir bir sanem-i sürh-kabâ

Olsa bu cilve bu nâz Aşkar-ı Behrâmda⁶ ger
Zühre⁷ gökden iner olurdu dil-ârâm ana

Turfa gülgûn-ı firbende-reviş kim sanasın
Cümle endâmına urmuş yed-i kudret hinnâ

Nef'î K.17/32-33-34

Dağlar Delisi isimli atının dağları ve denizleri titretecek şekilde şiddetli koştuğunu, salınarak yürüyüşle bir güzele ve cilveye başlayınca da cennet tavusuna benzediğini söyleyip bu atı ehlileştirilmiş bir ceylana, atın rüzgarla uçururken etrafa misk kokusu saçan perçemini Çin sümbülüne, alnını ise Hita ipeğine benzetmiştir:

Bir de **Dağlar Delisidir** ki şitâb etdikçe
Bir olur zelzeleden lerze-i kûh u deryâ

Sarsılır arz u semâ sanki kıyâmet koparr
Böyledir tünd şitâb eylediğince ammâ

Gelse reftâra döner bir sanem-i ra'nâya
Başlasa cilveye tâvûs-ı cinândır gûyâ

Nâmı **Dağlar Delisi** kendisi Âhû-yı harem
Perçemi sünbül-i çîn cephesi dîbâ-yı Hîtâ

⁶ Behram, hem Merih yıldızının diğer adı hem de yaban eşiği avına düşkün olan efsanevî İran hükümdarındandır. Behram'ın atı, al renklidir. Kestane renkli, siyah yeleli ve siyah kuyruklu ata *aşkar* denir. (Macit, a.g.m. (2010), 24.)

⁷ Zühre parlak bir yıldızdır. Minyatürlerde bir kadın şeklinde tasvir edilmiştir. Edebiyatta musiki, saz, nağme ve şiirle birlikte anılır. (Macit, a.g.m. (2010), 24.)

Cilve etdikçe ne dem olsa perîşân-kâkül
Pür olur nûkhet-i müşkiyle girîbân-ı hevâ

Nef'î K.17/35-36-37-38-39

IV. Murad'ın atları arasında muhtemelen en gözde olanı **Surâhî** isimli atıdır. Kasidede en çok bu at övülmüştür. Nef'î gökyüzünün onun ayağının tozuna yüz sürmek için iki kat olsa yaraşacağını söyleyip bu atın benzerlerinden üstün olduğunu, dünyanın en güzel endamlı, edalı ve cilveli atı olduğunu, salınarak yürümeye başladığında bir bakışının cihanı etkilediğini, onun bir tasvirinin dahi Çin ülkesine gitmesinin armağan gibi olacağını belirterek bu atın tavırları, güzelliği noktasında eşi ve benzerinin bulunmadığını dile getirmiştir. Ayrıca binicisinin bir bakışıyla yürüyüşünü ona uyduracak kadar anlayışlı olduğundan, Cennet Burak'ı gibi kendisine saygı gösterilmesi gerektiğinden, meleklerin onun önünden giden bir seyis olmasının ve güneşin onun altın nalına yüzünü sürmesinin uygun olacağından, ayağı uğurlu olan bu atın binicisinin Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olan IV. Murad olduğundan bahsederek bütün bu övgüler at aracılığı ile binicisini de övmeye yönelik yapılmıştır:

Birisi dahi **Surâhî**-i ser-efrâz ki çarh
Yaraşır pâyına yüz sürmek için olsa düta

Nedir ol gerden-i mevzûn o sürîn-ferbih
Acep endâmı güzel şûh-ı cihândır hakkâ

Şîvede cilvede mestâne hırâm eylemede
Vâr ise yine odur bir sanem-i müstesnâ

Salınıp her tarafa nâz ile etdikçe hırâm
Bir nigâh ile eder cân-ı cihânı yağmâ

Dil-nevâz ola meger ana mu'âdil dilber
Yohsa âlemde bulunmaz dahi misl ü hemtâ

Tarz u tavrın nice ta'rîf edeyim anın da
Görmedim bunculayın dilber-i şûh u ra'nâ

Hüsn-i ahlâkı yerinde harekâtı mevzûn
Şîvesi cilvesi hep birbirinden a'lâ

O revîş ol yürüyüş ol nigeş-i düzdîde
Dilber-i şûh gibi şîveleri hûş-rübâ

Armağân gitse olur Çîne hele tasvîri
Bu kadar ancak olur hak bu ki sun'-ı Mevlâ

Yaraşır atlas-ı çarh olsa ana pây-endâz
Eylese her ne zaman cilve-i pür-istiğnâ

Müddeâ-fehm o kadar kim eder âheng-i şitâb
Râkibi kûşe-i ebrû ile etse îmâ

Yaraşır dersem eger ana Burâk-ı cennet
Ki revâdır buna ta'zîm o kadar kim farzâ

Pîş-i pâyında melek gâşiye-dâr olsa mahal
Na'l-i zerrînine hûşîd yüzün sürse revâ

Çok mudur bu şeref ol rahş-ı mübârek-kademe
Ki sa'âdetle süvâr ola ana zıll-ı Hudâ

Nef'î K.17/40-53

XVII. yüzyıl şairlerinden Azmîzâde Haletî'nin "Sa'âdetlü Pâdişâhumuz Cânibinden Habîb-i Siyâh ve Arslan Nâm Atları Vasfiyle Me'mûr Olduğumuzda Dinilmiştir" başlığını taşıyan 15. kasidesi toplam 23 beyitten oluşan bir rahşiyedir. Kasidede atla ilgili birçok niteleme ve terim bulunmaktadır: Gece renkli at (rahş-ı sebgûn), (saadet tırnaklı at) esb-i sa'âdet-sümm, cirit oyununa alışık at (esb-i çevgânî), rahat bahsedene at (esb-i rahât-bahs), su gibi hoş akan vb. Kasidede Sultan IV.Murad'ın Habîb-i Siyah ve Arslan isimli atlarını övmüştür. Kasidenin ilk 13 beytinde Siyah isimli atın övgüsüne yer vererek 14. beyitten 17. beyte kadar IV. Murad'ın övgüsünü yapmıştır ve 18. ile 19. beyitlerde Arslan

isimli atını övmüştür. Şair daha sonra ise fahriye ve dua bölümü ile kasidesini tamamlamıştır.

Allah'ın kudretinin atın vücuduna baştan başa yansıdığını söyleyen şair aşağıdaki beyitlerde IV. Murad'ın Siyâh isimli atının çok güzel ve gece renkli yani siyah olduğunu belirtmiştir. Muhtemelen ata renginden dolayı Habîb-i Siyâh ismi uygun görülmüştür. Siyâh isimli atın ayaklarındaki nallar şekil olarak hilale benzediği için renginden dolayı da geceyi çağrıştıran bu atın dört tane hilalinin olduğunu söyleyen şair 7. beyitte atın nallarından bahsederken rengine de vurgu yapmıştır:

Habbezâ ol rahş-ı şeb-gûn-ı şeb-i Kadr-i'tibâr
Ser-be-ser endâmı mahz-ı kudret-i Perverd-gâr

Pâyınun her na'li şeklen bir hilâlün 'aynıdur
Her nice şebdür bu kim anun hilâli ola çâr

Haletî K.15/1-7

Siyah isimli at öyle güzel ve yavaş hareket eden bir attır ki Haletî onu hareketlerinin yavaş olması yönüyle ilkbahar rüzgarına benzeterak onun bu yönünün sakinlik ve mutluluk verdiğini dile getirmiştir.

Ey hoş ol esb-i sa'âdet-sümm ki olmuş cünbişi
Mu'tedil gâyetde mânend-i nesîm-i nev-bahâr

Haletî K.15/2

Rahat ve sakin hareketli bu atın çevgan oynanabilecek bir at olduğunu söyleyen şair onun kollarının çevgan oyunu için uygun olduğunu ve rüzgarın da bu durumla övüneceğini, zamanın Sülayman'ı olarak nitelenen IV. Murad'ın onun binicisi olamaması halinde bu atın sabah rüzgarı gibi hızlı hareket etmesinin mümkün olmayacağını, yavaş hareket eden bu atın IV. Murad'ın usta at biniciliği sayesinde hızlandığını söylemiştir:

Esb-i çevgânî disem ol esb-i râhat-bahşa ben
Kolları çevgânîye olurdu fahr-i rûzgâr

Olmasa ana süvâr olan Süleymân-ı zamân

Sür'at-i bâd-ı sabâdan olamazdı behre-dâr

Halefî K.15/5-8

Siyâh isimli atın koşacağı zaman bile rüzgarı hızlı olduğu için beğenmediğini, dağ gibi sakin durmayı tercih ettiğini, yumuşak yürüyüşüyle sanki bir akar su gibi olduğunu, hızlı olmak istediğinde rüzgarın yaya giden postacısından daha hızlı olduğunu ve hızlandığı sırada tırnağından çıkan kıvılcımların gece gökyüzünde beliren yıldızlar gibi olduğunu dile getirmiş ve şair IV. Murad'ın Siyâh isimli atının üstüne bindiğinde bu atın koştukça döktüğü terleri Karadeniz'den çıkan iri inci tanelerine benzetmiştir:

Nerm-revlikde akar âb-ı revândur gûyiyâ

Pûyede bâdı begenmez kûh olur vakt-i karâr

Sür'ate buldukça ruhsat peyk-i bâdı yolda kor

Şebden encüm gösterür çıkdukça sümminde şerâr

Gûyiyâ Bahr-i Siyeh'den lû'lü-i lâlâ çıkar

Her kaçan dökse 'arak koşdukça şâh-ı kâm-gâr

Halefî K.15/9-10-13

Halefî, aşağıdaki beyitlerde IV. Murad'ın Arslan isimli atına yer vermekle beraber onun at biniciliğini de övmüştür. Şair, padişahın Arslan isimli atına bindiği zaman Doğu'nun şahının Arslan burcundan görüldüğünü söyleyerek, yedi kıtanın sultanının Arslan'ın binicisi olmasının ona yaraşacağını, çünkü padişahın atın efendisi olup, onu arslan sürer gibi sürdüğünü dile getirmiştir:

Her kaçan kim devlet ile gelse Arslan üstine

Şâh-ı hâverdür olur burc-ı Esed'den âşikâr

Vechi vardur şâh-ı heft-iklîm ana meyl eylese

Oldur Arslan üstine sâhib-velâ [vü] şîr-süvâr

Halefî K.15/18-19

Sabrî'nin divanındaki "Rahşiyye Der Medh-i Pâdişah Cem-mekrûmet Sultân Murâd Hân 'Aleyhi'r-rahme Ve'r-rızvân" başlıklı ilk kasidesi 77 beyitten oluşmuştur. Kasidenin 1. ve 25. beyitleri arasında nesîb bölümü vardır. Şair bu bölümde IV. Murad'dan bağımsız olarak at tasvirlerini ve övgülerini atla ilgili kelimelerle birlikte vermiştir. 26. beyitte ise girizgâh niteliğinde bir beyit söyledikten sonra 27. beyit ile 59. beyit arası IV. Murad'ı övdüğü medhiyye bölümüne yer vermiştir. Sonrasında ise fahriye ve dua bölümleri ile kasidesini tamamlamıştır. IV. Murad adına yazılmış olan bu kasidenin dili ağırdır. Şair bu kasidesinde IV. Murad'a yönelik birçok övgüde bulunmuştur ve onun atları ile ilgili çok sayıda tasvir ve benzetmeye yer vermiştir. Kasidede atla ilgili çok zengin bir içerik vardır: Rahş-ı sabâ-seyr-i Süleymânî(b.1), rahş-ı sebük-pey(b.2), na'l-i tâbânı(b.3), hink-i lâ-mekan-peymâ(b.4), zerrîn na'l(b.5), mânend-i hink-i hâme(b.6), esheb-i şîrin-semâil(b.7), sâye-i dñnbâl(b.9), gülgün-ı safâ-güster(b.13), kümeýt-i mey(b.13), Burak-ı Refrefi'yüs-seyr(b.20), 'inângîr(b.21), süvâr-ı zîh(b.21), semend-i iktidâr(b.28), na'l-ı yekrân(b.36), mih-i na'l(b.38), kemend-i tura-i ikbâl(b.39) vb. Sabrî'nin divanındaki ilk kasidesine ait aşağıdaki beyitlerde IV. Murad'ın Sabâ, Edhem ve Evren isimli atları imâ edilmiştir:

Uçup perrinde Evren gibi tasvîri şikâr eyler
Fezâda nerre sîri kûhda derrende kaplanı

Tarîfi Edhem-i merdüm-nihâd-i turfa-sîmâ kim
Olur ins ü peri zikriyle mest-i vecd-i rûhânî

Dem-i lu' b u hüner isterse girbâl içre raks eyler
Sabâ gibi dilerse devr eder girdâb-ı ummânı

Sabrî K.1/11-17-19

Şekil 14.1. Sultan IV. Murad Han⁸

⁸ İnternet: Sultan IV. Murad Han. Web: <http://www.devletialiyeyi.com/osmanli-devleti-sultanlari/sultan-iv-murad-han-1271.html> 28 Eylül 2014'te alınmıştır.

15. YAPTIRDIĞI MİMARÎ ESERLERİ

IV. Murad, Bağdat seferine çıkarken Topkapı Sarayı Sofa-i Hümayunu'nda Bağdat ve Revan köşklerinin yapımını emretmiş ve bu köşkler bir yılda tamamlanmıştır.¹ Bağdat fethinden sonra Sultan Murad, İmam-ı Âzam'ın türbesini ziyaret etmiş ve Şeyhülislam'ı buranın ve Abdülkadir Geylani'nin türbesini tamir ettirmekle görevlendirmiştir.² Ancak taradığımız divanlarda Bağdat ve Revan köşklere ile ilgili bilgi bulunamamış, İmam-ı Âzam türbesinden bahseden şiirlere yer verilmiştir.

Padişah bunların dışında Kabe-i Muazzama'yı su basması üzerine, Ankaralı Mehmed ile Rıdvan Ağa'yı Kabe-i Muazzama'yı tamirle vazifelendirmiştir. Kavaklar'daki kaleleri yaptırdığı gibi pek çok şehrin de surlarını tamir ettirmiştir. Boğaz'daki Kandilli Sarayı'nı inşa ettirmiştir.³ 1625 yılında da Ayvansaray semtinde bir çeşme yaptırmıştır.⁴

Şekil 15.1. Sultan IV. Murad'ın Revan'ı fethetmesinin anısı için 1635'te yaptırılan köşk.⁵

¹ Murad IV (1994). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (Cilt 5), İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı'nın Ortak Yayını, 508.

² Murad IV (1999). *Osmanlı Ansiklopedisi* (Cilt 4), İstanbul: İz Yayıncılık, 74.

³ Arkun K. (2009). *Dünyaya Nizam Verenler Sultan IV. Murat Han 17. Osmanlı Padişahı 83. İslam Halifesi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Akademişen Yayınevi, 10.

⁴ Çabuk V. (1999). *Büyük Osmanlı Tarihi V.* (Birinci Baskı). İstanbul: Emre Yayınları, 372.

⁵ İnternet: Revan Köşkü. Web: <http://www.topkapisarayi.gov.tr/tr/content/mimari-bolumler/iv-avlu> 29 Eylül 2014 tarihinde alınmıştır.

Şekil 15.2. Sultan IV. Murad'ın Bağdat fethi anısına 1639 yılında yaptırılan köşk.⁶

IV. Murad'ın yaptırdığı mimarî eserlerle ilgili divanlarda aşağıdaki şiirler tespit edilmiştir ve bunlar kronolojik olarak şu şekildedir: Mezâkî K.6, Yahyâ Tarih Kt.4-7, Cevrî Tarih Kt.6, Tıflî Tarih Kt.1-2, Yahyâ Tarih Kt.8-13-15-16, Cevrî Tarih Kt.4-75-10, Nef'î K.46. Bu manzumelerde IV. Murad yaptırdığı mimarî eserlerle birlikte başka kişilerin onun adına yaptırdığı mimarî eserlere de yer verilmiştir. Bu eserlerden ise Hasoda, İmam-ı Azam ve Abdülkadir Geylenî türbesi, kasr, cisr, han, çeşme ve Kandilli Sarayı divanlarda söz konusu edilmiştir.

Hasoda: Osmanlı Devleti saray teşkilâtında, Enderûndaki altı koğuşun en itibârlı ve en ehemmiyetli kısmıdır. Fâtih Sultan Mehmed Han (1451-1481) tarafından kurulan hasoda, Yavuz Sultan Selim Han (1512-1520) ve Sultan Dördüncü Murâd (1625-1640) devirlerinde bir takım değişikliklere uğramıştır. Başlangıçta otuz iki hizmetlisi bulunan hasodanın hizmetli sayısı giderek artmıştır. Hasoda, Hırka-i Şerîf Dâiresinin temizliğini yapmak, oradaki Kur'ân-ı kerîm ve diğer kitapların tozlarını almak, muayyen ve mübârek gecelerde öd ağacı yakmak, gülsuyu serpmek, buradaki mâdenî eşyâları parlatmak gibi vazifelerle meşgul olmuştur.⁷ Cevrî “Târîh-i Hasoda Bâ-Fermân” başlıklı 4. ve 10. tarih kıtalarında IV. Murad'ın hasodasına yer vermiştir. Şair, padişahın lütfuyla hasodanın imâr

⁶ İnternet: Bağdat Köşkü. Web: <http://www.topkapisarayi.gov.tr/tr/content/mimari-bolumler/iv-avlu> 29 Eylül 2014'te alınmıştır.

⁷ İnternet: Hasoda. Web: <http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/hasoda> 15 Ekim 2014'te alınmıştır.

edilip süslendiğini, altından yapılan kapısının etrafı güneş gibi aydınlattığını dile getirerek odayı bahar mevsimini anlatan bir tabloya benzetmiştir:

Hasoda âsâr-ı eltâfiyle âbâdân olup
Zîb ü fer virdi ana ol husrev-i gerdûn-me'âb

Habbezâ me'vâ-yı hürrem kim bahâr-ı nakşına
Yaraşur olsa kevâkib nerkis ü gül âfitâb

Habbezâ beyt-i mu'allâ-yı felek-bünyâd kim
Cirm-i hurşîd olmuş anda halka-i zerrîn-bâb

Ol sa'âdet-hânenün Cevrî didi târihini
Devlet-âbâd u makâm-ı pâdişâh-ı Cem-cenâb (1047/1637)

Cevrî Tarih Kt.4/2-3-4-5

Şair, aşağıdaki beyitlerde Hasodanın 1049 yılındaki tamirinden bahsetmiştir. Padişah hasoadayı tamir ettirmiş, taş ve tuğla ile yapılan bina dünyadan izler taşımasına rağmen cenneti kıskandıracak güzelliğe bürünmüştür:

Hasoda ta'mîrine himmet idüp
Eyledi her kûşesin reşk-i cinân

Kıldı erkân-ı binâsın kâr-gîr
Virdi her bir tâkı gerdûndan nişân

Vasf idüp Cevrî didi târihini
Beyt-i ma'mûr oldu bu 'âli-mekân (1049/1639)

Cevrî Tarih Kt.10/2-3-7

İmam-ı Azam ve Abdülkadir Geylanî Türbeleri: IV. Murad, Bağdat seferi sırasında zarar gören bu türbeleri tamir ettirmiş böylelikle de bu evliyâların ruhunu şâd etmiştir. (Bkz: Bağdat Seferi)

Kasr: Mezâkî “Der-Târih-i Kasr-ı Merhûm Sultân Murâd Nevvera'llâhü Kabrehü 'Îlâ Yevmü'l-Mi'âd” başlıklı tarih kıtasında IV. Murad’ın yaptırdığı kasrın niteliklerinden bahsederek bu kasrı tanıtmıştır. Aşağıdaki beyitlere göre bu kasrın önüne cennetle kıyaslanacak güzellikte bir havuz yaptırılmıştır:

Var mıdur cennetde âyâ bir revâk-ı dil-sitân
Kim ola pîşinde böyle havz-ı pür-âb-ı zülâl

Mezâkî Tarih Kt.6/3

Çok yüksek bir kubbesi bulunan kasrın pencerelerinde yuvarlak camlar ve kapısında da hilal şeklinde bir tokmak vardır. Ayrıca kapısının üstüne nazardan ve kötülüklerden koruyan yazılar yazılmıştır:

Şol kadar ‘âldür el-hak kubbe-i vâlâsı kim
Turesi 'arş-ı berîn üzre döşer ferş-i zılâl

Her müdevver câmı bir âyîne-i 'âlem-nümâ
Her münevver revzeni nezzâre-gâh-ı bî-misâl

Şemse-i tâk-ı münîfi reşk-i mâh-ı âsumân
Halka-i bâb-ı şerîfi gayret-i şekl-i hilâl

Hatt-ı fevk-i bâbı ta'vîz-i belâ-yı nâgehân
Vefk-ı nakş-ı tâkı hırz-ı âfet-i 'aynü'l-kemâl

Mezâkî Tarih Kt.6/4-5-6-9

Şair, bu kasrın kapısına gelenlerin refaha kavuştuğunu, Hz. Yusuf misâli padişahın bu kasra teşrîfini görenlerin burayı Züleyha’nın kasrıyla özdeşleştirdiğini söyleyerek herkesin burada gece gündüz eğlenmesini dilemiştir:

‘Âkıbet hep vâsıl-ı iksîr-i devlet oldılar
Eyleyenler ol der-i devlet-me‘âba rûy-mâl

Seyr idenler hak bu kim kasr-ı Züleyhâdur sanur
Anı teşrîf eyledükçe ol şeh-i Yûsuf-misâl

Böyle 'işret-gâh-ı zîbâda hemân her rûz u şeb
Turmayup 'ıyş eylesün ol husrev-i deryâ-nevâl

Ey Mezâkî hâtif-i kudsî didi târihini
Kasr-ı bâlâ menzil-i Sultân Murâd-ı bâ-kemâl (1033/1623)
Mezâkî Tarih Kt.6/14-19-20-25

Yahyâ, IV. Murad'a eğlence yeri olarak annesi Kösem Sultan'ın bir kasr yaptırdığını belirtip bu kasrın tarihini düşmüştür:

İdüpdür Hazret-i Sultân Murâd'a
Bu kasrı Valîde Sultân safâgâh

Didi Yahyâ anun târîh-i sâlin
Müzeyyen kasr olupdur bâreka'llâh (1035/1625)
Yahyâ Tarih Kt.4/1-2

Cevrî, "Târîh-i Kasr-ı Merhûm Cennet-mekân u Firdevs-âşiyân Sultân Murâd Han Bâ-fermân" başlığını taşıyan aşağıdaki tarih kıtasında IV. Murad'ın kalbe ferahlık veren bir kasr inşâ ettirdiğinden övgüyle bahsederek bu kasr için tarih düşmüştür:

Cenâb-ı Hazret-i Sultân Murâd-ı âsumân-mesned
Ki der-gâhı olur cây-ı şeref şâhân-ı zî-şâna

Sa'âdetle bu kasr-ı dil-küşâyâ eyledi bünyâd
N'ola hem-pâye olsa kadr ile taht-ı Süleymâna

Açılsun tab'-ı pâki gül gibi dâyim
Cemâl ile Sarây-ı Âmire dönsün gülistâna

Bu nüzhet-gâh-ı zîbânun didi târîhini Cevrî
 Zihî kasr-ı hümâyûn u bülend-eyvân-ı şâhâne (1046/1636)
 Cevrî Tarih Kt.6/1-4

“Târîh-i Kasr-ı Hümâyun” başlıklı tarih kıtasında bahsettiği kasrın mimarının IV. Murad olduğunu, onun bu bina ile birlikte mimarî alandaki hünelerini sergilediğini dile getiren Yahyâ, safâ bahşeden bu kasrın pencerelerini İskender’in aynası ile özdeşleştirmiştir:

Sultân Murâd ol şeh-i gâzî ki umarın
 ‘Ömrin ide sad sâlden Allâh ziyâde

Mî`mârı olup tab`-ı hümâyunı bu kasrun
 San`atların üstâdlara itdi ifâde

Hakkâ ki `aceb cây-ı safâ-güster olupdur
 Ebvâb-ı ferah dâ`im ola anda güşâde

Bir câmını âyîne-i Iskerder'e virmem
 Câm-ı Cem'e benzetsem olur lutf u safâda

Yahyâ didi târîhini ol kasr-ı latîfün
 Mevlâ müteyemmen ide Sultân Murâd'a (1046/1636)

Yahyâ Tarih Kt.8/1-5

Yukarıdaki tarih kıtasında IV. Murad’ın yaptığı kasrdan bahseden Yahyâ, “Târîh-i Kasr-ı Humâyûn” başlıklı tarih kıtasında ise padişah adına yapılan bir kasra yer vermiştir. Ancak kimin yaptırdığı belirtilmemiştir. Çok emek verilerek ve benzeri olmayan bir tarzla inşâ edilen bu kasrın IV. Murad’ın şanına layık olduğunu söyleyerek padişahın bu binayı mübarek bir kasr olarak nitelendirdiğini belirtmiştir:

Yapıldı çün bu kars şeh-i kâmkâr için
 Mi`mâr-ı fikr çekdi binâsında çok emek

Bu tarz-ı bî-nazîri pesend itdi her gören
Oldı uluvv-ı rütbesine mu`terif felek

Târîh için bu cây-ı safâ-bahş u dil-keşe
Sultân Murâd kasr-ı mübârek didi melek (1048/1638)
Yahyâ Tarih Kt.16/1-2-3

IV. Murad'ın yaptırdığı kasr ile ilgili birçok şairin tarih düştüğünü bildiren Tıflî, “Târîh-i Kasr-ı Sultân Murâd Han-ı Râbi Aleyhi'r-rahme” ve “Velehü Tarih-i Diğer Sultân Murâd Hân” başlıklı tarih kıtalarında padişahın kasrını anlatmıştır. Buna göre kasrın şemse şeklinde altın varaklı süslemeleri, lacivert renkli kubbesi vardır:

Yapdı bir kasr-ı zer-ender-zer k'anun
Eylesün her şemsesi hurşide nâz

Lâciverdî kubbe-i bâlâsına
Mâni-i hurşid çekmiş berg ü sâz

Didiler o kasra çok tarihler
Gerçi nice şâ'ir-i ma'nî-tırâz

Görmeyüp lâyık birin Tıflî didi
Kasr-ı Cennet Kâ'be-i ehl-i niyâz

Tıflî Tarih Kt.2/7-8-10-11

Cisr: Köprü anlamına gelmektedir.⁸ Yahyâ “Târîh-i Cisr” başlıklı tarih kıtasında IV. Murad'ın bir kulunun gönülden dualarla onun adına bir köprü yaptığını ve padişahın da güzellikle bunu kabul ederek o kulunun gönlünü hoş ettiğini bildirmiştir:

Bu cisri bir kulı yolında itdi pây-endâz
Derûn-ı dilden idüp ol şehe nisâr-ı dürûd

⁸ Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. (Yirmi Üçüncü Baskı). Ankara:Aydın Kitabevi Yayınları,144.

Çün itdi hüsn-i kabûl ile hâtırın tatyîb
Anunla eyledi kasd-ı takarrub-i ma`bûd

Sımâh-ı cânuma hâtıfdan irdi bu târîh
Ola bu cisri karîn-i kabûl-i Rabb-i Vedûd (1043/1633)
Yahyâ Tarih Kt.7/3-4-5

Şekil 15.3. Sultan IV. Murad Köprüsü⁹

Han: IV. Murad'ın vezirlerinden Bayram Paşa ve Mustafa Paşa onun adına han yaptırmışlardır. Yahyâ “Târîh-i Hân” başlığını taşıyan 13. tarih kıtasında Vezir-i Azam Bayram Paşa'nın padişaha gönülden bağlı olduğunu ve yaptırdığı bu hanı IV. Murad'a hediye ettiğini belirtmiştir:

Şehen-şâh-ı cihân Sultân Murâd'un
Sa`âdet tâcı konmuşdur serinde

⁹ İnternet: Sultan IV. Murad Han. Web: <http://www.devletaliyyei.com/osmanli-devleti-sultanlari/sultan-iv-murad-han-1271.html> 15 Ekim 2014'te alınmıştır.

Vezîr-i a‘zamı Bayrâm Pâşâ
Sadâkatle kul olmışdur derinde

Bu mülki pâdişâha itdi ihdâ
Zemîn öpdi huzûr-ı enverinde

Anun târîhi emr olunca Yahyâ
Didüm bu hân hakkâ ey yerinde (1048/1638)

Yahyâ Tarih Kt.13/1-4

“Târîh-i Hân” başlıklı diğer tarih kıtasında Yahyâ, Silâhdâr Mustafa Paşa’nın yaptırdığı handan bahsetmiştir. Şair, padişahın ikinci veziri olan Mustafa Paşa’ya övgülerde bulunmuş ve onun da padişah adına bir han inşâ ettirerek büyük bir hayr işlediğini dile getirip tarih düşmüştür:

Hazret-i Sultân Murâd-ı dîn-penâh
Dâ`im olsun kâm-bahş ü kâm-rân

Mustafâ Pâşâ silâhdâr-ı kerîm
Ol vezîr-i sâni-i şâh-ı cihân

Ol şeh-i gâzî-i `âlî-himmetün
Mazhar olsun lutfına her vakt ü ân

Bâ`is oldı böyle bir hayr itmege
İtdügi in`âm ü lutf-ı bî-kerân

Devletinde itdi bu hânı binâ
Ola makbûl-ı Hudâ-yı müste`ân

Didi Yahyâ ana târîh-i tamâm
Bâreka'llâh bî-bedel oldı bu hân (1048/1638)

Yahyâ Tarih Kt.15/1-2-3-4-5-6

Çeşme: Cevrî “Târîh-i Çeşme” başlıklı aşağıdaki tarih kıtasında IV. Murad’ın sadrazamlarından Mustafa Paşa’nın padişah adına bir çeşme yaptırdığını ve padişaha hediye ettiğini söyleyerek tarih düşmüştür:

Hazret-i Sultân Murâdun sadr-ı ‘âlî-rütbesi
Mustafâ Paşa bu ‘ayn-ı pâki çün itdi binâ

Kıldı ihda hak-ı pâ-y-ı pâdişâh-ı ‘âleme
Mazhar-ı lutf-ı kabûl-i şehriyâr olsa sezâ

Hızr içüp âb-ı latîfin hem didi târîhini
Çeşme-i dil-cû zihî mâ’ü’l-hayâtı cân-fezâ (1048/1638)

Cevrî Tarih Kt.75/1-2-3

Kandilli Sarayı: Nef’î “Kasîde Der Ta’rîf-i Kandilli-i Pâdişâh-ı Kışver-sitân Hazret-i Sultân Murâd Hân” başlıklı kasidesinde Kandilli Sarayı’ndan bahsetmiştir. Cennet kadar güzel, safâ bahşeden, altın varaklı bu kasrın Çin ressamalarını kıskandıracak güzellikte bir sanat eseri olduğunu söylemiştir. Parlak mermerleri, güzel bir havuzu, güneş şeklinde şeffaf resimleri ve şahnişini bulunan bu sarayı Cafer Paşa’nın padişah adına yaptırdığını belirten şair, böyle bir bina yapmanın ayrı bir keramet olduğunu dile getirmiştir:

Cennet olmuş turalım var mı aceb cennetde
Böyle bir kasr-ı safâ-güster-i turfa-âyîn

Böyle bir kasr-ı zer-ender-zer-i pür-san’at kim
Reşk eder hâme-i nakkâşına sûret-ger-i Çîn

Nedir ol mermer-i berrâk ile ol havz-ı latîf
Nedir ol şemse-i şeffâf ile ol şah-nişîn

Mâlik-i bahr-ı kerem hazret-i Ca’fer Paşa
Kim eder mâ-melekin çarh-ı reh-i devlet ü dîn

Hakk mu‘în ola hemân özge kerâmetdir bu
Yoksa bu himmete mümkün değil aslâ tahmîn

Yaptıra pâdişeh-i âleme bir böyle sarây
Hem donanma çıkarıp ede cihânı tezyîn

Nef‘î K.46/10-11-18-20-21-22

16. HASTALIĞI VE ÖLÜMÜ

Sultan IV. Murad, Silâhdar Bosnalı Mustafa Paşa ile Emirgüne Han Oğlu Yusuf Paşa'nın etkisiyle fazla içkiye, zevk ve eğlenceye düşmüştür. Bu nedenle vücudu yıpranan padişahın sağlığı bozulmaya başlamıştır. İlk olarak Revan seferinde rahatsızlanan ve Bağdat seferinde rahatsızlığı artınca taht-ı revanla seyahat etmek zorunda kalan IV. Murad damla(gut) hastalığına¹ yakalanmıştır.²

En fazla ayak başparmağı tabanındaki tarak kemiği-parmak kemiğinde ortaya çıkan bu hastalığın muhtemelen ilk belirtilerinden olan ayak ağrısının IV. Murad'da görülmesi üzerine Cevrî padişah için “Merhûm Fîrdevs-âşiyân Sultân Murâd Hânun Def‘a-i Ulâda Ayağı Ağırıp Sıhhat Buldukda Dinmişdür” başlığını taşıyan bir kaside yazmıştır. Sıhhatnâme türünde yazılan ve aşağıda ilk 5 beytine yer verilen 63 beyitlik bu kasidede IV. Murad'ın ayağındaki rahatsızlık ile ilgili ayrıntılı bilgi yoktur. Bu kasidede şair, IV. Murad'ı çeşitli yönleriyle övmüştür:

Minnet Allâh'a yine husrev-i dîn-i İslâm
‘Alem-i Ahmed-i Muhtâr gibi itdi kıyâm

Ser-firâz olsa n'ola râyet-i dîn ü devlet
Dest-gîr oldı şehanşâha yine Rabb-ı enâm

Kadem-i pâkine yüz sürdi nesîm-i sıhhat
Yaraşur sidre vü tâbâ gibi eylerse hırâm

Getürüp kuvveti bâzûya ifâkat âhır
Kaldırınca ayağa ol şehi itdi ikdâm

¹ Damla(Gut) hastalığı (ayak başparmağını da kapsadığında podagra olarak bilinir), ayırt edici özelliği tekrarlayan akut enflamatuvar artrit-kırmızı renkli, hassas, sıcak, eklem şişliği-olan bir tıbbi durumdur. En sık etkilenen bölge, ayak başparmağının tabanındaki tarak kemiği-parmak kemiği eklemidir. Bununla birlikte kireçlenme, böbrek taşı veya ürat nefropati şeklinde de var olabilir. Bu hastalığın sebebi kanda ürik asit düzeylerinin yükselmesidir. Ürik asit kristalleşir ve kristaller eklemlerde, tendonlarda ve çevre dokularda birikir. (İnternet: Gut Hastalığı Web: http://tr.wikipedia.org/wiki/Gut_hastal%C4%B1%C4%9F%C4%B1 19.09.2014'te alınmıştır.)

² Uzunçarşılı İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi III*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu, 587; Evliyâ Çelebi, (1999). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi I. Kitap*. (Haz. Orhan Şaik Gökyay). İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 124.

Eser-i dâğ değil pây-ı hümâyûnında
Ayağın öpdi şifa hıdmetin idince kıyâm

Cevrî K.6/1-2-3-4-5

Şiddetli baş ağrısı ve titreme ile kendini hissettiren hastalık sebebiyle yatağa düşen IV. Murad'ın İstanbul'da Ramazan ayında daha şiddetli şekilde hastalanması sonucu hayatından endişe edilmeye başlanmıştır. Bayramda (1 Şevval 1049/25 Ocak 1640) devlet büyüklerinin el öpme merasimine katılan padişahın bu günden sonra sağlığı daha da bozulmuştur ve hekimler hiçbir çare bulamamıştır. Şubat ayı başlarında daha da ağırlaşan IV. Murad tamamen mecalsiz kalmış ve ölüm belirtileri gözlenmeye başlanmıştır. Henüz yirmi sekiz yaşında olan IV. Murad, 16 Şevval 1049/8-9 Şubat 1640 Perşembe gecesi İmam Yusuf Efendi Yasin-i Şerif okuduğu sırada Kelime-i Şahadet getirerek vefat etmiştir. Silahdar Siyavuş Ağa, Çuhadar ve Hasoda hademeleri padişahın cesedini örtmüşlerdir.³

Sultan IV. Murad'ın ölümü üzerine Sultan İbrahim tahta çıkarılmıştır. Babası Sultan I. Ahmed'in türbesinde bir mezar hazırlanan padişahın cenaze namazını Şeyhülislâm Yahya Efendi kıldırmıştır. Sadrazam, şeyhülislam ve dârüssaâde ağası, diğer erkân ile birlikte tabutu namazdan sonra yeniçeri ocak ağaları ve çavuşların önünde hazır bulunduğu Ortakapı'dan çıkarmışlardır. Padişahın seferlere giderken bindiği atlar tabutunun önünde tersine eğilenmiş olarak yürümüştür ve büyük bir merasimle IV. Murad defnedilmiştir. (9 Şubat 1640).⁴

17. yüzyılda sadece dramatik bir şekilde vefat eden II. Osman için Atâyî tarafından mersiye yazılmıştır.⁵ Bu sebeple taranan divanlardan da elde edilen bilgiye göre IV. Murad'ın ölümü üzerine mersiye yazılmamıştır. Sadece Cem'î onun ölümü üzerine tarih düşmüştür:

³ Kâtip Çelebi, (1286). *Fezleke, II*, Süleymaniye Kütb., Esad Ef., Nr:2168, 271b; Nâimâ, M. (1281). *Tarih-i Nâimâ III*. İstanbul, 445; Solakzâde, M. H. (1298). *Tarih-i Solakzâde*. İstanbul, 766; Baysun, M. C. (1960). *Murad IV*. (Sekizinci Cilt). İstanbul:TDVİA, 640; Danişmend, İ. H. (1961). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi III*. İstanbul, 382-383; Hammer, J. V. P. (1990). *Büyük Osmanlı Tarihi V*. (Yay. Haz.Mümin Çevik-Erol Kılıç). İstanbul, 278; Aksun, Z. N. (1994). *Osmanlı Devletinin Tahlihi Tenkitli Siyasî Tarihi II*, İstanbul:Ötüken Neşriyat, 159; Itzkowitz, N. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu ve İslamî Gelenek*. (Çev. İsmet Özel). (İkinci Baskı). İstanbul: Şûle Yayınları, 114; Altınay, A. R. (1998). *Eski İstanbul*. (Yay.Haz. Sami Önal), İstanbul: İletişim Yayınları, 35; Arkun, K. (2009). *Dünyaya Nizam Verenler Sultan IV. Murat Han 17. Osmanlı Padişahı 83. İslam Halifesi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Akademisyen Yayınevi, 229.

⁴ Baysun, a.g.a.m. (1960), 644.

⁵ İsen, M. (1994). *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*. (İkinci Baskı). Ankara:Akçağ Yayınları, 62.

Sultân Murâd-ı kâm-bîn ol fâtih-i Êrân-zemîn
O hâmî-i şer' -i mübîn ol pâdşâh-ı dîn-penâh

Her canibe rahşın sürüp bâkî deġül dünyâ görüp
Oldı cihân terkin urup semt-i bekâya rû-be-râh

Gerdûnı hengâm-ı sefer çetr itmeyen vâlâ-güher
Zîr-i zemînde hayflar şimdi yatur bî-bârgâh

Ol pâdişâhı yâd idüp eltâfını ta'dâd idüp
Halk-ı cihân feryâd idüp gerdûna çıkdı dûd-ı âh

Ey çarh-ı dûn-ı bî-âmân havfum odur bir gün hemân
Zor nefes ile kehkeşân ber-bâd ola çün berkgâh

Bu mâtemi gûş eyleyüp Cem'i didi târîhini
Sultan Murâd kâm-cû-yı firdevsi kıldı cilve gâh (1049/1639)
Cem'î Tarih Kt.15

Cem'î divanında yer almayan aşağıdaki kıta ise “Mersiye-i Merhûm Gâzî Murâd Hân” başlığında Evliyâ Çelebi'nin Seyâhatnâme adlı eserinde yer almıştır⁶:

Dâd elinden bî-bekâ gerdiş-i devvâr âh-dâd
Sen murâdın aldın ammâ halkı etdin nâ-Murâd

Böyle bir şîr-i Hudâ'yı hâke saldın âh-kâr
Kime dâd etsen elinden kim ede feryâd [u] dâd

Cem'î Tarih Kt.4

⁶ Evliya Çelebi, a.g.e. (1999), 124.

17. SONUÇ

Çalışmamız doğrultusunda taranan 17. yüzyılda yazılmış 70 divândan Nâdirî (ö.1036/1626), Hâletî (ö.1041/1631), Atâyî (ö.1045/1635), Mantıkî (ö.1045/1635), Nef'î (ö.1045/1635), Yahyâ (ö.1054/1644), Sabrî (ö.1055/1645), Fehîm-i Kadîm (ö.1057/1647), Bahâyî (ö.1064/1654), Cevrî (ö.1064/1654), Şehrî (ö.1070/1660), Tıflî (ö.1070/1660), İsmetî (ö.1075/1665), Nâ'ilî (ö.1076/1666), Cem'î (ö.1078/1668), Neşâtî (ö.1083/1673), Nâmî (ö.1083/1673), Mezâkî (ö.1086/1676), Nâbî (ö.1123/1712), Sâbit (ö.1123/1712), Vahyî (ö.1130/1718), Rezmî (ö.1131/1719), Süheylî (IV.Murad dönemi), Allâme Şeyhî divânı olmak üzere 24'ünde IV. Murad'la ilgili şiirler tespit edilmiştir.

Yukarıda adı anılan 24 divânda IV. Murad'ın doğumundan, Osmanlı tahtına çıkışından, saltanatı dönemindeki iç meselelerle mücadelesinden, kahve/kahvehâne, içki ve tütün yasaklarından, Lehistan meselesi, Revan seferi ve Bağdat seferi olmak üzere askerî başarılarından, şahsiyetinden, çocuklarından, edebî muhitinden, şairliğinden ve şiirlerinden, hattatlığı ve mûsikî-şinaslığından, kişisel eşyalarından, spor faaliyetlerinden, at biniciliği ve atlarından, yaptırdığı mimarî eserlerden, hastalığı ve ölümünden bahsedilmiştir.

IV. Murad'la ilgili şiirlerin yer aldığı divânlarda padişahın doğumuyla ilgili ayrıntılara yer verilmeden ona övgülerde bulunulmuştur. IV. Murad'ın da diğer Osmanlı padişahları gibi tahta çıkarken hutbe okutup sikke bastırıldığı, cülus bahşişi dağıttığı ve kafes sistemi ile tahta çıktığı tarihî kaynaklarda yer aldığı gibi taranan divânlarda da mevcuttur.

Osmanlı Devleti için büyük bir öneme sahip olan Bağdat ve Revan'ın fethedilmesi, Lehistan krizinin çözülmesi bu dönem şairlerinin de dikkatini çekmiş ve divân şiirlerine konu olmuştur. IV. Murad'ın askerî başarılarını anlatan şiirlerde Osmanlı Devletinde bir gelenek olan sefer zamanına fal baktırılarak karar verilmesi gibi tarihî kaynaklarla örtüşen bilgilerin yanında Revan seferinde hendek kazılarak kalenin fethedilmesi ve tüfek kullanılması gibi savaş taktikleri tarihî kaynaklarda yer almayıp sadece divânlarda tespit edilen ayrıntı bilgilerdir.

Saltanatı dönemindeki iç meselelerle mücadele eden IV. Murad'ın Kadızâdeliler ve Sivasîlere karşı tutumuna divânlarda çok ayrıntılı yer verilmemesine rağmen saltanatı döneminde getirdiği yasaklarla bilinen IV. Murad'ın kahve/kahvehâne, tütün ve içki yasakları tarihî kaynaklarda yer aldığı gibi 17. yüzyıl divânlarında da zikredilmiştir.

Divânını incelediğimiz şairler IV. Murad'ın yasaklarını şiirlerinde söz konusu ederken onun bu tutumunun yanında olmamışlardır.

Tarihî kaynaklardaki bilgiye paralel olarak, divânlarda IV. Murad'ın “adaleti”, “öfkesi” ve “cömertliği” dile getirilmiştir ve en çok da “adaleti” üzerinde durulmuştur. Padişah, şahsiyetinin anlatıldığı şiirlerde Hz. Yusuf, Hz. Ebubekir, Hz. Süleyman, Hızır, Kahraman, Nüşirevân, Rüstem gibi tarihî ve mitolojik şahsiyetlerle özdeşleştirilmiştir.

Birçok çocuğunun olduğunu tarihî kaynaklardan öğrendiğimiz IV. Murad'ın Şehzade Mahmud, Şehzade Muhammed, Safiye Sultan ve Rukiye Sultan isimli çocuklarının adları divânlarda geçmiştir. Ayrıca divânlardan elde edilen bilgilere göre ise padişahın Mahmud ve Muhammed adında ikiz şehzadeleri olmuştur ve Safiye Sultan hamileyken, Rukiye Sultan ise vebadan ölmüştür.

Yahyâ, Cevrî, Mezâkî, Nef'î, Süheylî ve Atâyî divânlarında IV. Murad'dan sıkça bahsedilmiştir. Bu nedenle bu divânlar padişahın edebî biyografisi oluşturulurken en önemli kaynaklar olmuştur. Tespit edilen bu divânların sahipleri IV. Murad'ın edebî muhitini oluşturan şairler olup onunla ilgili her ayrıntıyı şiire taşımışlardır. Ancak Tıflî IV. Murad'ın edebî muhitinde yer almasına rağmen onun divânında padişahla ilgili çok az bilgi tespit edilmiştir. Ayrıca ilime ve sanata büyük önem veren padişah, şairleri her zaman koruyup desteklemiş ve onları lütfuyla ihya etmiştir. Padişahın yakınında bulunan bu şairler onun sohbet meclislerine katılmışlardır. Bu sebepledir ki 17. yüzyıl divânlarında IV. Murad önemli bir yere sahiptir.

Kaynaklara göre 300 varak divânı bulunan IV. Murad'ın divânının kaybolması üzerine şiirleri günümüze kadar ulaşmamıştır. Ancak tarihi kaynaklarda yer almayı sadece taranan divânlardan elde edilen bilgilere göre ise Yahya, divânında padişahın gazeline tahmis yazmıştır ve böylelikle padişahın bir şiiri tespit edilmiştir. Ayrıca Süheylî'nin “eyle” redifli kasidesini IV. Murad'ın gazel/kasidesine nazire olarak yazdığını belirtmesinden yola çıkarak padişahın “eyle” redifli bir gazel/kasidesi olduğu söylenebilir.

Taranan divânlarda talik yazı yazmada usta olan IV. Murad'ın hattatlığını anlatan Nef'î'ye ait bir mesnevi tespit edilmiştir. “Şah-Murad” mahlasıyla besteler yapan IV. Murad'ın 15 hanendesinden bahseden bir kaside Cevrî divânında yer almıştır. Kasidede yer alan bu hanendelerin büyük bir kısmından kaynaklarda bahsedilmemiştir.

17. yüzyıl divânlarında IV. Murad'ın kıyafetlerinden bahsedilmemekle birlikte kılıç, mızrak ve hançerini anlatan birçok beyit yer almıştır. Padişahın kişisel eşyalarına yer verilen bu çalışmada tarihî kaynaklarda bulunmayan sadece Cevrî divânında yer alan

matla/kıtarlar neticesinde onun kadehi, kadeh örtüsü, kemeri, eldiveni, sorgucu ve arabası hakkında bilgi sahibi olunmuştur.

Sultan IV. Murad'ın spor faaliyetlerinden “cirit”, “ok” ve “gürz” atıcılığı ile tüfek kullanmadaki ustalığı divânlarda söz konusu edilmiştir. Tarihî kaynaklarda bu sporlar ile ilgili verilen ayrıntılar divân şiirinde de işlenmiştir. IV. Murad'ın spor faaliyetleriyle ilgili tarihî kaynaklardaki bilgi ile edebî kaynaklardaki bilgi uyuşmaktadır.

At biniciliğindeki ustalığı tarihî kaynaklarda ve divânlarda zikredilen IV. Murad'ın birçok atının olduğu bilinmesine rağmen bunların bir kısmı ile ilgili ayrıntılar sadece divân şiirinde yer almıştır. Özellikle Nefî'nin kasidesinden yola çıkarak padişahın Arslan Dorusu, Ağa Alcası, Bâd-ı Sabâ, Cebeli Doru, Celalî Yağızı, Dağlar Delisi, Edhem, Evren, Habib-i Siyah, Kapıağası Dorusu, Kayışlıoğlu Dorusu, Mercân, Saçlı Doru, Sürâhî, Şam Alcası, Tayyâr, Tuma isimli 17 tane atı ve bunların kendilerine has özellikleri hakkında bilgi edinilmiştir.

“Bağdat Fatihî” olarak anılan IV. Murad'ın yaptırdığı Bağdat ve Revan köşklerine divânlarda yer verilmemiştir. Ancak taranan divânlardan elde edilen bilgilere göre IV. Murad kendisi Hasodayı, İmam-ı Azam'ın ve Abdülkadir Geylanî'nin türbelerini tamir ettirmiş, çeşitli kasırlar yaptırdığı gibi annesi Kösem Sultan da onun adına bir kasır yaptırmıştır ancak bu kasırların isimleri şiirlerde belirtilmemiştir. Ayrıca padişahın bir kulu onun için bir köprü yaptırmış, vezirlerinden Bayram Paşa ve Mustafa Paşa onun adına hanlar inşa ettirmiş ve yine Mustafa Paşa padişah adına bir çeşme yaptırmıştır. Boğaz'daki önemli yapılardan biri olan Kandilli Sarayı'nı da Cafer Paşa padişah için inşa ettirmiştir. Yaptırılan bu mimarî eserler ile ilgili bilgiler tarihi kaynaklarda yer almakla birlikte ayrıntılı bir şekilde divân şairlerinin şiirlerinde de işlenmiştir.

Divânlarda IV. Murad hakkında yazılan bir mersiye tespit edilmemiştir. 17. yüzyılda genel olarak mersiye yazımında görülen düşüş ve sadece dramatik bir şekilde vefat eden II. Osman için mersiye yazılması bunu sebepleri arasında sayılabilir. Ölümü üzerine mersiye yazılmayan ve damla (gut) hastalığı sebebiyle vefat eden IV. Murad'ın hastalığının ayrıntılarından divânlarda bahsedilmemiştir. Padişahın ayak ağrısının söz konusu edildiği sadece Cevrî divânında sıhhatnâme türünde yazılan bir kaside tespit edilmiştir. Ayrıca tarihî bilgiyle paralel olarak Sultan IV. Murad'ın ölümüyle ilgili Cem'î tarih düşmüştür.

Tarih boyunca birçok edebiyat eseri meydana gelmiştir. Bunların arasında Divân şiiri de tarihin önemli bir kısmına kaynaklık etmektedir. Divân şairleri yaşadıkları dönemlerin sosyo-kültürel ve siyasî yapısını, toplum hayatını şiirlerinde ele alarak edebî

bir eser oluşturmanın yanında tarihî bir kaynak da meydana getirmişlerdir. Ayrıca Divân şiirinde işlenen bilgilerin tarihî kaynaklarla tutarlı olması ve bununla birlikte kaynaklarda yer almayan birçok ayrıntının sadece divânlarda zikredilmesi, Divân şiirinin tarih disiplini açısından önemli bir kaynak olduğunu da göstermektedir. Bu sebeple Osmanlı Devletinin 17. yüzyıl padişahlarından biri olan IV. Murad, Divân şiiri çerçevesinde ele alınmıştır.

Bu tez çalışmasında Divân şiiri ile tarih disiplini arasındaki önemli ilişkiye dikkat çekilerek, IV. Murad'ın bütün tarihî yönlerinin şiire yansıdığı gösterilmiştir. IV. Murad'a ve yaşadığı döneme sadece tarihçiler gözüyle değil de edebiyatçılar gözüyle de bakmak tarihe yeni bir bakış açısı kazandıracaktır. Bu nedenle bir tarihçinin tarih alanında yaptığı çalışmalarda edebî metinleri göz ardı etmemesi gereklidir.

KAYNAKLAR

- Ak, C. (2001). *Şair Padişahlar*, Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akkuş, M. (1993). *Nef'î Divânı*, Ankara:Akçağ Yayınları.
- Aksun, Z. N. (1994). *Osmanlı Devletinin Tahlili Tenkitli Siyasî Tarihi II*, İstanbul:Ötüken Neşriyat.
- Ali Emiri, (1335). Kadı-zâde Şeyh Mehmed Efendi'nin IV. Murad'a Sunduğu Kaside. *TOEM*, 2(14).
- Ali Ufkî, (1976). *Mecmuâ-i Sâz ü Söz*. (Haz. Şükrü Elçin), İstanbul.
- Altınay, A. R. (1998). *Eski İstanbul*. (Haz. Sami Önal), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altuner, (Uzer) N. (1989). *Safayî ve Tezkiresi III*, Yayınlanmamış doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arkun, K. (2009). *Dünyaya Nizam Verenler Sultan IV. Murat Han 17. Osmanlı Padişahı 83. İslam Halifesi*. (1. Baskı). İstanbul: Akademisyen Yayınevi.
- Aslantaş, G. (1994). *Vecîhî, Hayatı, Eserleri ve Divânı'nın Tenkitli Metni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ayan, H. (1981). *Cevrî, Hayatı, Edebî Kisiliği, Eseleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Bakla, E. (2007), *Tophane Lüleçiliği*, İstanbul:Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul.
- Baysun, M. C. (1960). *Murad IV*. (Sekizinci Cilt). İstanbul:TDVİA.
- Bilkan, A. F. (1997). *Nâbî Dîvânı I-II*. İstanbul:Miilli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Bilkan, A. F. (2005). XVII. Yüzyılda Medrese ve Tekke Mücadelesinin Osmanlı Şiirine Yansıması. *Osmanlı Araştırmaları XXVI*, İstanbul, 119-132.
- Bulan, H. İ. (1995). *Taybî Mehmet Çelebi, Hayat-Eserleri-Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Tenkidli Metni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Coşkun, A. O. (1990). *Sîmkeş-zâde Feyzî Divânı (İnceleme-Metin-İndeks)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çabuk, V. (1999). *Büyük Osmanlı Tarihi V*. (Birinci Baskı). İstanbul: Emre Yayınları.
- Çağlayan, N. (2007). *Nisârî Divânı (İnceleme-Metin)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Çağlı, A. (1990). *Vişnezâde İzzetî (Hayatı, Edebî Kisiliği ve Divânı'nın Tenkitli Metni)*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Çakır, Z. V. (1998). *Hevâyî (Kuburi-zade) Divânı'nın Tenkitli Metni ve İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Çavuşoğlu, S. (2001). *Kadıızâdeliler*. (Yirmi Dördüncü Cilt). İstanbul:TDVİA.
- Çelen, A. (1994). *Kelîm Hayatı, Eserleri ve Divânı'nın Tenkitli Metni*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çınar, B. (2000). *Tıflî Ahmed Çelebi Hayatı Edebî Kisiliği Eserleri ve Divânı'nın Tenkitli Metni*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Çıpan, M. (2003). *Fasîh Divânı İnceleme Tenkitli Metin*. İstanbul:Milli Eğitim Bakanlığı.
- Çöplüoğlu, F. (2006). *Fevzî (17.yy) Divânı Tenkitli Metin İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Danişmend İ. H. (1961). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi III*. İstanbul.
- Darıcık, M. (2007). *Nazîf Divânı (Transkripsiyonlu Çeviri ve Metin İnceleme)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Demirel, Ş. (1999). *17. Yüzyıl Şairlerinden Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi), Hayatı, Sanatı, Divânı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Deniz, S. (2005). *Tecellî ve Divânı*. İstanbul:Veli Yayınları.
- Deniz, S. (2008). Kadızâde Mehmed İlmî'nin Sultan IV. Murad İçin Yazdığı Manzum Duânâme'si. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1, 9-40.
- Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. (Yirmi Üçüncü Baskı). Ankara:Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dirican, E. (2007). *Sehmî Divânı İnceleme, Metin, Dizin*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, G. (2003). *Tâ'ib Mehmed Çelebi ve Divânı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doğmuş, L. (2002). *Türkiye'de XVII. Yüzyıldaki Dinî Çatışmalara Sosyolojik Bir Bakış (Kazâdeliler-Sivâsîler)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Dönmez, A. (1999). *Âzîm Divânı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Eğri, A. (2006). *17.Yüzyıl Şairlerinden Hikmetî ve Divânı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Ekici, H. (2006). *Sahhâf Rüşdî ve Dîvânî'nin Tenkitli Metni*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Ercan, Ö. (2003). *Pesteli Hisâlî Dîvânı Tahlili (İnceleme-Metin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Erdoğan, K. (1998). *Niyâzî-i Mısrî Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erkul, R. (2000). *Manisalı Birrî Mehmed Dede, Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Dîvânı*. Manisa: Manisa Valiliği Yayınları.
- Erol, E. (1994). *Sükkerî, Hayatı, Edebî Kisiliği ve Divânı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Ersöz, G. E. (2007). *Ni'metî Divânı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Esir, H. A. (1994). *Hâfız-zâde Seyyid Mehmed Sadi Çelebi Divânı (İnceleme Metin-Sözlük-İndeks)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Evliya Çelebi, (1986). *Seyahatnâme I*. (Haz. Mümin Çevik), İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Evliya Çelebi, (1998). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi I*. (Haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yüzel Dağlı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Evliya Çelebi, (1999). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi I. Kitap*, (Haz. Orhan Şaik Gökyay). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1983). *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*. (İkinci Baskı). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Gülhan, A. (1989). *Nâzikî Divânı Karşılaştırmalı Metin*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Gülнар, Ö. (1996). *Hüsâm-zâde Feyzî Divânı İnceleme-Metin*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Gündoğdu, C. (1999). XVII. Yüzyıl Osmanlısında Siyasi Otoritenin Ulemâ-Sûfi Yaklaşımına Dair Bir Örnek: IV. Murat-Kadızâde-Sivâsî. *Dini Araştırmalar*, 2(5).
- Gürbüz, M. (2005). *Rezmî Divânı (İnceleme-Metin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Haig, T. W. (1970). *Şah Cihan*. İstanbul: TDVİA, XI.
- Hamami, E. (2001). *Râmî Divânı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hammer, J. V. P. (2005). *Osmanlı Tarihi II*. (4. Baskı). (Çev.: Mehmet ATA). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Hammer, J. V. P. (1990). *Büyük Osmanlı Tarihi, V*, (Haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç), İstanbul: Üçdal Neşriyat.

- Harmancı, M. E. (2007). *Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethüdâ Divân*. Ankara:Akçağ Yayınları.
- Horata, O. (1987). *Nedîm-i Kadîm Dîvânçesi*. Ankara:Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Itzkowitz, N. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu ve İslamî Gelenek*. (Çev. İsmet Özel). (İkinci Baskı). İstanbul: Şûle Yayınları.
- İnalçık, H. (1967). Adaletnâmeler, Belgeler, *Türk Tarih Kurumu Dergisi*, 2(3-4).
- İnternet: Gut Hastalığı Web: http://tr.wikipedia.org/wiki/Gut_hastalığı 19 Eylül 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Hasoda. Web: <http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/hasoda> 15 Ekim 2014'te alınmıştır.
- İnternet: IV. Murad. Web: http://tr.wikipedia.org/wiki/IV._Murad 10 Ekim 2014'te alınmıştır.
- İnternet: IV. Murad'ın Kaftanı. Web: <http://gizlenentarihimiz.blogspot.com.tr/2010/10/iv-muradn-kaftan.html> 28 Eylül 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Kafes Sistemi. <http://www.uludagsozluk.com/k/kafes-sistemi> 28 Eylül 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Matrak. Web: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Matrak>- 24 Eylül 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Sultan IV. Murad Han. Web: <http://www.devletialiyeyi.com/osmanli-devleti-sultanlari/sultan-iv-murad-han-1271.html> 28 Eylül 2014'te alınmıştır.
- İpekten, H. (1974). *İsmetî Divânı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- İpekten, H. (1990). *Nâilî Divânı*. Ankara:Akçağ Yayınları.
- İsen, M. (1994). *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*. (İkinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, M., Bilkan, A. F. (1996). *Sultan Şairler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kahraman, A. (2002). İshak-zâde Zuhûrî Divânı (İnceleme-Metin). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kaplan, M. (1996). *Nesâtî Divânı*. İzmir:Akademi Kitabevi.
- Kaplan, Y. (2008). *17. Yüzyıl Şairlerinden Fevzî Dîvânı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Karacan, T. (1991). *Bosnalı Alaaddin Sâbit Divân*. Sivas:Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Karaköse, S. (1994). *Nevizâde Atâyî Divânı Kısmî Tahlil-Metin*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

- Kasır, H. (1990). *Sabrî Mehmed Şerîf Divânı (İnceleme Karşılaştırmalı Metin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kâtip Çelebi, (1286). *Fezleke, II*, Süleymaniye Kütüb., Esad Ef., Nr:2168, 262a.
- Kâtip Çelebi, (1993). *Mizânü'l-Hak Fî İhtiyâri'l-Ahak*. (Haz. Orhan Şaik Gökyay). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kavruk, H. (2001). *Şeyhüslislâm Yahyâ Divânı*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- Kaya, B. A. (2003). *Azmî-zâde Hâletî Dîvânı: C.I: Hayatı Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni (Introduction and Critical Edition of His Divan), C.II: Giriş ve Divân'ın Tıpkıbasımı: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 894. (Introduction and Facsimile Edition of Manuscript Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 894*, Harvard.
- Kaya, B. (1991). *XVII. Yüzyıl Divân Şairi Mantikî Ahmet Efendi Divânçesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaya, B. (2008). *Divan Şiirinde At*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Keskin, N. İ. (2009). *Sosyal Hayatın 17.yy. Divan Şiirine Yansımaları ve Anlam Çerçevesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kızılbâş. (1967). *İslam Ansiklopedisi. (Cilt 6)*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Kocatürk, V. M. (1957). *Osmanlı Padisahları*, Ankara.
- Koçi Bey, (1972). *Koçi Bey Risalesi. (Birinci Baskı)*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Koparan, B. (1995). *Cem'î, Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divânı'nın Tenkitli Metni*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Külahlıoğlu, M. (1997). *Kadrî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Transkripsiyonlu Metni*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Külekçi, N. (1985). *Gani-zâde Nâdirî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserler: Divânı ve Şeh-nâmesinin Tenkitli Metni*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Macit, M. (2010). Söz Meydanının Usta Binicisi : Nef'î, *Dil ve Edebiyat*, 21, 14-27.
- Meriç, R. M. (1952). Osmanlılar Devri Türk Musikisi Tarihi Vesikaları. *Musiki Mecmuası*, 53, 156. (Topkapı Sarayı Arşivi, Hazine-i Evrak, Nr.10148'den.

- Mermer, A. (1991). *Mezâkî, Hayatı, Edebî Kisiliği ve Divânı'nın Tenkitli Metni*. Ankara:Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Mermer, A. (2002). *Vecdî ve Divânçesi*. Ankara:Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mîr İmâd. (1972). *Türk Ansiklopedisi. (Cilt 20)*. Ankara:Millî Eğitim Basımevi.
- Murad IV (1993). *Osmanlı Ansiklopedisi Tarih/Medeniyet/Kültür (Cilt 4)*, İstanbul:Ağaç Yayıncılık.
- Murad IV (1994). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (Cilt 5)*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı'nın Ortak Yayını.
- Murad IV (1999). *Osmanlı Ansiklopedisi (Cilt 4)*, İstanbul:İz Yayıncılık.
- Müneccimbaşı, A. (1237). *Tarih-i Müneccimbaşı, III*. Terc. Nedim Efendi, İstanbul.
- Nâimâ M. (1968). *Nâimâ Tarihi II*. (Haz. Zuhurî Danışman). İstanbul.
- Nâimâ, M. (1281). *Tarih-i Nâimâ III*. İstanbul.
- Ocak, A. Y. (1979-1983). XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Dinde Tasfiye (Pürütanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış, "Kadızedeliler Hareketi". *Türk Kültürü Araştırmaları*, 19(1-2).
- Okatan, H. İ. (1995). *Kafzâde Fâizî Hayatı, Eserleri, Tenkitli Divân Metni*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ölmez, A. (1995). *Behcetî Hüseyin Efendi Divan, Hayatı, Eserleri ve Divânı'nın Tenkitli Metni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Özcan, N. (1997). *Hasan Ağa, Benli*. İstanbul:TDVİA, XVI.
- Özçelik, H. K. (2014). *Kaside ile Gazel Arasında Divan Şiirinde Müzeyyel Gazel*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özerol, N. (1996). *Topkapılı Feyzî, Hayatı Edebî Kisiliği ve Divânı'nın Tenkitli Metni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Öztuna, Y. (1976). *Türk Musikisi Ansiklopedisi II*. (Birinci Baskı). İstanbul:Millî Eğitim Basımevi.
- Peçevi, İ. (1283). *Tarih II*. İstanbul: Amire Matbaası.
- Râfizîler. (2007). *İslam Ansiklopedisi. (Cilt 34)*. İstanbul:TDVİA.
- Sahillioğlu, H. (1988). IV. Murad'ın Bağdat Seferi Menzîlnâmesi (Bağdat Seferi Harb Journalı). *Belgeler*, 13(17), Ankara.

- Sarı, M. (1992). *Sabûhî Şeyh Ahmed Dede, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divânı'nın Tenkitli Metni*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Solakzâde, M. H. (1298). *Tarih-i Solakzâde*, İstanbul.
- Şenödeyici, Ö. (2006). *Fevzî Divânı İnceleme, Metin, Dizin*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şeref, A. (1310). *Fezleke-i Tarih-i Devlet-i Osmaniye*. İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Şeyhî Mehmet, (1989). *Vakayiu'l-fuzalâ I*. (haz. Abdülkadir Özcan). İstanbul.
- Tak, S. (1999). *Tıybî ve Türkçe Divânı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tarım Ertuğ Z. (1999). *XVI.Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülus ve Cenaze Törenleri*. Ankara:Kültür Bakanlığı.
- Taş, H. (2004). *Vahyî Divânı ve İncelemesi*. C.1-2. Yayınlanmamış DoktoraTezi, İstanbul.
- Tetik, S. (2005). *IV. Murad'ın Sarayında Müzik ve Müzisyenler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Topçu, M. (1997). *Rızâyî Divânı (Tenkitli Metin)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Tökel, D. A. (1993). *Fütûhî Divânı (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi* (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- TSM H2148/11b.
- Tuyan, R. D. (2007). *Ayıntâblı Hâfız ve Divânı İnceleme-Metin-Dizin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uluçay, M. Ç. (1951). Mehterhane ve Sazendelere Dair Birkaç Vesika. *Musiki Mecmuası*, 45, İstanbul. (Topkapı Sarayı Arşivi, Nr.525'den).
- Uluçay, M. Ç. (1952). IV. Murad ve Tütün Yasağı. *Tarih Dünyası*, 4(35), İstanbul.
- Uludağ, E. (1992). *Şeyhülislâm Bahâyî Divânı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Uzunçarşılı İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi III*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1983), *Osmanlı Tarihi III*. (Üçüncü Baskı). Ankara:Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Uzunçarşılı, İ. H. (1977). Osmanlı Tarihinde Gizli Kalmış veya Şüphe İle Örtülü Bazı Olaylar ve Bu Hususa Dair Vesikalar-Tütün Yasağı Nedeniyle Veziriazamın Arızası ve Sultan Murad'ın Hatt-ı Hümayunu. *Belleten*, 41(163), Ankara.
- Ünlücan, M. (2006). *IV. Murad'ın İcraatlarında Din ve Siyaset Etkeni*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ünver, S. (1952). Dördüncü Murad'ın Revan Seferi Kronolojisi. *Belleten*, 16.
- Üzgör, T. (1991). *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Divân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*. Ankara:Atatürk Kültür Merkezi Basımevi.
- Yâkût-ı el-Musta'sımî. (2013). *İslam Ansiklopedisi. (Cilt 43)*. İstanbul:TDVİA.
- Yazar, S. (2007). XVII. Asır Şairlerinden Allâme Şeyhî, Divanı ve Bir Kasidesi. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3.
- Yenikale, A. (2002). *Ahmet Nâmî Divânı ve İncelemesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yerdemir, F. (2007). *Rehâyî Divânı İnceleme-Metin-Dizin*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Yücel, M. (2001). *Va'dî ve Divânı (Tenkitli Metin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ÜTÜCÜ, Rukiye
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 26.04.1988/Torbalı
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 05378617790
 Faks :
 e-mail : edebiyatrukiye@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi/ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	Devam Ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi/ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	2010
Lise	Torbalı Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi	2006

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
Kültür Bakanlığı 2010-2011	Millî Kütüphane-ANKARA	Dizin Hazırlama
Uğur Dersanesi 2012-2013	Torbalı/İZMİR	Öğretmen

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

“17. Yüzyıl Divânlarına Göre IV. Murad’ın Edebî Biyografisi” İstanbul Kültür Üniversitesi, TUDOK (23-24 Haziran 2014).

Hobiler

Divân Edebiyatı, Osmanlı Tarihi, IV. Murad

GAZİ GELECEKTİR..

Gazi gelecektir..

